

KISS ANNA

SUTTOGÁSOK

Ne zárd be
még a házat,

lehet, hogy
visszajárnak,

északról hűz,
a felleg,

a szárnyak
útrakelnek,

vontatják a
hajókat,

újholdak,
telő holdak,

kövére ül
a lélek,

a csőrök
vízbe érnek.

EGYÜTT

EGYÜTT 2017 / 4

XV. évfolyam

EGYÜTT

2017 | 4

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

irodalom | művészet | kultúra

CZÉBELY LAJOS, KISS ANNA,
KOPRIVA NIKOLETT, LŐRINCZ P. GABRIELLA, TAR BÉLA VERSEI,
BARTHA GUSZTÁV, KARIKÓ-HÁJAS CSILLA,
KERTÉSZ DÁVID, MARCSÁK GERGELY NOVELLÁJA,
CZAKÓ GÁBOR, VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ ESSZÉJE,
CSORDÁS LÁSZLÓ RECENZÍÓJA
DUPKA GYÖRGY, ZUBÁNIC LÁSZÓ TANULMÁNYA

EGYÜTT 2017/4

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata,
az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felölös kiadó és lapigazgató: Dupka György

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: Vári Fábán László (szépirodalom, kritika)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Zubánics László (tanulmány)

Fábán Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Botlik József, Füzesi Magda

BETHLEN GÁBOR
Alap

nka

Nemzeti Kulturális Alap

MMA

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap,
a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815

e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak
a KMMI honlapján: www.kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórak: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Babuskin tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737
e-mail: titkarsag@mekk.uz.ua

Készült: Shark magánvállalkozás
Lapengedély száma: 3T №663/255P
A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

CZÉBELY LAJOS: Öt haiku: Csillagbukfenc, Télutó, Altató, Emlék, Smink; Gyermekszövegek: Kislány rajzolás közben, Kislány sakkfigurákkal (versek)	2
BARTHA GUSZTÁV: Vasmarok (novella)	6
KOPRIVA NIKOLETT: Dorian üres sírján, Ami marad, Mínusz (versek)	12
KARIKÓ-HÁJAS CSILLA: Nyolcvanhét gyertya (novella)	14
LŐRINCZ P. GABRIELLA: Tó, Kövek, Korai fagy, Campanella (versek)	19
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Vásártér (regényrészlet)	22
TAR BÉLA: Ilyenkor, Tavasz volt, Az kéne csak (versek)	32
MARCSÁK GERGELY: Kivizsgálás (novella)	35
KERTÉSZ DÁVID: Az Ördög, a Halál és a Szépség (novella)	39
CZAKÓ GÁBOR: A mester (esszé)	41
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Volt egy szent szándékunk (esszé)	45
CSORDÁS LÁSZLÓ: Mindennapi határtapasztalatok (Zelei Miklós: A kettézárt falu) (recenzió)	49
DUPKA GYÖRGY: Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján. Kultúrtörténeti vázlat (részlet)	54
ZUBÁNICZ LÁSZLÓ: Ismeretlen mozaikkockák a Homonnai Drugeth család történelméből (tanulmány)	71
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	84

CZÉBELY LAJOS

ÖT HAIKU

CSILLAGBUKFENC

*Bukfencet vetett
egy csillag a szememben,
csupa könny az ég.*

TÉLUTÓ

*Hópelyhek szállnak
melegedő tetőktől
olvadó télre.*

ALTATÓ

*Ringass ma éjjel,
egekből alászálló
szivárvány-bölcső!*

EMLÉK

*Hollók köröztek
elnémult házak között
rekedt a hajnal.*

SMINK

*A nap sugarát
megsebzett felhőkön át
arcomra keni.*

GYERMEKSZÖVEGEK

1. KISLÁNY RAJZOLÁS KÖZBEN

*A hegyre akarok menni,
de a hegy is elindul,
hozzám akar jönni.
Itt is van,
itt van a hegy.*

*Ez itt a nap.
A nap is közeledik.
Így? Így!*

*Ez pedig az út.
Jön a nap az úton.
Az út porzik.
Most lemegy a nap a kútba.
Látod?
Mevagyok! Itt vagyok! – szól.*

*Megy a hegy.
Jön a nap.
Áll az út.*

*Te írd meg nekem hegyet,
írd meg nekem napot is.
Én írok neked házat,
házacskát és kertecskét,
szép legyen, kifestem.*

*Le kell írni,
milyen volt ő: édesanyám.
Aztán virágkertbe teszem,
kifestem szépen,
apát is, mindenkit,
és mesébe adom őket.*

2.
KISLÁNY SAKKFIGURÁKKAL

*Elhoztam őket ide sorba,
de még kellene egy.
No, kezdem tovább,
most már egy király kellene csak.
Talán egy királykisasszony is
hiányzik innen még.
Olyan vagy ilyen?*

*Ide mozgatom mindet a király köré.
Igen, most átteszem őket,
így, sorba ide. Hopp!*

*Itt lesz a ló is a körben.
Nézd, ezek lesik majd,
mit csinál a király.
Ez meg ideáll kiabálni. Így.
Ő pedig táncolni fog.
Máris hopperszaszáznak,
Táncolka és mind.*

*No, ennek letört ezze itt,
neked mindjárt megmutatom.
Nézd csak! Melyiket akarsz?
Milyet akarsz?
Ilyen sárgát, vagy feketét?
Én nem is tudom,
azt vagy ezt?
Akkor most egyet kiemelünk,
magasra tesszük és hódolunk.*

*Ez is, ez is, az is meg az is,
még ez is kell neki.
Kell neki mind.
Minden kell neki.*

*És te melyiket akarsz?
Te melyiket szereted?*

*Én is azokat.
 Neked pedig mást keresek:
 ilyeket, olyakat. Valamilyeneket.
 Így építem bele a körbe a királyt.
 Megállj, állj már meg!
 Itt lesz nekem a királyom kalap nélkül.
 El ne gurulj!
 Rád teszem inkább a kalapot,
 pedig kalap nélkül is megáll.
 Nem lesz jó? Ugye már jó?*

*Nem bánom,
 más helyre tegyük akkor,
 vagy inkább új királyt?
 A régit becsomagoljuk,
 s néha megnézzük,
 mi van a csomagban.
 De még ezt is meggondolom.*

*Tudom, kell neked egy kastély.
 Én most megyek segítségért,
 mert az is kell.
 Kell neked sok kincs.
 Belémharaptál?
 Most mérges vagyok,
 Mert már minden a tiéd:
 a lovak, a parasztok,
 a futó és a bástya.
 Nekem meg semmim,
 csak melegem van.*

*Mennék most anyuhoz.
 Nekünk is kellene nagyon egy ház
 és egy nagy zöld udvar.*

BARTHA GUSZTÁV

VASMAROK

A ház része még a hosszú téglaoszlopos, beüvegezett széles terasz. A galambszürke és fényes hátú járólapok frissen súrolva szinte sikongnak Dezső gumitalpon csoszogó papucsá alatt. Az ablaktöcöt búzavirágmintás csempe borítja. Az ántivilágban hol tett rá szert a jó öreg? Nem homorodtak, nem domborodtak, simán passzolnak az örökké szúróskezdű gömbölyű, körte és henger alakú cserepes kaktuszokhoz. Imitt-amott rózsaszínben, pirosban egy-egy tő mályva virít. Olga csempészte őket a kaktuszok közé, hogy a teraszon is legyen mit gondoznia. Teendője Irénkéről szól: reggel, este öltöztetés, szerdán és szombaton fürdetés, napjában többszöri kacsáztatás. És a takarítás, és a nagymosás... Akit a sorsa tolószékbe kényszerít, annak mindenki más makkegészséges, bivalyerejű és száz évig él. Olga kétszázig fog, s ennek Dezső ez egyszer azonnal aláírt. A természetes szomszédasszony szintén nyugdíjas, s lám mégis... Három szép szál fiút szült, nevelt fel. Mindannyian megnősültek. Egyik itt él, másik ott, a harmadik amott, nagyobb pravoszláv ünnepeken hazajárnak, és a temetőben családtagjaikkal szóltanul állják körbe balesetben elhunyt apjuk sírját.

Hát nem szép?

Nem a halál. A jó öregre négy nap múlva találtak rá, nyár volt és forróság. Szerencsére nem a házban. A teraszvégi különálló szobában. Kezdetben fogászati zuglabor volt, később szufni. Ott érte utol a... az elkerülhetetlen: a könyv, a sakk-készlet és az egyéb gyűjtögetett csecsebecsék között. Végzett vele a magány. A nagyhangú szobafestő, míg kétszer-háromszor, ha nem négyszer átmeszelte a plafont és a falakat, mondott még mást is, megállás nélkül beszélt, nem kellett az orrán át levegőt vennie.

Okosabb lett volna befalaztatni a hullaszag átjárta szobát!

A ház egymásba nyíló lakószobái elég tágasak. Az üldőbútorok a nappaliban nem nyomorodnak hozzá a vitrinsorhoz, a hálószoba stílbútorai bővében vannak a helynek, és ami nem mellékes, az ebédlőből sem kellett kirámolni a nagyasztalt a hozzátartozó hat székkal, hogy Irénke a tolószékével közlekedni tudjon. Az utóbbi időben egyre ritkábban. Olga olykor csakazértis végig-végig tolja a lakásban, kinyit minden szekrényajtót, kihúzgálja a fiókokat Irénke előtt, hogy lássa...

– Olga, arra gondolsz megint, hogy nem bízunk meg benned?
– Nem Irénke, nem gondolok, a’ utca beszél, az van, hogy amit látok, hazahordok.

Dezső nyolcvan éves, párja, Irénke pár hete ünnepelte a hetvennyolcadik életévét. Ünneplés! Dezső, cipődobozban, a közeli kis cukrászdából hozott fél tucat franciakrémest, és levette, felbontotta szekrénytetőn tárolt vörösborainak soron következő üvegét. Miért igya meg más? A krémeseket tálcára rakva a nappaliban szervírozta. A bőrkanapé előtt álló dohányzóasztalra a rózsás porcelántányérok és a kristálypoharak alá applikált alátét került, sárga alapon kakasok villogtatták színes, fényes farktollaikat. Majd a csipkeszegélyes halványkék vászonszalvétákból kúpokot formált, s ahogy jobb helyeken a pincérek, vállracsapott fehér pamutkendőben sudrálta csillogóbbra a tányérok mellé rakott kiskanalakat. Nem várták meg Olgát, nélküle koccintottak. Dezső, ahogy illik, hosszú életet kívánt Irénkének és egészséget, holnap beteljesedő boldogságot. Istenem, régen micsoda mulatozások folytak ezen a napon! A hálósobában, halomban állt a sok virágcsokor, köröskörül égtek a színes gyertyák, és a dús vacsora után a lemezjátzó tánczenét harsogott. A város krémje a széles teraszon ropta-rázta, tapsikolt és visongott kivilágos-kivirradtig. Párttitkár, főorvos, tanácselnök... Dezső jobb kéz volt a ma úgy nevezett polgármester mellett, Irénke iskolaigazgató-helyettes. Olga a járási kórházban takarított; szorgosan mosdatta, kacsáztatta a traumatológiai osztály fekvőbetegeit.

– A krémessel megvárjuk Olgát? – kérdezte, törte meg a hosszúra nyúlt csendet Dezső.

– Ha nem kellene, itt lenne – szólalt meg kisvártatva Irénke. – Szereti kéretni magát a... szűzlányka.

– Tudod, hogy nem fogad el pénzt...

– Nem, de a konyhánkon étkezik, nem kell élelmiszerre költeni a nyugdíját, hogy mást ne mondjak. De mondok! Egyik menyé hatszemélyes, rózsamintás porcelán étkészletet kapott tőle nászajándékba, a másik menyé tizenkét darabos kristálypohár készletet a születésnapjára, a harmadikat, első gyereke születésekor dupla, tisztaselyem apróvirág-mintás ágyneművel, varrottas ágyterítővel lepte meg. Ez neked kevés? Írassuk a nevére a házat?

– Tudod... hogy mondjam, rajta kívül... Tőszomszéd. Isteni szerencse... Beteggondozás a szakmája, érted...

Irénkének nem lehetett gyereke. Vagy Dezsőnek? Míg a lakótelepi kétszobás lakásban éltek, jártak orvostól orvosig. De miután meghalt a jó öreg, Irénke

nagybátyja és megörökölték a házat... A garázsban vadonatúj piros Zsiguli, bokáig érő szőnyeg a parkettán; nemes szőlő a kertben, hordó borok a pincében... Fogtechnikus volt a jó öreg, és voltak kapcsolatai. A tört arany a kezében aranyfoggá változott, az aranyfog rubellé. Sztálin halála után a hágón túli KGB-sek száját is ő rakatta tele aranyfogakkal a terasz végi jól felszerelt zuglaborjában. Többet nem árult el, legfeljebb annyit tett hozzá, hogy kurvája volt kismillió, felesége egy sem. Egész életében attól rettegett, hogy zsarolhatóvá válik.

Jobban tették volna, ha befalazzatják azt az átkozott szobát!

Olga hovatovább napjában kétszer-háromszor sűrölte a teraszt, a kötényzsebben hordott légfrissítővel borús, esős napokon többször telefújta a szobákat, és folyton zárva tartotta a konyhaajtót. Nem vitatkozott, és hiába szaglászott, nem-hogy hullaszagot, a szétpermetezett spré fenyőillatát se igen érezte. Pedig Irénke váltig állítja, hogy bár igaz, hogy régen csak hébe-hóba, de a fejfájdító, tüdőszorító, hányingerkeltő bűz mostanság majd fennállóan bent terjeng a házban.

– A krémmel megvárjuk Olgát – jelentette ki Dezső, és nagyot sóhajtva lemondott arról, hogy mint szokta, előszedje a szekrényaljból a vaskos fénykép-albumokat. Banálissá váltak volna az emlékeink? Elég volt a tolószékében összekulcsolt kézzel szorongó, kékszederjes ajakkal levegő után kapkodó párjára pillantania, hogy ne nyaggassa tovább magát az ostobábbnál ostobább kérdésekkel. Irénke tavaly óta soványabb lett, arcráncai csontig mélyedtek, és a szeme...

– Jó – hagyta helyben Irénke –, amúgy sincs most étvágyam.

– Érzed a szagot?

– Miért, te nem érzed?

Dezső bólintott, majd komor arccal újrászámolta a nappali falán korábban függött festmények négyszögeit. A képek helyén újszerűen csillogott-villogott az apró sárgavirág-mintás selyemtapéta. A sok-sok festményből fél tucat marad. Négy a hálószobában, kettő a teraszon. Előbb-utóbb elfognak, és akkor böhöm nagy feketeszínű terepjárójával Igor sem néz majd feléjük. A fiú a városban született, ott nőtt fel, és szívesebben beszél magyarul, mint ukránul vagy oroszul. Nem úgy, mint az apja, a tanácselnök bal keze, aki ha tudott is valamicskét magyarul, jól titkolta. Nem volt rossz ember, annak az okiratnak, kérvénynek nem írt alá, amit nem tettek elé. Hivatásos feketebárány...

– Dezsőm, most meg min mosolyogsz? – értetlenkedett Irénke.

– Eszembe jutott Igonak az apja.

– Te drágán adtad az aláírást, azért éltünk jól.

– Na azért az ő családja sem nyomorgott.

Miért nem falazzták be azt az átkozott szobát, miért?!

A festményeket a jó öreg vásárolgatta, apránként gyűjtötte össze a kollekción, ahogy ő nevezte. Szívesen tárlatvezetett, sorra elmagyarázta nála vendégeskedő unokahúgának, hogy miért pont ezt, és hogy mért éppen attól a festőtől vette a képet. Hollósy-kör, naturalisztikus ábrázolás, kárpátaljai festőiskola... Irénke nem értette, a festményeken behavazott hegyeket látott, faházakat, fenyőfákat, völgyben csörgedező patakokat. Alkonyi fényviszonyok, mélykékek, világosság és sötétség... A vázás, virágos csendéletekből sem tudta leolvasni az embertelen, utópisztikus rendszer kiváltotta lefojtott érzelmeket, amikre a jó öreg oly sűrűn hivatkozott. A festmények valós értékére akkor döbbsentek rá párjával, mikor Igor magától, alku nélkül ötszáz dollárt számolt le a dohányzóasztalra egy ajándéknak szánt képért. Tíz éve történt, akkortájt vált nyilvánvalóvá, hogy a combnyaktörése végzetes, hiábavaló a szanatórium, a masszázs és a gyógytorna, tolokocsiban kell leélnie a hátralévő életét.

– Szép pénz – jegyezte meg Dezső, amint a festménnyel a hóna alatt Igor bezárta maga mögött a bejárati ajtót.

– A festmény sem volt csúnya! – csattant fel Irénke, s indulatában olyasfélét mondott még, összefüggéstelenül, amit valamikor a jó öregtől hallott. – Egyedül az érzelmek, igen azok... festményben, zenében, versben... az idő vasmarkában minden egyéb összeroppan, porrá és rommá lesz... öröm és bánat, remény és reménytelenség, hála és gyűlölet... őszinte érzelmek nélkül nem léteünk, nem élet az, szimpla vegetálás...

S talán ekkor csapta meg Irénke orrát először a rettenetesen bűzös hullaszag.

A franciakrémes nem akart elfogyni. Dezső sóhajtozva, derekát masszírozva sétált át a hálószobába, s azzal jött vissza, hogy nincs holdvilág, odakint töksötét van, a városházának idén sem telik közkivilágításra.

– Délután a Lacika összeverekedett a Józsikával. Gizi folyton Józsikának fogja pártját, holott Lacika a fiatalabb – bosszankodott egy sort Irénke, és a szemébe közben apránként fény költözött.

– Józsika nyilván gyengébb – vont vállat Dezső.

– Nagy mamlasz. Tavaly ősz óta biztosan nőtt tíz centit, az öccse a válláig ér. Holnap Olgával átüzenek Gizinek, hogy azért ez mégsem járja, szeresse már egy kicsit Lacikát is!

– Túlzásba viszed, nem gondolod? Gizike az anyjuk.

– Mondtál valamit. A nyuszi is tud nyolcat fialni, a gyerekeket szeretve kell nevelni. Ennyit nem tudsz!?

Dezső mosollyal nyugtázta, hogy a háromkarú kristálycsillár fénye megmegcsillant párja pár perce még fásult tekintetében.

– Érzed még a szagot? – kérdezte kisvártatva.

Iréнке válasz helyett kézbe vette a kiskanalat, és süteményes tányérja fölé hajolt, nem óhajtott tovább Olgára várni, pedig az éppen befutott. Állt és várt, nem szabódott, szó nélkül elvette Dezsőtől a feléje nyújtott borospoharat.

– Átvitted a csokoládét? – kérdezte Irénke, a tányérjáról fel se pillantva.

– Má’ mikor! – hamarkodott Olga a válasszal. – Gizike nagyon-nagyon köszönte.

Ki gondolta, ki, hogy a szemközti házban lakó, amúgy szerény és takaros Szilágyiné egyszem gyereke, miután férjhez megy, nyolc gyereket szül!? Három lányt, öt fiút.

– Tízen vannak, apjuk, anyjuk nagyobb gyerek. Istenkének hála, van sok pulyapénz, ahogy hallom meg látom, hogy az egyház segít, a vöröskereszt... .

– Olga, a pénz, a ruha nem minden. Nem szabadna engedni, hogy a gyerekeknek kárára legyen a szülők ostobasága – mondta Irénke az egyik szerdai napon, és fürdés helyett még közelebb gurult tolokocsijával a hálószobaablakhoz.

Kata, Eszti, Józsi, Lacika, Bandi, Róbert, a két éves Sanyika, a karon ülő Zsófi, a névválasztás stim, nem divatmajmoló. Semmi extra, Xénia és Renáta, Márió meg Dzsoni. Az, hogy nyáridőben álló nap bújócskázik, fogócskázik, hancúrozik a gyerekhad a szemközti ház gyepes udvarán, az is rendjén való. Ami kevésbé az, hogy ha Olga nem lenne kissé erőszakos, Irénke legszívesebben el sem mozdulna az ablaktól. Hétre hét, hónapra hónap, Dezső utóbb kénytelen volt szóvá tenni:

– Tévézhetnél, hallgathatnád a rádiót. Emlékszem, valamikor rengeteget olvastál, hajnalba nyúlóan. Balzac, Dumas, Maupassant, a francia írók voltak a kedvenceid.

– Menjenek a fenébe! – csikordult nagyot az Irénke alatt megforduló tolószékh. – Velük együtt te is, Olga is, minden és mindenki! Naponta véresre korbácsolnám a drágalátos Gizike fenekét! Trehány, tudod te, mit jelent az, ha egy anya trehány?! Egy rakás neurózisban szenvedő gyereket. Bandi dadog, Eszti, Lacika éjszakánként bepisil, pedig már nagyocskák. A negyedik gyámoltalan, az ötödik véresre rágja körmét, soroljam még!?

– A fenébe? Nem ezt érdelem.

– Hát mit?! – kiáltott Irénke, szemei szinte parázslottak. – Mit vársz el egy tolószékhbe szegezett feleségtől?! Moncsolgassam a töködet?

– Nem ismerni rád – törte meg a hosszúra nyúlt csendet Dezső.

Néhány mély sóhaj, és Irénke reszketeg, sovány keze előre nyúlt, párja kezét keresve.

– Nagyon megváltoztam?
 – Mindent elhanyagolsz, semmi egyéb nem létezik számodra a szemközti udvaron rohangáló gyerekeken kívül.

– Tudod, míg nézem, bámulom őket, enged a mellkasi szorítás, és... és képzeld, nem érzem a szobában terjengő hullaszagot. Hát nem csodálatos?!

– Valójában pontosan tudod, hogy a szaghistória...

– A valóság tőlünk független dolog – vágott közbe Irénke –, az igazság az, amit érzünk, érzelmekkel tudunk telíteni. Nem én mondom, a nagybátyám mondatja velem.

A frissen súrolt járólapok szinte sikongnak Dezső gumitalpon csoszogó papucsá alatt. Percre sem nélkülözheti Olgát, nem estére, most kell, hogy ájtöj-jön. Hiába vásárolt számára Irénke mobiltelefont, nem használja, maradt a drótkerítésen való átkiabálás. Sürgősen. Igor bejelentkezett, négy óraker itt lesz az újabb festményért. Kávét kell pörkölni, darálni, várni a vendéget, hogy mire megérkezik, a megtöltött kotyogó már a gázspóron álljon. Idő, idő, idő... Idős embernek időből van a legkevesebb. Dezső megtorpan, feledve dolgát elidőzik a teraszvégi szoba barna pácos tölgyfaajtaja előtt. Vajon milyen vastag lehetett a farönk, amiből az ajtó vastos deszkáit fűrészelték? Szerencse, hogy megállt, ha kimegy a terasz hátsó ajtaján, most potyára kiabálna a kerítésnél, s elkerüli a bejáraton belépő, épp hozzá igyekvő Olgát.

– Jön Igor.

– Akko' itt lesz – mondja Olga, s hangját suttogóra fogva még hozzát teszi:
 – Addig se ül, búsul az ablak előtt Irénke.

Dezső bólint, homloka izzad. A teraszablakon túl nyár van, forróság. Kérdés nélkül sejti a választ.

– Szilágyiné, sem a Gizike nem békülnek most se. Milíciát, bíróságot emlegetnek. Nem kell a sok-sok hrivnyás ajándéka, Irénke egyszer s mindenkorra hagyja úköt békén, ne üzengessen, fenyegessen, etzet mondták megint.

– Halkabban! Említetted, hogy Irénkének hónapjai lehetnek hátra, vagy már annyi sem? Kérted őket, hogy legyenek kicsit elnézőbbek?

– Mondtam, kértem... Az ő életük, ők tudják. Hülyék nem becsülni pártfogót! Irénke jó asszony.

– Összeroppan, porrá és rommá lesz... Az idő vasmarkában hullaszagtól bűzlünk, Olga, mindannyian.

2017, Nagybereg

KOPRIVA NIKOLETT

DORIAN ÜRES SÍRJÁN

*Bőröd alatt romlott vadhús
tánca lankad, olcsó valóságod
delírium-folyó,
önromokban síró
fehérhajú fél-ember,
mögötted kétszázhatvanhat év,
s még gyűrűznek a körök,
papír híján elszívtad szerződésed –
lettél ördögöd.*

AMI MARAD

*Azt mondtad, szét fogsz esni,
akkor kezdtem el kis dobozokat
faragni fából,
hogyan legyen hova tennem
a darabjaid.*

*Talán nem tudtad,
hogyan a darabok sem maradnak meg,
minden nap eltűnik egy,
a tőled kapott levelek
kopnak a fiókban,
a fényképeken pedig
már csak a ruháidat látom.*

*Naponta elégetek egy dobozt –
csupán bizonyosságai a nem-létnek,
és átültetem a harangvirág-kerted a házba,
legyen mi megtartsa a falakat,
ha az is múlni kezd.*

MÍNUSZ

*Elcsúszott napokon fekszem egy rikító zöld szobában,
hogy tágabb legyen a tér, és még kevesebb a „van”.
A szoba falaiba éket vert a szájalom,
most együtt kell élnünk,
mondogatnunk és elhinnünk,
hogy van jövőnk.*

*Fogyóban a cigaretta, hiába dúdoló,
egy indiánszellem sem tér be.*

*A szemem kivájtam és a helyébe
homokot öntöttem; szemgödreimre
vékony üveglemezt varrok,
hogy a homok befelé szivároгjon,
várost építsen, túl nagyra nőjön
és a végén ne legyek más,
csak egy kupac a szoba közepén.*

*Elhanyagolt matematikai ismereteimet
igyekszem bepótolni,
semmiből a semmit vonom ki.*

KARIKÓ-HÁJAS CSILLA

NYOLCVANHÉT GYERTYA

Gyerekkoromban – telente – nagyapával almát sütöttünk a sparheltben. Felsorakoztattuk őket a tepsire és fűtöttünk veszettül, hogy hamar kész legyen. A sütő ajtaját fontoskodva nyitottam ki, még az arcomba csapó perzselő hőség sem állított meg.

Az almák összefonnyadtak, héjuk pont olyan lett, mint nagyapa kezén a bőr. Kiszaladt alóla a hús.

A sült alma jellegzetes illatát néha még ma is érzem, és ezer más közül felismerem. Pedig azóta, hogy hol van már nagyapa, csak az Isten tudja. Vajon a sparhelt őrzi-e még az emlékét annak, hogy egyszer egy kisgyerek sült almára várva viháncolt előtte?

Hosszú évek teltek el, rég felnőttem, ezzel az emlékekkel sokáig nem is gondoltam. De úgy szeretném még egyszer kinyitni a sütő ajtaját.

A sparhelt másik oldalán most nagymama szedi szakadozva a levegőt. Készülődik a nagy útra, már nem ismer meg. Megrogyant, roskadozik benne a lélek.

Még időben hazaértem, hogy elköszönjek tőle. Szorosan megöleltem, hogy sokáig emlékezzen rá, és ha majd egyszer engem ölel így az unokám, karja melegét továbbadhassam neki.

Azt mondják, a halál citromillatú. A halál nem a barátom. Itt settenkedik körülöttem, és semmi meg nem állítja. Közelgő lépteinek zajára figyel fülem. Az idő úgy szedi a lábát, mint akinek korbáccsal verik a hátát.

Nagymama nyolcvannyolcadik évét taposta. Hálás vagyok, hogy a vonásai tovább élnek a lánya arcán.

Az ember amikor megszületik, de még mielőtt tudatára ébred, már akkor elmorzsol néhány évet az ujjai között. Vajon mikor kifelé menetel az élethől, a végére ott sem emlékszik?

A temetésről három kép villan be összesen, mindhárom nagyon megrettentett.

A test elhasználódott és a lélek már nem bírt megmaradni benne. Az, hogy nagymama tényleg meghalt és mi eltemetjük, csak akkor tudatosult

bennem, mikor a virrasztó férfiak mély baritonján felcsendültek a halotti énekek. Akkor döböntem rá, hogy nagymama elfogyott.

Nem sírtam. A mi fajtánknak befelé folyik a könnye.

Kék kabátomban és a piros nadrágomban csak álltam a koporsója mellett, mint egy riadt, színes tollú kismadár, s arra gondoltam, hogy micsoda butaság feketében temetni. Az ember nem a ruhájával gyászol, hanem a lelkében és az én lelkem már eléggé fekete. Olyan sötét lett benne, hogy jó darabig nem világítja be ezer gyertya sem.

Épphogy csak elkezdődött az év és nekem már nincs nagymamám. Hát hogy van ez?

Mikor a koporsó négy sarkán helyükre kerültek a csavarok, megértettem végképp, hogy nagymamát eltemetjük, tényleg eltemetjük.

Édesapát arra kértem, a szemfedéllel csak a nyakáig takarjuk be, hogy kapjon levegőt. Aztán hirtelen vihogni szerettem volna, milyen ostoba vagyok, hisz nagymamának ez már csak a teste, amiben nem lakik senki. Az Isten adta őt is közénk, és most szépen visszakérte.

Már nagyapát korholja fenn a magasban, s földi bajokkal nem gondol többet. Ez a rendje, mégis azt érzem, mintha valami iszonyúnak futnék elébe.

És a legvégén, mikor négy sírásó leengedte a koporsót és ráhányták azt a rengeteg sok földet, akkor értettem meg harmadjára, hogy innen már nincs tovább. Tényleg eltemettük. Végleg.

Azóta elvesztem az illokat a világ közepén, azzal a biztos tudattal, hogy rajtam nem segíthet már senki emberfia többé.

Eddig a mese egy asszonyról, aki tündérré vált...

Mióta nagymama meghalt, nehezebben írok.

Ujjaim alól szerteszaladnak a szavak, nem bírom összeretelni őket. És mérgeznek is, akár a higanycseppek.

Mikor valami izgalmas történik velem, eszembe jut: ezt majd okvetlenül elmesélem nagymamának, ha hazamegyek. Aztán ráébrednek, hogy én már bizony soha semmit nem mesélek neki. A koporsóban úgy feküdt, mint egy idegen, mert az én nagymamám sosem hordott feketét, és főleg nem volt ekkora álla.

Mikor a virrasztó után magára hagytuk, hogy utoljára pihenjen a házban, ahol a folyton rotyogó pörköltök és sütemények között, háttérben a Kossuth-rádió zümmögésével és a hűvös nagyszobában rekedt legyek döngésével az életét töltötte, azon méltáztam, vajon az én életemnek milyen kerete lesz?

Néhány éve egy cigányasszony azt jósolta, sokáig fogok élni, sokra viszem. A nevemre hosszú ideig emlékeznek majd, utódaim sokáig sütkéreznek jó híremben. Könnyű annak, akit én szeretek, napsütéses az élete. Szavamra kapuk nyílnak előtte, akadálytalanul haladhat az útján. De jaj a hamis embernek, haragom, mint a hurrikán, elpusztít mindent maga körül, nem áll meg előtte semmi. A nagy szívnek ára van, türelem kevés jár hozzá.

Villogó barna szeme volt és jót akart nekem, de ez a fajta jóakaró engem megijesztett. Azóta az agyam egy távoli zegzugában ott honol a jóslat, hogy minden meg van írva előre, nem változtathatok rajta egy jottányit sem. Én pedig a szabadságot akarom, a döntés jogát, hogy választhassak, még ha felelősség is az.

Időnként mégis eszembe jut a cigányasszony, s ilyenkor hosszan nézem a határozott, mély vonalakat, miket tenyerembe rótt az Isten. Mintha egy könyv lapjait forgatnám, melynek nyelvét nem értem és ki tudja, van-e jogom a lapozásához.

Nagymama gyöngyházfény volt a pillangók szárnyán, friss esőillat nyári zápor után, nagymamánál otthon volt a lelkem.

Szeretném, ha már könnyebb lenne elfogadni, hogy elköltözött és én még nem tudok utána menni.

Szeretném, ha már könnyebb lenne nélküle élni.

Nyolcvanhét nyár – ennyi egy élet.

Elmúlik minden.

Nagymama mézeskalács receptjét egy fiók mélyén őrzöm. Nagy, szálkás betűkkel írta egy megsárgult lapra, hogy emlékezzek rá, mikor ő már messze jár. Mióta meghalt, csak nézegetem a papírt. Ezerszer sütöttem azóta, de ugyanezt a receptet soha. Nem merem. Félttem, hogy ugyanolyan illata lenne, mint amikor nagymama konyhájában álltam a sparhelt előtt, amelyben hangosan pattogott a tűz, én pedig nevettem valamin. Még nagypapa is vidáman hunyorgott a szemüvege alatt. Azt nem bírnám. Talán majd az unokámmal megsütöm én is, és saját nagy betűimmel továbbadom az örökséget.

Nyolcvanhét nyár – ennyi egy élet.
Csontomat tépi az űr.

A régi házat megveszi valaki, valaki más költözik oda. Furcsa lesz elmenni a kapu előtt, mely mögött egy idegen kutya csóválja majd a farkát egy idegen gazda előtt. Nem bírom. Idegenek fognak annál az asztalnál ülni, ahol nagyapa borotválkozott, ahol tejeskávét reggeliztem beleaprított kenyérral. Ahol az ajtófélfán tartottuk számon, hogy ki mennyit nőtt a nyáron. Én mindig csaltam, ahogy csak bírtam. Azt az ajtót majd valaki lefesti, és talán egy következő nagymama fogja mérni rajta saját unokája magasságát. Ahol a cukormázat kevertem a mézeskalács tetejére, míg a karom majd leszakadt. Ahol nagymama belecsípett a nyers tésztába és megkóstolta, hogy jó-e, én meg undorodtam tiszta szívemből.

Nyolcvanhét nyár – ennyi egy élet.
Ha üvöltének – segítene?

Valaki más fog abban a házban emlékeket gyűjteni. Az én időm lejárt. Ahol magasan szálltam a hintával és nem gondoltam a jövővel, más fog pókokra vadászni, mert olyan gusztustalanok, hogy jobb agyonütni mindet. A barátnői mindig csodálkoztak. Nahát, Gizike, milyen szépre megnőtt az unokád, tiszta apja! Nagymama meg kihúzta magát és büszkén bólogt, hogyne, hát az ő fia, azért az mégiscsak valaki.

Más lesz a háznak az illata is, a nagymamáé meg lassan elszivárog az ajtó alatt. Szertefoszlik, amit a tüdő már nem bír beszippantani. Masszív orvosságzag terjengett ott mindig, mert nagymama – megelőzőképp – akkor is bekapdosott valami bogyót, ha a rádió csak esőt mondott.

Nyolcvanhét nyár – ennyi egy élet.
Hazamegyek én is egyszer.

A vietnámi balzsam szűrős szagáról mindig nagymama jut eszembe. Gyógyír volt az minden bajra: fejfájásra, izomlázra, bokaficamra. Azt mondják, az illatok egy másodperc töredéke alatt visszarepítenek oda, ahol először éreztük őket. Látom magam körül a nagy dunyhát, amivel takaróztam, a vaskos orvosságos szatyrokat, ahol a világ összes nyavalyájára akadt gyógyszer, amelyek nagymamát ilyen sokáig életben tartották. Biztonságot nyújtott ez a

jellegzetes illat. Nagymama már messze jár, de ahányszor kinyitom a balzsamos tégelyt és beleszippantok, visszacsalogatom magamhoz.

Nyolcvanhét nyár – ennyi egy élet.
Nekem mennyi jut?

Most majd idegenek szereznek ott új emlékeket. Az enyémeik elkopnak, megfakulnak, mire észbe kapok, már az én tortámon ég nyolcvanhét gyertya. Ráncos a kezem, testem alig eszmél, rólam írja az unokám, hogy jó nagyanyja voltam.

TÓ

*Az égnek ember arca volt
Poshadó vizekben nézte kék szemét
És unottan ringatta az összegyűrt palackot*

*Tudhatnád hogy kicsit sem érdekel
Nem örülök ha gyermek születik
Árva lesz utóbb mint mások is
Nyomorát majd egyedül viszi*

*Nem siratom meg a holtakat
Senkik voltak
S végre vége lett
Közöm ha bármi volna rájuk
Poshadó vízben nézem a kék eget*

KÖVEK

*Egymáshoz csupaszodva állunk az időben
Mint a kövek
Feketét fest ránk
Súlyos kikelet
Meztelen kődarab otthon a helyed
Építs építs hegyeket*

KORAI FAGY

*Szeptember vége
Mondják háború zajlik
Itt nem tudunk semmiről
Tegnap bevásároltam
Mint máskor
Nálunk más a gond
A kóbor kutya a koldusok a rossz utak
A drágaság
Hogy korán jön a fagy
És Erzsébet napra az emlékműre
Nem lesz
Csak feketeközepű krizantém*

*A férfiak sejtenek valamit
Ki jószántából ment a frontra
Vagy kinek szájába behívót tömtek
Mind félnek imádkoznak
Kérik a röögöt hogy rejtse el
Vagy vízumot váltnak
Nem jönnek vissza*

*Idegen ajkúak töltik meg a várost
Ismeretlenek súgják
Menj el
Hagyd hátra a temetőt
Engedj el minden hisztériát
Hátra se nézz
Más is így tesz
Lásd jó nekik
Hitelből házat is vehetsz
Menj mosolyogj
Integess nekünk
Már tisztítjuk otthonod ablakát*

CAMPANELLA

*Már nem divat, hogy a költő legyen
A legnagyobb kurvapecér,
Sem részeges, szent, ha kell, hős forradalmár.
Csak rendesen, szépen.
Negyven körül asszony és legalább két gyerek,
Fiú és lány, mert úgy dukál.
Biztos munkahely a hivatás mellé,
Mert a sarki boltban nincs hitel.
És nem ám lelegeli a zöld hagymaszárat,
Mert pont jutott zsíroskenyér!
És a pártban szilárdan áll,
Egyházban aktivista, nem henyél.
Reggelente hatkor ébred,
Munkába viszi az asszonymépet, mert rendje,
módja van.*

*Készen lett tehát a költő,
Mindenről mindent megtanult.
Verse lába oly csinos,
Írni nem is vágyik többé...
Tölts még egy kört, jó csapos!*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

VÁSÁRTÉR

* * *

Hó ugyan eddig nem esett, de a november végi fagyok már felkerekedtek, hogy az élő természet után az embert is megfegyelmezzék. Nem baj, felnőtteknek, gyerekek egyaránt ott a kufajka, pufajka, vagy hogy az isten csodájába hívják, amely jó meleg viselet, épp csak a nevét nem tudtuk még tisztességesen megtanulni. Ezért nyugodtan hízzék csak, erősödjék a kinti vizek ujjni vékony jege, mert most az első lépésre roppan, idő kell ahhoz, míg rámehetünk. Így, egyéb elfoglaltság híján a Jakabporta bejárata előtt toporgunk, mondhatni: tanácstalanul. A temető felől az úton részeg ember gajdol, találgatni sem igen kell, hogy ki lehet. Igaz, egyelőre csak a hangját küldte előre, kell ahhoz még néhány perc, míg a Németiné háza sarkánál befordul, s ott szokása szerint a kerítésnek támaszkodik. Keze hosszasan matat nadrágja ellenzójén, míg végül a deszkán bizonytalan csíkban megindul az elfáradt folyadék. Dolgát elvégezve álldogál egy darabig, kétszer-háromszor megfordul maga körül. Rájön aztán, hogy merre is van a tovább, s ekkor két kezét könyökig nadrágja méreteres zsebébe dugja, mellét előre düllesztí, fejét felvágja, és új nótára gyűjtva elindul. „Po dolinám i po gorjám...” – fújja rekedten, ám mély proletár hittel a szovjet polgárháborúból még mindig kísértő indulót. Jankó, aki egy cseppet sem volt csintalanabb az átlagos vásártéri gyerekeknél, a kisajtó takarásából, ahogy csak torkából telik, elkurjantja magát: „Sárgarigó, darufészek, Kotró Andri mindig részeg!” Erre a kezdeményezésre várunk már jó ideje, s most mindannyian rákezdjük újból, mert ki ne ismerné ezt a rigmust, és ki ne ismerné Kotró Andrit? Azt terjesztik róla, hogy negyvenégyben önkéntesként csatlakozott az oroszokhoz, harcolt is a szovjet seregben, ahonnan sebesülve, hősként szerelt le, s tért vissza Újlakra. De Andri most megáll, figyel, megpróbálja kideríteni, honnan jön a csúfokodás. Béluka, aki nálunk sokkal többet tud róla, másképpen is tudja csúfolni. „Ándrjusa geroj!” – kiáltja felé – „Bum-bum!”¹

¹ Andrjusa a hős! Bum-bum! – utalás K. A. háborús élményeire.

De ezt talán nem kellett volna, a háború emlegetése kiverte nála a biztosítékot. Dúhe két öklébe szorul, hogy majd szétviszi a nadrágzsebeket, fejét a magasba emeli, és bonyolult, számomra érthetetlen káromkodásba kezd: „Hogy az a kutya kurva szűzbéria...” – kiáltja az égre, s mondja még hosszasan, majd egyenesen megindul felénk. Megszeppenve nézünk össze, és érezzük, hogy menekülni kell. Béluka és Gyuszi a tempom felé veszik az irányt, én meg Jankóval a bereteszelt kisajtó mögött találunk menedéket.

Jankót, bár szülei élnek, Illyés Zsuzsika, a nagyanyja neveli. Nagyapja, az öreg Jakab Pali lehajtott fejű, kevés beszédű ember, aki élete nagyobbik felét kis szurok- és zsírosbőr-szagú műhelyében, a bankli² mellett tölti. Hogy fiatalabb korában milyen természetű volt, azt ma már nehéz lenne kideríteni, de ha mázsán felüli, óvatos mozgású, a családjá fölött viszont annál határozottabban regnáló asszonya miatt lett ilyen csendessé és szinte láthatatlanná, azt nagyon meg lehet érteni. Most azonban füttyörészve vizsgálgat egy alapos javításra váró egéscipőt. Féltaalp kell rá, ahhoz keresgél alkalmas bőrdarabot. Nézem, ahogy a lábbelit a láb-szíjjal térdéhez szorítja, ahogy türelemmel bontogatja, majd levágja a régi, szakadt talprészt, ahogy kiszedi az elrozsdált szegeket, ahogy a hajlított árral és tűvel a felsőrészt újból a kemény talpbéléshez, a branzolhoz varrja. Közben észreveszi, hogy nézem. Azt hiheti, érdekel a mestersége, ezért barátsággal kacsint felém:

– Na, öcsém, eljössz hozzám inasnak? Megtanítlak én mindenre, ami kell. Igaz, apád is konyít hozzá valamit, de hát a’ nem sok minden. Ű má’ csak úgy lesett el a gyárba’ ezt-azt.

Nem tudom, erre mit kellene mondani. Az inas jelentését sem értem, ezért csak elpirulok és lehajtom a fejem. De Jankó örül, hogy nagyapja beszédes kedvében van, s gondolkodás nélkül veszi át tőlem a szót.

– Nagyapa, és te hogy lettél mester? Ugyi, te is vótál inas? Azt mondd el, amit akkor meséltél, amikor Béla apu is itt vót, meg Olga anyu. Tudod, a csizsmát.

– Hallottad te azt már.

– De Laci is hadd hallja!

Az öreg valóban beszédes kedvében lehetett. Szeme sarkából rám pislantott, s mivel arcomon őszinte érdeklődést látott, belefogott.

² Bankli – a suszter alacsony munkaasztala, amelyen szerszámait és kellékeit tartja.

– Hát, én majd négy évig vótam inas Szolnokon. Tizennégy éves lehettem, mikor odaadott apám. Eleinte még a tanonciskolába is el-elküttek, de jórészt a gazda háza körül tanáltak nekem munkát. Csak sepregettem a műhelyt, az udvart, takarítottam egyvégtébe, meg a disznókat ettettem, mer’, ugyi, vótunk inasok mindig hárman-négyen, két segéd is dógozott, a’ má’ hat, a mester, a felesége, az anyósa, az kilenc, meg a négy gyerek, az tizenhárom. Hát, ennyi ember után vót mit mosogatni, vót a konyhárul elég hulladék a disznók elé. Akkor tanultam azt a nótát is, hogy asszongya: „Suszter-májszter vótam én, annak se jó vótam én, elővettem a sámfát, avva’ vertem a gazdát.” De ezt csak olyankor danoltuk, mikor a gazda nem hallotta... Na, hát így telegetett az idő, későbbet aztán egy kicsive’ jobb sorom lett. Má’ néha rám bírta a mester a bindolást, később a teljes talpalást, oszt’ amikor látta, hogy megy ez nekem, egyre gyakrabban kaptam munkát. Így lett egy kevés járandóságom is, de a munka is sok vót, meg osztán a négy év csak négy év, nem győztem má’ kivárni, hogy felszabadiccson. Eccer, úgy karácsony előtt mondom neki: „Mester úr, hát engemet mikor teccik má’ felszabadítani?” Na, asszongya: „Ma dél-után bejön az állomásfőnök úr, rendelni fog egy pár bokszcsizmát. Vegyél rulla méretet, kérdezd ki, hogy milyet szeretne, és láss hozzá, van rá három napod. Osztán ha meg leszek elégedve a munkáddal, én nem bánom, kiállítatom neked a szabadító levelet.” „Értettem, mester úr – mondom –, úgy lesz, ahogy parancsolni teccik.” Meg is jött oszt’ nemsokára az úriember, a naccságos asszony leültette, megkínálta tejjával, süteménnyel, én meg közbe kérdezgettem, hogy hát mégis, milyen csizmát szeretne? Rogyósat vagy keményszárút? Hát – asszongya – amikor szógálatba van, ű a magyar királyi vasutak ruháját viseli, ahhoz, ugyi, elegáns cipő jár, de – asszongya – van neki egy tanyája Karcag mellett, oszt’ mikor oda kikocsizik, gazdaember móggyára szokott ötözni. Hát – asszongya – ahho’ keményszárú csizma illik. Értettem – mondom –, ojjan lesz, ahogy parancsolni teccik. Veszem is a méretet, de vót annak egy ojjan torkos lába, hogy láttam én rögtön, erre nehéz lesz kaptát tanálni. Nem baj, gondolom, megódom én, csak a lábfejit is jól meg tudjam mérni. Mikor oszt’ másnap hozzáfogtam, a méret után elkezdtem a torokrésznél a kaptát kis hulladék bűrdarabokkal hizlalni a lába alakjára. Na, a többit má’ nem mondom ijjen aprólékoson, de elég a’ hozzá, hogy megvarrtam takaroson a felsőrészt, a szárat vásszonnal, keménypapírral, gesztenyecsirézzel kikeményítettem, kisámfáztam, hogy formáson száradjon, majd oszt’ két nap múlva viszem

a gazdának a kész csizsmát. Nézi, forgassa mindenfelől, belenyúl, de az ott is mindenütt sima, tapogassa tovább, viszi az ablakhoz, ott is vizsgálgassa, de ojjan a' mindenütt, mint a tükör, hibát nem tanál benne. „Te fíjú – asszongya –, e' valóba sikerült. De hun a párja?” – oszt néz rám avval a két birkaszemivel. „Hát, ez az! – mondom – Azt csinájja meg a mester úr! Na, alászógájja! Nem kell nekem a segédlevél se!” – Oszt' akko' megfordultam, mer' má' össze vót pakolva a holmim. Na. Hát így vót – kerekítette be történetét az öreg, és derekát tapogatva felállt a kisszékről.

– Hideg lett, csinájjunk egy kis meleget – mondta inkább már csak magának, és elindult a fűrészpontos tűzhely felé, hogy begyújtsa.

A fűrészpont igen gazdaságos és hálás tüzelője annak, aki vállalja a vele való vesződséget. Gazdaságos volt, mert a fűrésztelepen és a bútorüzemben ingyen adták, hálás pedig azért volt, mert ha egyszer szakszerűen megtömték vele a fűtőt, utána az fél napig is izzott, s azt már mondani sem kell, hogy eközben melegített. Igaz, az előkészítésnél dolog volt vele. Ha túl száraz volt a fűrészpont, finoman meglocsolták, hogy kicsit összeálljon, aztán a tűztér teljes hosszában elhelyeztek egy tíz centi átmérőjű henger alakú fát, s alatta, körülötte elkezdtek tömöríteni, finoman dömöckölni a tüzelőt. Ehhez a művelethez olykor a plattot is leemelték, hogy minden üreget megtömjenek, s kialakítsák a füstjáratot. Ha ezzel elkészültek, visszakerült helyére a platt, majd óvatosan, ide-oda forgatva kihúzták a hengert. Ha a tömő rendes munkát végzett, a henger helyén egy szabályos alagút maradt. Ez volt a kályha lelke, az égéshez szükséges levegő nélkülözhetetlen járata. Pali bácsi most ennek elején helyezte el néhány száraz szikáncsot, egy darabka papírt, s miután meggyújtotta, a platt közepén a szellőző karikát kiemelve félrerakta, aztán más dolga is lévén, kiment a műhelyből.

A spór tetején, a kémény közelségétől kevéske meleget remélve kis növendékmacska szundikált. Pár perc múlva azonban, megérezve a platt melegét, mocoogni kezdett. Újabb fél perc telhetett el, amikor úgy érezte, hogy a sok jó akár meg is árthat, ezért felállt, puha talpait kapkodva látványosan végigsietett a melegedő fűtőlapon, s a tűzhely pereméről a földpadlóra ugrott. Jankó fürgén nyúlt utána, felkapta, és a mutatvány megismétlése végett visszahelyezte kiindulási helyzetébe. A cica, amint vártuk, szaporázva szedte lábait, s a peremre érve rövid ugrással földet ért. Ekkor én kaptam fel, hogy nekem is közvetlen részem legyen a szó-

rakozásban. Most már szaladnia kellett a vason, s a végére érve ismét csak a földön kötött ki. Most Jankó nyúlt utána, aztán megint én. A kis állat unni kezdte a tréfát, ideges lett, karmolva, rúgva szabadult volna kezemből, én pedig egy ügyetlen mozdulattal a fűtőlapra ejtettem. Hármat sem léphetett a kis szerencsétlen, elnyelte a tűzhely nyitva hagyott szája. Iszonyatos sírása feltört a pokolból, füst és szikrázó pernye csapott ki a karikán. Olyan erővel dobálta magát odabent az a vétkesen kárhózatara vetett állat, hogy egy pillanatra a fűtőlap is megemelkedett. Ettől hideg futott végig a hátamon, mert olyan volt az egész, akár egy túlvilági üzenet. Azt éreztem, hogy visítani kell, a kismacska testi fájdalmát világárá visítani, ám hang nem jött ki a torkomon egy nyikkanásnyi se. De kegyes volt hozzám a sors, mert a fűtő rozoga bádogajtaja kivágódott hirtelen, és tüzes csóvaként repült ki onnan a macskagyerek lekopaszodott, felére fogyott szelleme. Már nem sírt, csak menekült olyan elemi erővel, hogy szemmel azt alig lehetett követni. Neki a falnak, ajtónak, bármily kis résen ki a házból, ki ebből a kegyetlen világból! Ekkor engedett fel a torkom, ekkor nyilallott belém, hogy valami szörnyűséges gáztettét műveltem, s a tűzhely mellett lerogyva, megkönnyebbülten sírásra fakadtam. Ezért aztán megérdemlem, hogy lábbal akasszon fel, és nadrágszíjjal verje veresre hátsómat az apám.

* * *

Elértük, hogy az átszervezett termelési rend a gyárban apámat és anyámat újra egy műszakba sorolta. Nekik talán jól is jön, hogy a munka végeztével együtt tölthetik a nap megmaradt részét, de nekem nem annyira kedvez, mert hajnali négy után nem sokkal már ébresztenek, és apám öléből ismét a Nagymama ágyába kerülök. Napközben egyre szívesebben maradok a házban, hallgatom a felnőttek szavát, annál is inkább, hogy eléggé hidegre fordult odakinn. Pár napja bejött a postás, és megkérdezte, hogy a *Kárpáti Igaz Szó* mellé nem akarunk-e magyar újságokat íratni?

– Mer’ már lehet – mondja – újévtől mindenfelét.

Nagymama szeme felcsillan, leülteti Ignatisin Jósikát, és lelkesen mesélni kezdi, hogy a háború előtt járt nekik a *Koszorú*, és abban annyi szépet lehetett olvasni, de azt azóta már megszüntették. Hát, ha lenne legalább valami hasonló, akkor ő bizony nem bánna. Jóska bácsi a *Koszorúról* ugyan nem hallott, de felsorol néhány új címet. Leginkább a *Nők Lapját* és az *Ország-Világ*ot ajánlja, mert ezeket már ismeri. Nagymama hajlik rá, megállapodnak a két hetilapban,

amelyek ettől kezdve pontosan meg is érkeznek. A kuncsaftok, ha várniuk kell a próbára vagy egymásra, ezen túl a lapokat böngészik, s amikor arcukat figyelve azt tapasztalom, hogy az olvasás által sok érdekes tudnivalóhoz lehet jutni, ellenállhatatlan vágyat érzek a betűk megismerésére.

Kezembe veszem az *Igaz Szót*, mert abban jó nagy betűk is vannak, s kérdezgetem egyiket a másik után. De kimondottan csak a nagy betűk érdekelnek, a többire rá sem hederíték. Amikor már jó néhányat felismerek, ceruzát veszek a kezembe, s azokat másolgom csak úgy, az újság fehéren hagyott felületeire, és kiejtésüket ismételve. S eljön a nap, amikor kinyitom a *Bibliát*, nézem egy darabig, majd odalopakszom a varrógéphez, és hangosan a Nagymama fülébe szótagolom, hogy Mó-zes. Nagymama rám pillant, majd a nyitott *Bibliába*, s meglepetten kiált fel:

– Csakugyan! Hát te már olvasol? Akkor mehetsz jövőre iskolába.

Megtettem hát az első lépést a betűk világa felé, s amint a szüleim hazaértek a műszakból, Nagymama részletesen beszámolt nekik az olvasásban való előrehaladásomról. Anyámat nem hatja meg különösebben. Azt mondja, észrevette már korábban is, hogy barátkozom a betűkkel, de ő nem szeretné siettetni, mert az iskolában aztán csak rosszkoldni fogok. E pillanatban inkább szemem csillogása és homlokom melege aggasztja.

– Nem vagy te lázas? – kérdi szinte biztosra véve, és már sejti, hol keresse hőemelkedésem okát.

Belenéz a számba, s én bevallom, hogy szúr valami a torkom környékén és nehezemre esik, ha bármit nyelni kell.

Hazavisz, helyet készít a konyhai vaságyon, megméri a lázamat, de ekkor már rendesen ráz a hideg.

– Harmincnyolc és öt – állapítja meg, de még nem hozza a lázcsillapítót.

Először tüzet rak, hogy melegedjen fel a ház, teát főz, s csak aztán keresi elő a Norszulfazolt, amelyet képtelen vagyok lenyelni. Jól tudja ezt ő is, ezért hol édes teában áztatja el, hol egy kiskanál dzsembe rejtve próbálja meg bevétetni velem, de a kísérletek többnyire hiábavalóak, mert elég csak megéreznem a nagyméretű tablettát, menten kifordul a számból. Végül injekcióval ijesztget, s akkor, ha öklendezve, fuldokolva is, de lenyelem. Hamar elalszom, de egy óra elteltével már csuromvizesen ébredek. Anyám ismét hozza a hőmérőt, s pár perccel később megkönnyebbülve állapítja meg, hogy mégiscsak ér valamit az a gyógyszer, mert a lázam máris csökkent.

Lefekvéshez készülődik ő is, de nem megy át apámhoz, hanem mellém dől le, hogy segítségemre lehessen, ha szükségem van valamire. Előveszi a

két mesekönyvet, s mert szépen bevettem a gyógyszert, mondja, felolvas nekem egy mesét. De melyikből legyen? Az orosz vagy a magyar népmesékből? Az utóbbira bólintok, s bár majdnem kívülről ismerem már mind-egyiket, úgy gondolom mégis, hogy a Vaskalapos Jánost szívesen meghallgatnám újra. Elhelyezkedik az ágy külső szélén, olvasni kezd, s szabadon maradt kezével finoman vakargatja a fejemet. Értem én a szándékát, azt akarja, hogy mielőbb elaludjak. Miután délután aludtam már egyet, most teljesen éber vagyok, és figyelemmel követem a mese minden mozzanatát. Azt kedvelem leginkább, amikor János szolga fején a haranggal kiemelkedik az ódon kőkútból, s elindul az igazságszolgáltatás útján. De pont ennél a résznél anyu abbahagyja egy percre az olvasást, és szerepcserét ajánl. Azt mondja, máris folytatja az olvasást, de most már én babirkáljak az ő fejében. S hogy még inkább érdekeltté tegyen a primitív örömszerzésben, minden megtalált korpacsomó szétvakarásáért egy rubelt ígér. A szívem is megdobbán erre a hihetetlen ajánlatra, hiszen ha csak egyetlen rubelt kapok, Anti bácsi már azért is ad cukorkát. Kezem azonnal mozdul, máris kapirgálok a fejében, de ő megállít, és lassúbb, finomabb mozdulatokra tanít. Csak az ujjbegyemmel, mondja, a körmeimet akkor használjam, ha rátaláltam egy korpacsomóra. Nem mondhatnám, hogy örömmel turkáltam anyám zsíros haját. Aztán a korpacsomók, amelyekből egy jó óra alatt tíznél többet találtam, mind a körmeim alatt kötöttek ki, de ki törődik azzal, amikor azt ígérte, hogy reggel megkapom járandóságomat. Örömben nem is számoltam tovább, csak babirkáltam rendületlenül, ráadásnak is, és kevéssel később, amikor legyűrt az álom, fejről kezem a falvédőre vándorolt át, és gépiesen ott dolgozott tovább.

Hajnali négy körül ébredek. Apám a szoba félig nyitott ajtaján beáramló fényben a tűzhely előtt guggol. A gerjesztő hamar lángra lobban, pár perc múlva a teavíz már sistereg. Jön anyám is, mert reggeli nélkül nem indulhatnak el. Az apám reggeli jussa egy öt tojásból süttöt rántotta, magának pedig bundáskenyeret készít anyám. Mielőtt bezárnák maguk mögött az ajtót, egy tányérkán számomra is elkészít két szeletet, meg egy findzsa teát. Megtapogatja homlokom, s hogy rendben talál, azt mondja, feküdjek csak nyugodtan. Mancsi néni majd átjön hozzám, hogy megnézzen és ellásson, ha kell. Nem kell ide senki, nem vagyok én már kisgyerek, gondolom magamban, de anyunak nem szólok semmit.

Amikor világosodni kezd, bekapcsolom a rádiót. A hírekben valami Nyikitát emlegetnek, s erre azonnal fülelek, mert az orosz népmesékben

egy hős vitéznek ugyanez a neve. Könnyen lehetséges, hogy róla van szó. De ahogy tovább hallgatom, már nem tartom valószínűnek, mert amiről a bemondó beszél, azt nem is értem, s ha egyszer semmi köze nincs a meséhez, kár rajta törni a fejemet. De ezért még nem kapcsolom ki, hadd szóljon. Engem a zene sem zavar, mint például Nagypát. Ő máris megy és elzárja, ha operaközvetítést jelentenek be. Nem kell a kopera! – lázad lát-szólag a komolyzene ellen, holott valójában a kooperatívákkal, a szovjet típusú kereskedelmi szövetkezetekkel tart kibékíthetetlen haragot. Ha azonban a Kállai kettőst húzzák, ültében is függőleges mozgásba jön a térde, s együtt dúdolja, de csak halkan, alig érthetően az énekessel, hogy „nem vagyok én senkinek se adósa”, meg hogy „eb fél, kutya fél.” Most valahogy erre sem lennék kíváncsi, de valami szép, kedvemre való rádiójátékot szívesen meghallgatnék. Ilyesmire azonban többnyire délután szokott csak sor kerülni.

Veszem a lázmérőt, forgatom a kezemben, s el nem tudom képzelni, hogyan tudja a hőmérsékletet megmutatni. Hónom alá hiába helyezem, én nem látok rajta semmit. De mit is látnék, ha egyszer lázam sincs? A tűzhely szélén viszont ott a vízforraló lábas, s abban a jó melegvíz. Tudom, hogy rosszra készülök, s úgy somfordálok oda, mintha anyám bármely pillanatban megláthatná, aztán beledugom a lázmérőt a vízbe. Halkan pattan benne valami, s amikor kiveszem, látom, hogy belsejében a skála előtt és mögött a higany apró golyócskái szaladgálnak. Ha függőlegesen tartom, a fényes részecskék egy nagyobb golyóvá olvadnak össze, amely mozgatásra szaporán szaladgál a használhatatlanná tett lázmérő belsejében. De nekem ennyi nem elég. Megmarkolom, hevesen rázni kezdem, amíg az üvegtok egyik vége kiszakad, s a golyócskák szétszóródnak a klijonkával³ letakart padlón. Letérdelek hát a padlóra, hogy menteni próbáljam a még menthető, s közben lenyűgözve látom, hogy a higany a porral, piszokkal nem keveredik. Megérdemlí, hogy a közeli részecskéket összeterelegessem, aztán szép lassan a távolabbra gurultakat is visszavezetem, s egyesítem testvéreivel. Az így keletkezett nagyobbacska golyót ujjaimmal próbálom felemelni, de a legkisebb érintéstől szétesik. Látom, így nem fog menni, máshogy kell elkapni az öcskőst. Meg is van. Egy sima papírlapot helyezek mellé, s arra finoman rágurítom, onnan pedig biztonságos helyre, egy aprócska orvosságos üvegbe eresztetem. Itt

³ Klijonka (orosz) – viaszosvászon

már jó helyen van, bármikor elővehetem, de a tömör kis dugót azért visszahelyezem az üvegbe.

Lassan már a szüleimnek is jönniük kell, koradélután kezdődik a második műszak, de Nagypapa a konyhakendőbe göngyölt diós és mákos bájglival legalább fél órával előtűnik megérkezett. A kalács illata ugyancsak felizgatott, nagyon szeretném megkóstolni, de anyám azt mondja, majd vacsora után. Eszünk azért mégis valamit, aztán – nem is értem, miért – elküldenek Nagymamához. Csak egy kis időre, s ha majd besötétedik, értem jön valaki, addig meg ők nyugodtan elvégzik a dolgukat, én csak hátráltatnám őket.

Így hát, ha nem is túl jó kedvvel, de megyek, majd csak eltelik valahogy az a néhány óra. Esetleg hallgatom majd az öregekkel a rádiót. De nagypát most a rádió sem igen érdekli. Ül a kisháza, megtölti a pipát, s a tűzhelyből egy apró kis parazsat kapar előre. Azt két ujjal felkapja, kicsit pattogatja a tenyerén, s végül ráügyeskedik a pipába tömött dohányra. Néhányat szippant, a dohány felizzik, aztán elégedetten fújja a füstöt.

– Szenteste van – jegyzi meg, szinte csak magának. – Mingyár’ megberetválkozok, mer’ így mégse mehetek istentiszteletre.

Szürkült már rendesen, amikor értem jött apám. Békével léptünk ki a szülői házból, ő pedig a nyakába ültetett, úgy indultunk haza. Otthon az ajtó előtt letett, majd halkán kopogott. Vártunk egy keveset, mire bent megszólalt egy csodálatos hangú csengettyű. Az ajtó kinyílt magától, s mögötte, mintha nem is a mi konyhánk, hanem maga a mennyország várta volna, hogy belépünk. De én csak álltam, bizonyára számat is eltátottam a nagy fény és csillogás láttán, pedig a villany sem égett odabent. Csak a fenyőfán világított néhány gyertya, és tenyéryi nagyságú, ezüstsínű csillagok forogtak a jó melegben ide-oda, mintha csak annyi lenne a dolguk, hogy felerősítsék és szertesugározzák azt a keveske gyertyafényt.

– Boldog karácsony! – hajolt le hozzám, és csókolta meg arcomat anyám.

A karácsonyfa alól piros szalaggal átkötött kis dobozkat vett fel és adott a kezembe, amelyet nekem tett oda a Jézuska, amíg távol voltam. A dobozka rekeszekre osztott belsejében nyuszi-formájú mosdószappan, fogkefe, fogpor, és egy kis üvegnyi illatos kölnivíz volt.

Kissé tétován álltam fölötte, mert használatukra vonatkozóan – a szappan kivételével – nemigen volt még gyakorlatom.

– Tudod, kisfiam – bátorított anyám –, te jövőre már iskolás leszel, meg kell tanulnod egyedül tisztálkodni, fogat mosni, s ha mi nem vagyunk itthon, ellátni magadat.

Mit szólhattam volna erre? Hiszen vágytam is az iskolába, meg nem is, mint ahogy az ismeretlen felé sem szokott mindenkor vágyakozni az egészséges ösztönű ember. Lesütött szemmel hallgattam, mint majd korai ifjúságom idején is sok esetben. Bezárkóztam inkább, ha olyan helyzetbe kerültem, amikor magamról, belső vívódásaimról kellett volna beszélnem olyan emberek előtt, akik iránt nem volt feltétlen bizalmam.

TAR BÉLA

ILYENKOR

*anyaméhből szakított
zizzenésnyi csöndben
lepkék kergetőznek
szívemben
szárnyukon táltos
vágyaimmal*

*ilyenkor
túl Idő és Tér
bűvkörén
mikor az ég
opál zománcára
olvadnak
a csillagok
csak szíved
harangzúgását
lebbenti
felém a szél*

*érzem
ma korábban
markol
álmomba
a reggel*

TAVASZ VOLT

*vasárnap
harangszó
hullámozott
végig a Kerten
hogy átölelje
a fiatal fákat
azon
a barackvirág illatú
reggelen
néztelek
hozzád sem értem
az ablak
nyitva volt
egy résnyire
és fény ömlött
át a résen
a párnán
széttérült hajad
gyűrött szoknyád
pihent a széken
ingedből
vállad kilátszott
rajta
szégyenlős árnyék
játszott
míg föled
hajoltam*

AZ KÉNE CSAK

*a szemed
a szád
selyemszoknyád
mi szétszakad
a szemhéjad
mögé zárt
pillanat
holdad forró udvara
az az égő
éjszaka
homlokomra
könnyű kezed
az kéne
az a szédület
a gesztenye-nap
fűbe ájuló
barna báb
az kéne csak
szemed
a szád
virág szirmán
a lepkeszárny
szobád falán
a fény
az árny
a szédület
ég alatt
a föld felett*

KIVIZSGÁLÁS

Egy régi külvárosi kórház röntgengépében születtem. A nővért, aki engedélyt adott az első lélegzetvételre, nem láthattam tisztán, de tudom, hogy kövér volt. Csak hunyorogtam még erre a világra, míg a fehér csempefalat támasztottam meztelenül. Miután ruháimat magamra öltöttem, az előtérben ülő másik nővér rendelt magához mogorván, siettetve, látszott, hogy félnék botorkálásom nemcsak idegesíti, de fel is tartja őt nagy munkájában. Egy asztalnál ült, én vele szemben álltam, és orrom alá tolt egy nagy nyitott könyvet. Hogy a betűket láthassam, szék híján meg kellett hajolnom a nővér előtt, amit ő magában valószínűleg elégedetten nyugtázott, saját pozícióját annyira fontosnak vélte, hogy ezt a gesztust el is várta minden páciensztől. Csodálkozva mélyedtem el a nyitott könyvben, vastagsága arra utalt, hogy több száz, több ezer bejegyzést tartalmazhat már, de mielőtt még kíváncsiságomtól vezérelve visszaforgathattam volna a megsárgult lapokat, a nővér ujjával türelmetlenül az utolsó sorra bökött. Én azonnal megértettem, hogy oda írta le vezeték-, kereszt- és apai nevemet, illetve az egyik rubrikában szereplő *tanár* szó a nekem szánt foglalkozásra utal. Nem néztem föl, arcát nem láthattam, de tudtam, hogy hezitálásom miatt szeme a szájalommal telt utálattól, valamint haragtól izzik. Mivel ez megijesztett, nem tehettem mást, a sor végén aláírtam. Mindent elfogadtam.

Hogy azt a szobát erősen fűtötték-e, vagy csak a feszültségtől kezdett izzadni a homlokom, nem tudom, de miután durva hangon kiküldtek onnan, a hűvös folyosó kellemes enyhülést adott. Ingem kilógó csücskét nadrágomba tűrtem, nyitott kézitáskámon behúztam a cipzárt, leellenőriztem, farzsebemben van-e a pénztárcám, végre rendezhettem soraimat. Leültem az egyik padra, próbáltam összeszedni magam. A kórházi folyosón megnyúltak az árnyak, a kőpadlón imbolyogtak, felkúsztak a falakra, majd a szűk réseken beúsztak a rejtélyes, zárt orvosi szobák ajtóit alatt. Tánccuk monotonitása idegnyugtatóként hatott rám a zaklatott percek után. Figyelmemet egy velem szemben felfüggesztett légyiszkos gyógyszerreklám és a rajta ábrázolt emberi nyirokrendszer ejtette rabul, de egyben eszembe is juttatta, hogy nekem itt feladatam van, mennem kell tovább.

Bördzsekim zsebébe nyúlva előbb székletmintám tégelyét érintettem meg, majd kihúztam mellőle egy apró cetlit, a beutalót. A kardiológus neve szerepelt rajta, Olena Pavlivnáé, és egy emelettel feljebb lévő szobájának száma. A lépcsőház felé indultam. A betonlépcső fokaiba mélyedést vajt az idő és a sok beteg. Ez a számtalan leírhatatlan szenvedéstörténet úgy rám nehezedett, hogy csak lassan értem el a harmadik emelet, a többihez hasonlóan sötét folyosóját. A kardiológus szobájával szomszédos kabinet előtt nagy sor állt, oda kell bejutnom majd a székletmintával. Idős, megkeseredett tanárok álltak szorosan az ajtó előtt, nagy paszellszínű kabátok lógtak rajtuk, és többségük egymást szidta durván káromkodva, amiért nem halad a sor, és sokan próbálnak előrefurakodni. A helyzetük reménytelensége miatt érzett rosszkedv majdnem rám is átragadt, ám benyitottam a kardiológus szobájába, és a nyomasztó folyosó törött, lógó kilincsű ajtaja mögött fényben úszó, tiszta, jó illatú helyiségben találtam magam. Ott ült rendezett fehér íróasztalánál Olena Pavlivna, és a mögötte lévő ablakpárkányon három nagy zamioculcas állt. Köszöntem, ő is köszönt, hellyel kínált, elkérte orvosi lapomat, a beutalómat fiókjába rakta, és kellemes hangját hallgatva szinte megfeledkeztem róla, hogy egy régi külvárosi kórházban vagyok, odalent egy zsarnok nővér ripakodott rám, a fájdalom mélyedést vajt a lépcsőkbe és kint idős tanárok káromkodnak. Míg magammal hozott papírjaimat olvasta, igyekezett szóval tartani, én pedig nem tudtam levenni szememet szép ívű nyakáról, aminek a beömlő napfény bársonyos szégyelt kölcsönzött. Míg néztem, folyton csak fehér, hólyagos és valószínűleg rettentően érzékeny nyirokmirigyére tudtam gondolni.

Miután a leleteim kiértékelésével végzett, azt kérte, vetközzek félmeztelenre és helyezzem kényelembe magam a vizsgálóasztalon. Én ennek eleget téve ruháimat egy székre raktam és lefeküdtem. Egymás után kétszer rezzentem össze: előbb a zöld matracot borító hideg fólia ért hozzá a csupasz hátamhoz, majd Olena Pavlivna átlátszó, lehűtött zselét kent a mellkasomra. Ebbe a zselérétegbe fúrta bele műszerét, és fel-alá pásztázta vele a szívem tájkáját, mosolya eltűnt, komoly, mély koncentrációt sejtető arckifejezéssel meredt egy monitorra, míg én teljes nyugalommal újra a nyakát néztem és nyirokcsomóira gondoltam. Másodpercek múltán arca újra felderült, egyenest rám nézett, és már-már angyali hangon így szólt: szép a szíve. Rám ez az egyszerű mondat olyan hatást gyakorolt, hogy alig bírtam visszatartani a folyamatos, öntelt vigyorgást. Amiben én biztos voltam, amit mindig is tudtam, most, úgymond, tudományos tényként közölték velem. Orvosilag támasztották alá.

Ez az élmény olyan lelki megnyugvást és pozitív töltetet adott, hogy miután felöltöztem, megköszöntem a vizsgálatot és távoztam Olena Pavlivnáától, a nyomasztó kórházi valóságot már szinte tudomásul sem vettem. Mosolyogva vártam ki soromat az idős pedagógusok között, hogy egy kis üvegcsébe gondosan belenyomkodott székletemet az övük mellé tehessem egy üveglapra. Gondtalanul szaladtam le a lépcsőn, hogy a földszinti regisztrációs szobában megszabaduljak a papíroktól, kapjak egy pecsétet az egészségügyi könyvembe, elhagyhassam ezt a régi kórházat, és a külvilágban, szabad levegőn minden szembejövőnek elmondhassam a kedves kardiológusnő szakvéleményét. Sajnos ekkor ért addigi rövid életem legnagyobb csalódása, ami rettentő borzongással töltött el. A regisztráción egy nővér ült unott arckifejezéssel, foltos köpenyben. Szobájában rengeteg papír és kórlap állt, amelyek teljesen megtöltöttek egy padlótól plafonig érő polcot. Beléptem, köszöntem, de ő rám se nézett, csak a kezét nyújtotta a papírjaimért. Miután átnézte az orvosi könyvemet, rám tekintett, és közölte velem: tudja, hogy ez nyilván megterhelő, de akkor is át kell mennem a 3. számú városi poliklinikára, hogy a kardiológus is megvizsgáljon. Azt hittem, szerény nyelvtudásom miatt értettem valamit félre, és elmondtam, hogy szívvizsgálaton már voltam, a harmadik emeleten, Olena Pavlivnánál. A nővér rám nézett és fennhangon közölte velem, hogy itt nem dolgozik semmiféle Olena Pavlivna, sőt, kardiológusuk sincs egyáltalán.

A megrökönyödéstől zúgni kezdett agyam, teljesen értetlenül álltam, és reméltem, hogy továbbra is valami félreértésről van szó, ami egyre valószínűlenebbnek tűnt, a nővér ugyanis szigorú pontossággal fogalmazott. Tovább állítani a saját igazamat, vitatkozni értelmetlenség lett volna, ezért kirohantam a szobából, fel a harmadik emeletre, vissza a kardiológushoz. Megragadtam a lógó, törött kilincset, de hiába rángattam, az ajtó zárva volt, és a kabinet, ahol nemrég Olena Pavlivnát magam mögött hagytam, már nem volt több mint egy a régi külvárosi kórház zárt orvosi szobái közül. Próbáltam belesni a kulcslyukon, de odabent olyan sötét volt, mint ha a helyiségnek ablaka sem lenne, a másik ajtónál pedig már senki nem volt, aki emlékezhetne rá, hogy onnan bárki kijött volna, az idős tanárok ugyanis folyton cserélődtek. Csalódást és döbbenetet éreztem egyszerre, félelemtől borsózdott a hátam. Próbáltam újragondolni a történeteket, és világossá vált, hogy bármennyire is ózdkodom a dologtól, muszáj visszamennem a röntgenvizsgáló terembe. Lementem a második emeleti szobához, a kilincstre tettem a kezem és benyitottam. Az asztalnál ülő nővér,

amint észrevett, határozott kézmozdulattal behívott, és utasított, hogy vetkőzzek le, most már teljesen meztelenre. Megbénított a félelem. Hogy szavának érvényt szerezzen, felállt, megfogta a karomat és a fogas mellé lökött. Én vetkezni kezdtem, teljesen meztelenre, ágyékomat a két kezemmel takartam el. Ismét megfogta a karomat és a röntgengéphez vezetett, kolléganője ott várt ránk. A gépbe álltam, a felszólításra nyújtottam nyakamat, egész testem megfeszült, államot a támaszra fektettem. Ijesztő csikorgással zárult a röntgengép ajtaja, a nővér, aki kövér volt, most azt mondta, ne lélegezzek, és készülékén beállította a halálos dózist.

SZÁRNYPRÓBA

Kertész Dávid 1993. április 19-én született Tiszaásványban. Tanulmányait 1999-ben kezdte a Tiszaásványi Általános Iskolában, azonban érettségét a Csapi 2. számú Középiskolában szerzett 2010-ben. Ugyanebben az évben felvételt nyert a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakára. Jelenleg a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVIT) tagja.

KERTÉSZ DÁVID

AZ ÖRDÖG, A HALÁL ÉS A SZÉPSÉG

Nem szeretem a temetéseket.

Sablonos, lányregénybe illő unalmas szombat délelőtt volt. Megírni se lehetett volna rosszabbul, még az eső is esett. Ráadásul senkit nem ismertem és meglehetősen zavarta őket, hogy mi a fenét keres itt egy idegen. Persze, ketten tudták volna, hogy ki vagyok, de úgy döntöttem, szerencsésebb, ha ők most nem vesznek észre. Kegyeletsértő lett volna, ha most megvernek. Másrészt nem igazán szeretem, ha megvernek. Fene érti ezt az egészet, minek ekkora feneket kerekíteni a dolognak? Másokkal is megesezt már, hogy meghaltak. Mindegy, eljöttem, végigszenvedem az egészet.

Egy öregasszony zokogni kezdett és összekönnyezte a zakómat. Undo-rító. Megveregettem a vállát és elfintorodtam.

Végre abbahagyták, rászórtak némi földet koporsómra, és mindenki visszament a halotti torra zabálni. Kifújtam magam. Leültem a sír melletti padra, rágyújtottam és megvártam, amíg a halott előkecmereg. Sokáig tartott. Két cigit is elszívtam.

– Szia, – mondtam.

– Mít keresel itt?

– Úgy gondoltam, illene megjelenni a temetéseden.

– Meghaltam?

– Úgy fest. Cigit?

Nemet intett és leült mellém. Én újra rágyújtottam.

– A dohányzás meg fog ölni.

– Nem vagy abban a helyzetben, hogy életviteli tanácsokat adj.
 – Nem hittem, hogy ilyen leszel.
 – Mindjárt eljön érted Halál egy cuki tinédzser formájában és átvisz a sötét alagúttal az istentudjahová. De kértem tőle némi időt, úgy gondoltam, van mit megbeszélünk.

– Például azt, hogy megöltél?

– Sohasem bántottalak.

– Miattad haltam meg.

– Az nem az én hibám.

– Valóban?

– Ilyen a világ. Van, aki bántani akar, van, aki azt akarja, hogy bántsák. Te ez utóbbi csoportba tartoztál, bántottak, aztán nem hallgattál rám, amikor kiutat kínáltam, így hát kinyírtak. Nem én, de nem is miattam. Egyszerűen hülye voltál.

– Én voltam a hülye? Te szedtél rá mindenre.

– Csupán megmutattam, hogy lehet választásod. Magadra vess.

– Persze, minden az én hibám.

– Igen, de félre ne érts, nem hibáztatni akarlak. Inkább fogadd elismerésem. Életed utolsó egy évében a magad ura voltál. Büszke vagyok rád.

– Hát kösz. Most már adj egy cigit.

Vigyorgok, adok neki egy szálat, és meg is gyújtom.

– Hülye voltam – mondja végül.

– És? Megbántad?

– Nem – mondja, a szeme könnybe lábad, a vállamra hajtja a fejét, megint a zakóm.

– Pokolra jutok?

– Nem hinném.

– De nem tudod biztosan.

– Senki sem tudja biztosan.

Egy alacsony fekete hajú lány sétál felénk. Halál rám mosolyog, majd a csajhoz fordul.

– Mennünk kell.

Ő feláll és követi. Majd megtorpan és felém fordul:

– Legalább mondd, hogy te is megbántad. Mindent tönkretettél.

– Nincs mit megbánnom, én csak a lehetőség voltam.

CZAKÓ GÁBOR

A MESTER

Valamennyiünknek voltak, vannak tanítói, akiktől ezt-azt fölcsipegettünk. Fellengzősen mestereinknek szoktuk nevezni, néha így is szólítjuk őket. Természetesen hencegésből, mert akinek mestere van, az nem akárki, hanem komoly tanítvány. Maga is mesterjelölt. Jézus ilyeneknek tartotta a farizeusokat, s óvta tőlük tanítványait. *„Ti ne hívassátok magatokat rabbinak (azaz mesternek), mert egy a ti mesteretek, ti pedig mindnyájan testvérek vagytok. Atyának se szólítsatok senkit a földön, mert egy a ti Atyátok, a mennyei. Tanítónak se hívassátok magatokat, mert egy a ti tanítótok, a Krisztus. A legnagyobb köztetek legyen a szolgáltok. Aki fölmagasztalja magát, azt meg alázzák, aki pedig megalázza magát, azt fölmagasztalják.”* (Mt 23, 8–12.)

Minden mesterben Krisztus él. A helyükre tolakodó sztárookban, celebekben és hasonlókban a Semmi.

*

Az igazi mester szolgálja tanítványait, és – ezt is tőle tudjuk – a jó pásztor, aki életét adja juhaiért. Akitől tanulni lehet, az egy sem tartogatja, hanem föltette életét valamire, hiszen az élet értékét az adja, amiért odaadjuk. Más szóval a szolgálat.

Első mestereink általában a szüleink. Apránként adták életüket értünk, amikor az ágyunk mellett virrasztottak, és átvették fájdalmainkat, félelmünket. Tőlük tanulunk mosolyogni, beszélni, járni, szeretni, imádkozni. Weöres Sándor írja édesanyjának: *„benned kaptam első / fészkeket, / szívem a szíveddel / lüktetett, // én és nem-én közt nem volt / mesgye-hegy, / benned a világgal / voltam egy.”*

Az én édesanyám egyszerű asszony volt, akit a kor szokása szerint édesanyának neveltek. Úgy adódott, hogy apánk elveszett a fronton, és rászakadt két kisfia neveltetésének gondja. Vagyonként egy kicsi ház, némi adósság, pár mesterlevél maradt rá. Meg a fényképész műterem. Mit volt mit tennie, a talált eszközökkel, pár halovány emlékkel, tanáccsal nekifogott, és föltalálta a fényképészetet.

Holtáig szerette édesapánkat és bennünket, ezért a legjobb kérőket is visszautasította. Azt mondta, hogy soha nem tudta elképzelni magát más férfi oldalán.

Még pár sor a Weöres-versből: „A kamaszkor tőled / elkuszált, / szemem a szemedbe / nem talált. // Így tűnődtem: 'Miért szült, / miért szeret, / ha örökké élni / nem lehet?' / (...) Férfi-szívem a szívedre / rátalált, / megköszön most percet, évet / és halált.” (Egybegyűjtött írások, Bp. Magvető, 1975.)

*

Második mesteremet Tóthnak hívták. Kicsi, jelentéktelen emberke volt; a keresztnévére sem emlékszem. Agronómusként nyomorgott a sárpilisi téeszben. Fényképezkedni jött hozzánk, aztán valahogy ott ragadt, beszélgettünk. Tőle hallottam először olyan mellőzött, sőt tiltott írókról-festőkről, mint Németh László, Szabó Dezső, Fekete István vagy Egry József és Csontváry. Később is el-eljött olykor hozzám, a kis gimnazistához, könyveket is hozott, például egy fekete-fehér Egry-füzetet.

Faggattam, hogy miért jött éppen a mi vidékünkre, miért lakik a régi uradalmi cselédház földes szobájában. Önmagáról ritkán beszélt, de valahogy mégis elkottyintotta, hogy a felesége szabados életet élt. Úgyhogy ő, a kislányukkal együtt kénytelen volt otthagyni. A kislányt a szüleire bízta. Egyre erőszakosabban kérdeztem: ha az asszony ilyen cemende, akkor lehet, hogy a kislánynak nem is ő az apja? Nyugodt pillantást vetett rám, s azt mondta: „Ugyan, mi van abban? Fölneveltem egy gyereket.”

*

Harmadik mesterem az iregszemcsei útkaparó volt. Akkoriban már jogra jártam Pécssett, és nyaranta autóstoppal csavarogtam az országban. Az útkaparói hivatal abból állt, hogy viselője hatalmas, sűrűágú villával, melynek minden ágán egy vasgomb ült, végigballagott az útja mellett, és a kátyúkat elegyengette, a gödröket az árok mellé készített kőzúzalékkal föltöltötte. Összeszedte az útra hullott miegymást, kaszálgatta a füvet, rendben tartotta az árkot, az út menti fákat.

Az enyém közben boldog volt. Órák hosszat beszélgettünk. Én okoskodtam, ő hosszasan gondolkodott, és rövid mondatokkal elmondta, hogy az élet gyönyörű, az ő hivatása tökéletes. Szorgalmat, figyelmet, ötletességet kíván, és az arra járóknak örömet szerez.

Közben a táj. Igen, a táj az ő otthona. Harminc éve rója az utat Iregszemcse és a környező falvak között. Minden lépést, minden fát, távoli dombot ismer. Tudja, hogy melyik emelkedőn milyen látvány tárul a szem elé. Ez az, ami megunhatatlan, a teremtés tökéletes biztonsága.

*

Negyedik mesterem Somogyi Tóth Sándor volt. A hatvanas években a Kortárs prózaszerkesztője, kitűnő író: *Próféta voltál szívem, Hogy állunk fiatalember, Gabi*. Kevés, de hibátlan könyvet írt. Idejét, erőit ifjú pályatársak fölfedezésére, nevelésére fordította. Elöttem-utánam legalább három nemzedék író bocsátott szárnyára. Ahányan voltunk, annyiféleképpen láttuk a világot, s mégannyi módon próbáltuk leírni. Sanyi az apró géphibáktól a világmegváltó gondolatig mindent észrevett művünkben. Szeretett, éppen ezért irgalmatlanul bírálta. Írtam egyszer egy kisregényt, azt hittem, világcsúcs. Ő mondatról-mondatra kimutatta, hogy itt lapos, ott zavaros, amott önellentmondásos.

Gyűlöltem.

Egy hét múlva elolvastam a remekművet, s igazat adtam neki. Kihúztam jó harmadát, a maradékot átírtam. Elolvasta, kimutatta, gyűlöltem.

Egy hét múlva újra igazat adtam neki. Felét kihúztam, a maradékot átírtam. Elolvasta, kimutatta, gyűlöltem.

A végén lett a regényből egy tűrhető novellácska.

*

Ötödik mesterem Medve Bandi bácsi. Orvos, tíz évet töltött a Gulágon, ennek zömét Kolimán, a sarkkörön túl. Fogsága elején kilátásba helyezték, hogy hazaengedik, ha kémkedik a Szovjetunió javára. Megtagadta, mire kémkedés vádjával halálra ítélték. Hazatérése után levelezésbe kezdett Bulgaryin szovjet elnökkel előbb rehabilitálása, majd kártérítése végett. Mire bíróság elé állították a Szovjetunió elleni izgatás vádjával. Magyarországon! Írtam róla a *Képmás* múlt számában.

*

Hatodik mesterem Hamvas Béla. Az Úr Pilinszkyvel, Weöressel, Kodolányival s másokkal együtt megóvta attól, hogy kompromisszumot kelljen kötnie Rákosival. Vagy Kádárral. Belső számúzótként szabadon írhatta azt, amire küldetése szólt. Az ő útja az istenkeresésé: a kereszténységtől az őshagyományon át vissza a kereszténységhez. Mindent megtanult, amit érdemes, és meggyőződött róla, hogy Jézus valóban Isten fia.

Visszautasította, hogy mesternek tekintsék: „*A történeti kor egyetlen igazi mestere Krisztus.*” Szintén a *Silentiumban* írja a tanítványról: „*ezt a szót a magam számára szeretném fenntartani; csak akkor lehettem volna boldog, ha egy lettem volna a tizenkettő között, és őt hallottam volna.*”

Vegyük tőle a tanítványság lényegét, az alázatot: a mester előtt „*meg kell hódolni, hogy az emberben az alázat fölbredjen, mert anélkül nem tud tanítvánnyá lenni, külső marad.*”

Soha nem találkoztunk, de amikor életművének szótárán dolgoztam, akkor közel egy évig vele keltem és feküdtem, rajta kívül semmi mást nem olvastam, és boldog voltam.

Hamvas tanítása a derű és a normalitás: a gondolat, a szó és a cselekedet egysége, a mű és az élet szétválasztásának tilalma.

*

Hetedik mesterem Llanos Manolo. Akárcsak apámat és Béla bácsit, őt sem láttam soha. Nevét a körmendi Cursillo lelkigyakorlaton hallottam először. A spanyol Actio Catholica elnöke volt. A polgárháborúban a kommunisták mint klerikális elemet, a nép, az új világrend többsége nevében halálra ítélték. Az utolsó szó jogán ezt mondta: Krisztus és én, mi ketten, abszolút többségben vagyunk veletek szemben.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

VOLT EGY SZENT SZÁNDÉKUNK

Hihetetlenül fejlett és kiszámíthatatlan világban élünk, belegondolni is észbontó. Keresztül-kasul szabdaljuk magunk alatt a bolygót, bejárásunk van a mikro- és makrokozmoszba, szándékunkban áll oda-vissza közlekedni a tudatunktól független időben, s legszívesebben a fizika törvényeit is fel-függesztenénk, s lehetőleg Jézus Krisztus nélkül. Emberi szemmel tekintve már-már aggasztó e hihetetlen tempóra váltott műszaki haladás, és nem mondunk érte köszönetet, hogy életünk, akárcsak géntérképünk, a megfigyelőrendszerek által bármikor megnyitható lett. Lassan legszemélyesebb titkainknak is búcsút mondhatunk, s e veszélynek kitéve egy kalap alatt szorong már szinte világszerte az egyén és a nemzet. Egyedül a gondolat tartotta meg szabadságát, az ember fejében születő gondolat. Olyan jó – előbb csak elképzelní róla, aztán hinni is, hogy e szabadságért tömegeket szervez majd, s megerősíti pozícióit egy jól védhető, ellentétes oldalon.

Nagy magabiztossággal és szakmai megelégedéssel mondhatjuk, hogy a gondolat szabadságának már századok óta egyik legkitartóbb hordozója a költészet. Oly egyértelmű és világos ez, akár a nyári ég, mert egyáltalán nem mindegy, hogy az eszme milyen nyelvi megjelenésben jut el az emberekhez. A XIX. század imperátorai még méltó ellenfelet tiszteltek a költőkben, ám az idők és érzések változása, a becstelen belső árulások a költészet alatt is bizonytalanná tették a talajt. Temetni próbálták aztán, elmormolták a búcsúztatót, de a kőtáblákba vésett gondolatot minduntalan kiveti a föld. Ezt tapasztalva a megújítás zászlaját vonták fel fölötte, de valójában az elkorcsosítás útjára próbálták terelni, hogy szülőistene se ismerjen rá.

Ezeknek a rejtett, jól álcázott törekvéseknek magunk is tanúi lehettünk, velünk is megpróbálták elhítenni, hogy egyedül a posztmodernizmus, az önmagát folyton újrafogalmazó avantgard útjain juthatunk csak az üdvösségre. A programhoz komoly apparátus is szerveződött. Az érzéskorcsosítást béresztették, bértollnokok erőltették, bértapsolók nyilvánítottak hozzá tetszést, azt gondolván, hogy irodalmával együtt lejáráthatják a nemzetet is. Ma azonban már úgy érzékelem, a jelek egyre inkább azt mutatják, hogy ez a program megbukott. Ám divatozni kezdett – már vele párhuzamban, mintegy

helyette – valami egészen langyos, bizonyos emberi, kulturális, vagy morális szituációkon rágódó unalmas versbeszéd, amely nagyságrenddel elfogadhatóbb ugyan a neoavantgard kínálatánál, de továbbra sincsenek váratlan áramütései, nem horgad fel az olvasóban az újraolvasás kényszere.

Lehetnek, s bizonyára ennek a lírának is vannak finomabb lelkű fogyasztói, akik most egy öregedő poéta morgolódásaként fogadhatják fanyalgásomat. Megengedem, de ez esetben erősítésnek hívom az Előretolt Helyőrség Íróakadémia antológiájából* az *Előre tolt szó* szerzőjének az én véleményemnél sokkal inkább célra irányítottabb gondolatait: „*Elkeserítő, hogy egy évtizede nem olvastam huszonéves költőtől olyan verset, amitől felállt volna a szőr a hátamon. Töredelmesen bevallom, a tárgyias-objektív, a túlfilozofált-pszichologizált-szociologizált líra, melyen az éppen divatos teóriák ruháját látom és a bölcsészlaboratóriumok irritáló szagát érzem, nem vesz le a lábamról. Az élet szagát keresem a versben... Valami olyasmit, ami a vers megértésénél többet ad nekem: borzongást, forróságot, hidedgrázást, örömet, búbánatot, erekciót, de még a hányingerrel is megelégednék, csak éppen különbözzön a szokásos szalagmunkáktól. Nem a tökéleteset keresem, hanem valami szokatlant, mert gyakran az az érzésem a kortárs magyar lírával – nemcsak a fiatalal – kapcsolatban, hogy valaki már a kétezres évek elejére elkészítette a magyar versíró szoftvert, egyetlen – azóta csak némi polkorrektséggel frissített – program tolja az egészet, és azt osztják szét a magyar irodalmi fórumok között.*”

A bírálóat őszinte és kíméletlen. De mit tud felkínálni Orbán János Dénes a kortárs magyar poézisnek azzal a vonulatával szemben, amely képtelen őt levenni a lábáról? Az *Enumeráció*-t ajánlja, a Kárpát-medence közel félszáz fiatal alkotójának hatszázötven oldalnyi friss, életszagú versét és prózáját. Azt hiszem, különösen fontos a fentebb említett számok üzenete. Lehetséges, hogy még beteg a magyar költészet, de már gyógyulófélben van és fel fog épülni, ha az irodalom állóvízének felkavarásához ennyi kiváló katona és fiatal hadnagy áll készenlétben.

A praktikusabb gondolkodás felől közelítve gyakorta felmerül, ám az előzőkhöz képest teljesen más kérdés: miért adja valaki – már fiatalon – versírásra a fejét? Kérdőjelek sokasága sorakozhat inntől kezdve, mert ahogy nincs két egyforma falevél, két egyformán látó költő sem létezhet,

* Enumeráció. (Válogatás az Előretolt Helyőrség Íróakadémia tagjainak alkotásaiból) Kárpát-medencei Tehetséggyondoró Nonprofit kft. Budapest, 2016.

tehát a kérdés válaszváltozatai is igencsak elütnek egymástól. Azt talán sejtjük, hogy birtokolni és bizonyítani szeretné a beszéd kivételes képességét és méltóságát, fel kívánja mutatni a szép szó minőségét, s van benne talán egy kis egészséges nagyravágyás is, ám itt ismét csak előjön a miért. Az ember eledel, ruha és luxus iránti igénye még talán érthető, de a szép beszéd utáni vágya honnan való? Ha azt mondjuk, hogy ez is csak egy civilizációs szükséglet, elhiszi-e bárki? Az nem lehet, mert az ember ritmus, zene és tánc iránti vonzalma – aki barátságban van a népköltéssel, tudja – egyidős a civilizációval. S ha már ide keveredett a népköltészet, megcsörren bennem, óvatosságra int az én öreg vészmadaram: nem jó a folklórral bizalmas viszonyba kerülni. Lám, Petőfi is megjárta vele. Amint megírta *Alku* című versét, mindjárt el is vesztette, mert a közösség elkoborolt bárányát ismerte fel benne és a maga ízléséhez igazította, folklorizálta. Aztán vissza is adta – akár ezerszeresen – a saját ízlése szerint finomítva és továbbírva. E folyamat működésének igazolására példák százai tanúskodhatnak. Ezek szerint igaz lehet, hogy a hagyományokkal élő közösség a már elkészült vagy félkész irodalmi termékekből teremti saját költészetét? Többé-kevésbé igen. De a sámánok, táltosok, halottsiratók vajon nem költők voltak-e? Igen, egy kicsit azok voltak mindaddig, míg a fejlődés egy fejlettebb korszakában le nem vette valaki vállukról az éneklés nemes terhét, és a korábban szertartásokat segítő költészet átvette a regélés, a szórazokoztatás, a tájékoztatás feladatait. Ami pedig az időben ez után következik, nagyjából minden iskolázott embertársunk előtt ismert, a részletek iránt pedig – ott vannak a könyvek – lehet kutakodni.

A népköltészet azonban – mélyen a háttérben – továbbra is kíséri és fejlődésében táplálja a hivatásos költészetet. Sinka István, Juhász Ferenc, Nagy László, Szilágyi Domokos és Ferenczes István munkásságában nem véletlenszerűen, de tudatos határozottsággal jelentkezik a folklorizmus. Balladái és mondái motívumait beleégette verseikbe, s ezzel automatikusan a nemzet kulturális hagyatékához kötötte az életművet. De fennáll és működik, amint a Petőfi-versek folklorizálódása kapcsán szó esett róla, e folyamat fordítottja is. Az egykori kéziratos katonakönyvek anyagának jelentős részét a félnépinek mondott szerelmes versek alkotják. A hangvétel, a nyelvi köntös alapján egyértelmű, hogy ezek mind az írástudóbb, műveltebb katonatársaknak az emlékvérsköltészet általános szintjén készült, nem is oly régi versfaragványai. Az írás alapjait éppenséggel ismerő, de egy épkézláb levél, esetleg szívhez szóló szerelmi üzenet megfogalmazására

alkalmatlan bakák átmásolták, majd apróbb, módosításokkal aktualizálva, személyesebbé formálva, sajátjukként küldték haza a verses leveleket. Voltak köztük szülőnek, kedvesnek, testvérnek, vagy éppen fénykép hátoldalára szóló szövegtípusok, amelyek nagy segítségül szolgáltak a fogalmazásban járatlan embereknek. Azt nem tudjuk, hogy a valódi „szerzők” a vásári poétákhoz hasonlóan – nevük elhallgatásáért – vártak-e bármilyen ellenszolgáltatást, de bárhogyan volt is, társaik életét könnyítették, így mindenképpen szolgálatot teljesítettek.

Ma ehhez hasonló szolgálatot senki sem vár a költőtől, s a költői öntudat is a szellem sokkal magasabb szféráiban közlekedik. Éppen elegendő, ha az őt érdeklő kérdésekre a nemzetközösség számára felfogható és vele rokonszenvező, igényes hangnemben kínál válaszokat, de már ezt is szeméremre vehetik. Holott – talán minderről maga sem tehet, és lehetséges, hogy mégiscsak van, ha mikroszkopikus alapja is a régi kódös, foszlányos, a költő születésére utaló híreszteléseknek. Lehetséges, hogy lelkébe valóban beírta kódjait a fogantatás, a kor, a szűkebb és tágabb közösség, a teljes társadalmi környezet, még mielőtt a nyilvánosságnak megszólalt volna. De ne szaporítsuk tovább a szót, maradjunk ennyiben, és emlékeztetőül hadd szólaljon meg a Móriczot köszöntő Ady Endre: *„Ha a lehetetlent nem tudtuk lebírni, volt egy szent szándékunk: gyönyörűket írni.”*

MINDENNAPI HATÁRTAPASZTALATOK*

(ZELEI MIKLÓS: *A KETTÉZÁRT FALU*)

Amikor biztosan tudom, hogy át kell kelnem valamelyik határon, rendszerint összeszorul a gyomrom. Az utazással és a határátlépéssel kapcsolatos kétely, viszolygás, szorongás bele van kódolva a biztonságosnak és ismerősnek hitt otthon elhagyásába, a szabad mozgás eszményének és a szögesdrót-kerítésekkel körülölelt határvidék – ahol magam is élek – egymással ki nem békíthető, sőt, egymást kizáró realitásába. A határhoz vezető úton már töprengek: vajon mit fog kérdezni ezúttal a hol barátságos, hol kissé megvető tekintettel méregető határőr és vámos? Úti célomat firtató kérdéseikre mennyire felelhetek majd őszintén? Ki kell-e nyitnom bőröndömet és táskáimat? Az azokban tapintatlan módon kotorászó idegen kezek vajon mit hagynak végérvényesen legszemélyesebb dolgaimon? Mert az idegen kéz, amely hozzáér ruháimhoz, szendvicseimhez, könyveimhez, jegyzetfüzetemhez, tollamhoz vagy laptopomhoz, mindig hagy maga után valamilyen le- és kitörölhetetlen, bár alig észlelhető nyomot. Ezek a dilemmák alighanem hozzátartoznak a mindennapi határtapasztalatokhoz, amelyeket egy átlagos kárpátaljai átél, amikor úgy dönt, útra kel. Nem igazán ismerek olyan embert környezetemben, aki ne érzett volna még a gyomorgörshöz, a szorongáshoz vagy a viszolygáshoz hasonló, amikor a feltorlódtott sorokban órákon át arra várt, hogy végre átléphesse a határt. De ez a tapasztalat talán nem teljesen ismeretlen a kelet-közép-európai régió keletebbre utazó tagjai számára sem. Aki kelt már át a magyar-ukrán és szlovák-ukrán határon, pontosan tudja, miről van szó. A szomorú ebben még mindig az, hogy a mai világpolitikai helyzet nemhogy a határok légiesülését idézné elő, hanem épp ellenkezőleg: a jelek szerint új határok építése és szigorúbb ellenőrzések bevezetése várható a közeljövőben. Innen nézve egyáltalán nincs könnyű helyzetben az, aki tudni szeretné, hogy ezeknek a határoknak a története mikortól nem lesz már mindennapi tapasztalat, és mikor válik végre történelemmé.

* A szerző a recenzió megírása során a Nemzeti Kulturális Alap 2017-es alkotói ösztöndíjában részesült.

Ugyanakkor – furcsamód – a határtapasztalatok nem mindig járnak együtt a mozgással, az otthon elhagyásával, a határok átlépésével. Ki ne ismerné a 20. századi kárpátaljai sorsot jól érzékeltető, több változatban is fellelhető anekdotát, mely azt a személyt állítja középpontba, aki ki sem mozdult otthonából, mégis több ország, illetve állam állampolgára volt, hiszen az Osztrák–Magyar Monarchiában született, Csehszlovákiában tanult, a Szovjetunióban nyugdíjazták és jelenleg Ukrajnában éli életét. Ez az anekdota onnan jutott eszembe, hogy Zelei Miklós könyvében, a Kortárs Kiadó jóvoltából immár harmadik, bővített kiadásban is megjelent *A kettézárt falu* című riport-, illetve dokumentumkötetben – amit a szerző és a kiadó következetesen, de aligha kellően reflektálva dokumentumregényként határoz meg – szintén található ehhez hasonló élettörténet. Az 1997-ben, nem sokkal a riport után elhunyt görög katolikus pap, Ortutay Elemér így kezdi saját életútjának bemutatását: „A nevem Ortutay Elemér, ungvári gyerek vagyok, arról híres, hogy öt-hat államban éltem eddig, és mindig Ungváron laktam. Itt születtem 1916-ban, a Monarchiában. Csehszlovákiában jártam iskolába meg első szemináriumba, Magyarországon voltam kispap, Magyarországon szenteltek görög katolikus pappá, a Szovjetunióban tartóztattak le, Ukrajnában öregedtem meg, és még ma is Ungváron vagyok” (185.). Néha tehát ki sem kell mozdulni a saját, tágabban értett otthonból ahhoz, hogy határtapasztalathoz jussunk. Néha a határok mennek oda az emberhez az úgynevezett „változás szelével” együtt.

Úgy tűnik, ilyen szelek jártak a második világháborút követő években Nagyszelmenc és Kisszelmenc utcáin is. Az ikerfalu közé épített határ ugyanis, amely a nagyszelmenci részt Csehszlovákiához (majd a rendszerváltás után Szlovákiához), a kisszelmencit pedig a Szovjetunióhoz (illetve a rendszerváltást követően Ukrajnához) kapcsolta, ekkorra datálható. Hogy egy olyan nagyhatalomnak, mint amilyen a Szovjetunió volt akkoriban, miért lehetett szüksége ilyen lépésre, csak sejtethjük utólag, amit viszont biztosan tudunk: az Ungvártól nem túl messze elterülő ikerfalut kettézáró határ rokonokat, ismerősöket, barátokat választott el egymástól – sokáig úgy tűnt a helyi lakosság számára, hogy véglegesen. Egy rövid ideig még átjártak ugyan például a gazdák (megművelni a határ másik oldalán maradt földjeiket), de aztán fokozatosan felszámolták az ilyen félillegális kiskapukat is. A korabeli, a nyugat felé eleve (finoman szólva) mély bizalmatlansággal tekintő szovjet szemlélet szerint: a birodalom határa szent és sérthetetlen, aki mégis határsértésre vetemedik, annak felelnie kell tettéért. És *A kettézárt falu*ban elme-

sélt történetek tanúsága szerint feleltek is érte az egyszerű, falusi emberek, könyörtelenül. A kisszelmenci Sárpátky Károlyné Jefcsák Ilona jegyzi meg egy helyen: „Az oroszok hoztak édesanyámnak cukrot, szahar, mama, szahar, én téged úgy szeretlek! Akkor édesanyám megkérdezi, és ha mennék át a határon? Akkor lelőnélek, mint egy kutyát. Már akkor magas sövény volt, befonva tövissel, átnézni se volt szabad. [...] Az egyik húsvétkor valaki Nagyszelmencből részegen átdugta a fejét a sövényen, a katonák akkor is éppen ott álltak, megfogták, áthúzgálták, és három év múlva jött vissza harmincöt kilósan” (75.). De jellemző az a történet is, amit a Szelmenc ügyében 2004. április 24-i washingtoni meghallgatáson (amelynek különben teljes jegyzőkönyvét tartalmazza a kötet) Tóth Lajos, Nagyszelmenc polgármestere elmond: „A váratlanul történt határmódosítás annyira hihetetlennek tűnt nagyszüleink számára, hogy a határőrök éberségét kijátszva egy ideig még átjártak a határ túloldalán lévő földjeiket megművelni. A döbbenet akkor lett óriási, mikor a szovjet határőrök egy nap leforgása alatt hat méter magas deszkapalánkot építettek. Így történhetett meg, hogy a nagyszüleinél vakációzó kisszelmenci Rebeka örökre Nagyszelmencen maradt. A szülei már csak mennyasszonyként látták viszont, akkor is csak a határon keresztül, mivel a szovjet hatóságtól nem kaptak engedélyt, hogy részt vehessenek a lányuk esküvőjén. A deszkából épített fal azt is megakadályozta, hogy az egymástól elszakított testvérek, rokonok, ismerősök láthassák egymást” (238.). És azok, akik ennek ellenére megpróbáltak valamilyen, a határon átnyúló kapcsolatot teremteni, tehát „átmutogattak”, „átbeszéltek”, ahogy a helyiek mondták, azok meg is kapták büntetésüket. Ezeknek az intézkedéseknek a hatására aztán szép lassan gyengülni kezdett a szál a két település, a rokonok és a barátok között, egészen a Szovjetunió széteséséig, illetve bizonyos szempontból napjainkig, amikor már más, elsősorban adminisztratív jellegű problémák nehezítik a határátkelést és a kapcsolattartást.

Az, hogy a határt esetlegesen és erőszakkal húzták meg, nem törődve az ott élő emberek sorsával, jellemző a sztálini rendszerre. Mégis érdekes, ahogy a kötetben megszólalók visszatérően emlegetik „Ignác Janit”, kisszelmenc akkori polgármesterét, vagy ahogy Kárpátalján ma is nevezi a köznyelv, bíróját, aki a legenda szerint dobbantott egyet, majd azt mondta az oroszoknak, hogy „Tu je gránic!” (‘Itt a határ!’), és a határ oda épült. Könnyen lehet, hogy valamilyen előny reményében a bíró valóban együttműködött ilyen formán is a szovjetekkel, de ami biztos, nem sokkal később őt szintén maga alá gyűrte a rendszer, sok más emberrel együtt.

Zelei Miklós kitartóan követi a rendszer változásait, egészen máig, és kritikával illeti a látszólagos tehetetlenséget, a mindent behálózó korrupciót, a nagypolitika közömbösséget vagy éppen a nagyon is jellemző politikusi hozzá nem értést. Míg a kötet nagy részét kitevő riportokban a szerző következetesen háttérben marad, és csak implicit módon – elsősorban az anyag válogatásában és elrendezésében – van jelen, hogy a megszólalók minél szabadabban mondhassák el saját történeteiket, mintegy monológ formájában, addig a kiegészítésként csatolt szövegekben már nem marad rejtve a szerző személyes meggyőződése, véleménye, az ügy iránti mérhetetlen kitartása sem. Zelei kitartóan gyűjt össze mindent, ami számára hozzáférhetővé válik a témával kapcsolatban, és hol az adott dokumentumot, hírt, újságcikket teszi közzé a kötetben mindenféle kommentár nélkül, hol pedig a legszemélyesebb véleményét osztja meg az olvasóval egy-egy eseménnyel, fejleménnyel kapcsolatosan. Talán ezeknél a részeknél lett volna szükség szigorúbb rostálásra, válogatásra, hiszen nem mindegyik szövegrész képes – már csak megformálása, illetve súlya, pontosabban súlytalansága miatt sem – felemelkedni a kötet általános színvonalához. De ahogy kirajzolódik *A kettézárt falu* saját, közel sem probléma nélküli keletkezés- és kiadástörténete ezeken a lapokon, úgy válik egyre inkább megkérdőjelezhetővé a szerző kitartása és elismerésre méltóvá az ügy iránti elkötelezettsége. Minden túlzás nélkül kimondhatjuk: az, hogy nem maradt helyiérdekű Nagy- és Kisszelmenc mélyen igazságtalan sorsa, nem kis részben köszönhető Zelei Miklósnak.

A kettézárt falu lapjain ugyanakkor nem csak a határral kettéválasztott ikerfalu jelenik tartó sorsmetszete jelenik meg. A háttérben mindig ott van a kárpátaljai magyarság tragédiája, a malenkij robotra, illetve a különféle szovjet légerekbe származási alapon elhurcolt férfilakosság szenvedéstörténete is. Ezúttal csupán egyetlen epizódot emelnék ki ebből. Az Kárpátalján is meglehetősen széles körben ismert, hogy Gálocs polgármestere ellenállt a hatalomnak, és egyetlen embert sem engedett elhurcolni a faluból a „háromnapos munkára”. Az viszont már kevésbé tudott, hogy mi lett a polgármester, Bakajsz József sorsa. Erről a kötetben fia, Bakajsz Árpád beszél: „Ötvenben vitték el, és ötvenöt tavaszán vagy nyarán küldött Lembergől egy lengyel származású orvosnő egy levelet anyámnak. Értesítettek bennünket arról, hogy ha élve haza akarjuk hozni apámat, menjünk el érte, súlyos beteg. Nem írták, hogy mi a baja. [...] Elhoztuk, akkor bizonyosodtunk meg, hogy az állától a feje tetejéig egy arasznyi távolságot

bevéve, a koponyája úgy hajlott, horpadt, mint a gumilabda. Apám fejében egy ép csont nem volt. [...] Kínasztották, ameddig meg nem zavarodott. Akkor elérték a céljukat, mert úgy már nem veszélyes. De még akkor sem küldték haza, akkor sem engedték el” (142.).

Zelei Miklós kötetében a kitartás és a remény mellett ott a szembesülés a sokszor teljesen igazságtalan realitásokkal. A szerző beszámolóí, cikkei, interjúi alapján saját maga tapasztalta meg, milyen nehéz elérni bármit a jelenben is, sok évvel a második világháború, illetve a rendszerváltás után az ikerfalu ügyével kapcsolatban. Mert akárhányszor tűnik úgy, hogy legalább az egyszerűsített határátkelés kérdése megoldódik végre, hamarosan kiderül, hogy korai az öröm: vagy a megígért határnyitás húzódik el, vagy a szlovákiai csokilobbi éri el a határ zárva tartását egy időre. De ha épp nincs más, akkor a schengeni vízummal kapcsolatban jelentkezik valamilyen probléma, hogy a szervezett bűnözés mindent átható, vigyázó tekintetere már ki se térjek...

A kötetben újraközölt (eredetileg a Magyar Hírlap 2007. november 24-i számában megjelent) *Benzinkút a tömegsír fölött* című cikkében Zelei Miklós nagyon tömören és világosan foglalja össze tapasztalatait a kisebbségi léthelyzetről: „Mindösszesen ennyi a kisebbségi lét. A lényege, hogy újra és újra a nulláról kell elindulni” (325.). Mégis (vagy éppen ezért) fontos – és számomra ezt jelenti leginkább *A kettézárt falu* –, hogy valaki, aki ezt közvetíteni is képes, újra és újra útra keljen, mert a kisebbségi lét mindennapi határtapasztalatai nem szabad, hogy rejtve maradjanak, vagy hogy a feledésbe merüljenek. Ezekről akkor is beszélni, írni kell, ha éppen tisztán látszik: nem sok remény van a változásra.

(Zelei Miklós, *A kettézárt falu*, dokumentumregény, harmadik, javított, bővített kiadás, Kortárs Kiadó, Budapest, 2017.)

Csordás László

DUPKA GYÖRGY

MAGYAR IRODALMI ÉLET ÉS ÍRÁSBELISÉG KÁRPÁTALJÁN

KULTÚRTÖRTÉNETI VÁZLAT

V. IRODALMI ÉLETÜNK UKRAJNÁBAN (1991–2016)

1. VÁLSÁGBAN VAGYUNK, DE „LOBOGNAK ŐRTÜZEINK”

A kárpátaljai magyarság életében hamarosan olyan események következtek be, amelyek alapvetően meghatározták további sorsát. Felbomlott a Szovjetunió, megszűntek a birodalmi keretek, Ukrajna 1991. augusztus 24-én kikiáltotta függetlenségét¹ és tévován elindult a jogállamiság felé. A kárpátaljai magyarság harmadik kisebbségi korszakába lépett. Továbbra is maradt a mostoha-szerep. Mégis történt valami! S. Benedek András egyik megszívlelendő válasza szerint „Közel fél évszázad után, birodalmak és eszmék roncsain tapodva az árván maradt gyerekek és a hazugságban felnőtt unokák végre föltérdepeltek és beleivölthették a világ pókerarcába fájalmukat, mindazt, amit elkövetett ellenük az Idő, s amit eltűrt közönyös mostohájuk: Európa.”²

Az újabb államfordulat után több, korábban használatos fogalom, elnevezés módosult és újak születtek. Például a szovjet magyarokból „ukrán magyarok”, „szovjet földön” élőkől „ukrán földön” élő magyarok lettünk.

A hivatalos adatok szerint Ukrajnában a magyar anyanyelvűek száma ekkor 171 ezer fő volt (a történelmi egyházak becült adatai szerint 200 ezer). A kárpátaljai magyarság ugyan sokkal több jogot kapott az ukrán államtól, mint a szovjet birodalomtól, amely a magyarság szellemi, vallási, nyelvi hagyományait is felakarta számolni, ám léte gazdaságilag továbbra is veszélyeztetve volt.

Már a rendszerváltás előtti évtizedekben lehetőség nyílt a magyar etnikum szellemi erőinek összefogására. Nevezetesen Kovács Vilmos, S. Benedek András, Fodó Sándor, a Forrás-tagok és a József Attila Alkotókörösség tagjainak közös fellépése eredményezte az identitásformáló mozgalom kiteljesedését, melynek keretében megalakult a KMKSZ, majd újabb

érdekvédelmi és szakmai szervezetek jöttek létre; közülük kiemelkedik a Révész Imre Társaság (RIT, 1990), Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ, 1991), Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség (KMPSZ, 1991), Kárpátaljai Magyar Cserkész Szövetség (KMCSSZ, 1991), a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja (MÍKÍCS, 1992), Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK, 1993), Kárpátaljai Magyarul Beszélő Tudósok Társasága (KMTT, 1993), Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fóruma (KMSZF, 1994), Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége (MUKSZ), Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesülete (KMKE) stb., amelyek „*úgy mutatták föl a jellegzetes kárpátaljai sajátosságokat, hogy azok egyben az összmagyarság elidegeníthetetlen részeként váltak értelmezhetővé.*”³ Az 1990–1994 közötti időszakban a kárpátaljai megyei önkormányzatban a magyar érdeket először a Kárpátaljai Megyei Tanács magyar képviselői csoportja⁴ jelenítette meg, mivel 1990-ben a márciusi-áprilisi választások idején a KMKSZ tizenegy képviselője jutott be a megyei tanácsba. Hasonló képviselői csoportokba tömörültek a KMKSZ által indított jelöltek Ungváron, Beregszászon és másutt. Kárpátalján a községi, járási, városi tanácsokba mintegy 500 magyar képviselőt választottak be. A független Ukrajna parlamentjébe eddig négy magyar nemzetiségű képviselő került be (dr. Tóth Mihály, Kovács Miklós, Gajdos István, Brenzovics László).

2005-től az egymással rivalizáló két mérvadó magyar szervezet (KMKSZ, UMDSZ) két politikai párttal rendelkezik⁵, de tíz év után – a kárpátaljai magyarság érdekében – a 2015. évi megyei képviselőválasztásokon egyesítették erejüket, minek következtében a korábban ingatag magyar érdekmegjelenítést újból megszilárdították.

A rendszerváltás folyamatában a kommunista „vasfüggönyt”⁶ felváltotta az Ukrajnával szemben bevezetett vízumkényszer, ezzel sok ukrán állampolgár számára továbbra is elérhetetlenné vált a schengeni államokba való beutazás. A kárpátaljai magyarok közül sokan tartottak attól, hogy Magyarország a schengeni térséghez való csatlakozása után újabb vasfüggöny ereszkedik az anyaország és az itteni nemzetrészt tagjai közé. Ukrajna és Magyarország kormánya 1993. február 26-án Budapesten megállapodást írt alá a két ország határ menti településein élők egyszerűsített határátlépésének rendjéről, amely azóta is érvényben van. A bevezetésre került kishatárforgalom⁷, később a biometrikus *kishatárforgalmi* engedélyek és a magyar kormány más intézkedései (a vízum gyorsabb megszerzését könnyítő ingyenes garancialevél⁸, illetve felelősségvállalási nyilatkozat, magyar iga-

zolvány⁹, a kettős állampolgárság¹⁰ intézménye stb.) arra irányultak, hogy megkönnyítsék a kapcsolattartást az anyaországhoz kötődő gazdasági, tudományos, kulturális, művészeti, irodalmi élet vonatkozásában is.

Súlyos politikai rövidlátásnak tudható be, hogy a rendszerváltás után megkötött alapszerződések véglegesítették a trianoni határokat, így a kárpátjai magyarságnak sem biztosítottak többletjogokat¹¹, elvetették a legális népszavazáson kifejezett autonómia-törekvéseiket és Kárpátalja a „különleges” politikai, közigazgatási, és gazdasági státust¹² sem kapta meg. Tóth Mihály sommás meghatározása máig érvényes: *„A kárpátjai magyarság mint a volt Szovjetunió és a mai Ukrajna társadalmának része, válságban van.”*¹³ Különösen súlyos sokak számára a megélhetési gond, de szemtanúi vagyunk a hagyományok, a nemzeti értékek visszaszorításának, pusztulásának is, bőrünkön érezzük a nemzetiségi jogok lábbal tiprását, az anyanyelv használatának korlátozását, a nemzetiségi iskolahálózat felszámolására irányuló törekvéseket stb.

A rendszerváltás korszakában a szovjet totalitárius rend egykori bajnokai, az élet-halál urai, a „posztkommunista” és „reformista” elit tagjai új ideológiát cserélve hol az „alvilági morál” álarcában, hol „reketőr”¹⁴ szerepben vagyon-harácsolással vannak elfoglalva, miközben Ukrajna gazdaságának a többi kelet-európai államhoz hasonlóan a piaci viszonyokra való áttérés nehézségeivel kell megküzdenie. A kitűzött cél: integrálódás Európába. Ebbe a forrongó, változó társadalomba beágyazottan a kárpátjai magyarság és érdekvédelmi szervezeteinek vezetői egy olyan korszak elé néznek, amelyben Magyarország *„csak korlátozott módon védelmezheti meg a határon túli kisebbségeket. Nem politikai nyomással, nem kulturális exporttal, hanem a térség gazdasági elmaradottságának felszámolásával.”*¹⁵

Az is fontos megállapítás, hogy *„a kárpátjai magyarság hazaképe (...) nem államokhoz, hanem a szűkebb szülőföldhöz kötődik.”*¹⁶ A rendszerváltás után bekövetkezett az *„anyaország oltalmát, védelmét”* kereső elvándorlás, de mindenki nem költözhet át. Mi, irodalmárok is azokért vagyunk, tesziünk, akik itt maradnak. Az itthon maradt kárpátjai magyar értelmiségiek következetesen valósítják meg azokat az alap gondolatokat, melyeket megfogalmaztak a kultúra, a közművelődés, a tudomány, a gazdaság, az önkormányzatiság és az ifjúsági politika gazdagítása érdekében.¹⁷ Mindnyájunkban tudatosult a felismerés, miszerint a közösség, az iskola, a templom a magyar nyelvet megtartó őrhelyek s ezekre vigyázni kell. Dr. Kovács Elemér polgárjogi aktivista üzenetében szintén kiemeli: *„A kisebbségben élő magyarság*

egyetlen mentsvára: anyanyelvének a megőrzése. Azok a közösségek, amelyekben már nincsenek magyar iskolák és óvodák, ahol már csak az idősebb generáció beszéli nyelvünket, végveszélyben vannak. Az az erdő, amelyben nincs aljnövényzet, nincs utánpótlás, halálra van ítélve. Ez a természet rendje.”¹⁸ A rahói közösségépítő Bilics Éva példája is arra int, hogy a magyar létünkért folyó küzdelmet nem szabad feladni: „1989 nyarán elindultam házról házra aláírást gyűjteni, hogy a járási tanfelügyelőség engedélyezze, legalább fakultatívan tanulhassuk az iskolában a magyar nyelvet. Több mint 70 aláírás gyűlt össze. Meg is kaptam az engedélyt a rahói 1. sz. középiskolában. Ha akkor, a nyolcvanas évek végén, a huszonegyedik órában nem fogjuk meg egymás kezét, beletörődünk abba, hogy elveszünk, most már nagyon kevesen lennének magyarok. Azt sem tudnák, hogy itt a végeken magyarok is élnek. Nem hagytuk magunkat.”¹⁹ Saját területén Orosz Ildikó tanügyi szakértő is a következetes, állhatatos küzdelem elkötelezett híve, mert nyíltan vallja: „Minden reménytelennek tetsző helyzetből van felemelkedés. Szolgáljon példaként a kárpátaljai magyar oktatás, melyet az úgynevezett internacionalista iskolák nyelv- és nemzetromboló, asszimiláló erőfeszítései sem tudtak megtörni. Új magyar iskolák, növekvő magyar létszámú osztályok nyílnak megyszerte, s ez erőt ad további munkánkhoz.”²⁰ Gortvay Erzsébettel együtt hisszük, hogy „igen, a világ ettől az ezredvégtől is óriási ajándékot kapott: a téboly és a gonosz vírusának végelgyengülését, Magyarország pedig függetlensége fényes napjának felragyogását. Legyen tartós e tünemény maradék hazánk felett az új évezredben, hogy bebizonyosodjon: magyarnak lenni nem sorscsapás, hanem sorskegy.”²¹ Fodó Sándor kisebbségi politikus szerint „Hatalmas nehézségek tornyosulnak előttünk. Mert ha le is dőlnek a sötétség falai, még nincs világosság (...) De bármilyen kilátástalannak tűnik is a jövő, mégis van remény! Ezt máig ható érvénnyel szerintem a legpontosabban Pál apostol fogalmazta meg: 'Mindeniütt üldöztetünk, de el nem hagyatunk, tiportatunk, de el nem veszünk' (Pál 2. lev. a korinth., 4.,8-9.) Ez a remény éltesen bennünket, erősítse megmaradásunk hitét. Így legyen!”²² Ivaskovics József zeneszerző ars poetikája, hogy itt kell élnünk, hálnunk és „szolgálni azt a maroknyi közösséget, amelyet az egyre távoluló köztudat kárpátaljai magyarságként próbál elfogadni.”²³ Vári Fábrián László költő úgy véli, „Ha nem bizakodnánk a reményteljes folytatásban, feladhatnánk máris, átadva e sokat látott küzdőteret nálunk életerősebb, helyünket elfoglalni máris kész népek fiainak, de nekünk gyermekeink vannak, s magunk fölött ítélkeznénk, ha nem lenne elegendő az irántuk való bizodalunk!”²⁴

Az egyetemes magyar kultúra több évtizedes széttagoltsága után a 90-es évek elejétől nyílt újra lehetőség Kárpátalján is az egységes magyar szellemi égbolt megteremtésére. A rendszeres értelmiségi találkozók napirenden tartják anyanyelvi intézményeink problémáit, igyekeznek orvosolni azokat, hallatják hangjukat anyanyelvünk és kultúránk védelmében. A tanácskozások résztvevői évről évre mérleget készítenek arról, milyen viszonyban vannak egymással az egyházak és az anyanyelvi intézmények, hogyan áll anyanyelvi kultúránk, azon belül az irodalom, a művészet, a könyvkiadás és közművelődést támogató gazdaság. Gyakran elhangzanak olyan megfogalmazások a kárpátaljai magyar fórumokon, hogy a súlyos ukrán gazdasági helyzetben is talpon tudtak maradni szellemi, kulturális életünk alapintézményei, ha kis lánggal is, de lobognak őrtüzeink, melynek parazsát az anyaország táplálja, az onnan jövő támogatás nélkül minden kezdeményezés hiábavaló volna.

2. AZ ÁLLAMI KÖNYVKIADÁS MONOPÓLIUMÁT MEGTÖRŐ MAGÁNKÖNYVKIADÓK

A rendszerváltás után több mint tíz könyvkiadó, köztük a kárpátaljai szépirodalmat, honismeretet is népszerűsítő Intermix, Galéria, Tárogató, Mandátum, később a Hatodik Síp Alapítvány, az UngBereg Alapítvány, a KMKSZ, valamint az oktatási, értekező és egyházi jellegű munkákat megjelentető Cserkészszövetség, Pedagógusszövetség, később a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, az UNE Magyar Filológia Tanszéke, a Hungarológiai Intézet, az UNE magyar kara, a római katolikus, a görög katolikus és a református egyház kiadója jött létre.

Alapításukat főleg az állami könyvkiadás általános válsága indokolta: a kis példányszámú, elkerülhetetlenül ráfizetéses könyvek kiadása szinte lehetetlenné vált. Mindez súlyosan érintette a nemzetiségi irodalmakat, így a kárpátaljai magyar írók és olvasók érdekeit is. Az ungvári és a beregszászi irodalmi centrumokban létrehozott orgánumok köré tömörülő szerzők, szerkesztők ezt az áldatlan helyzetet előbb alapítványok létrehozásával, a különböző néven futó könyvsorozatok beindításával igyekeztek áthidalni, és a kis létszámú mobil szellemi műhelyeknek szereztek lap- és könyvkiadói, könyvterjesztői jogokat.

Az alábbi szervezetek, intézmények vers, próza, dráma, műfordítás, gyermek- és ifjúsági irodalom, életrajz, memoár, interjú, riport, esszé, publicisztika, irodalomtörténet, honismeret stb. tárgykörébe tartozó művek kiadásával foglalkoztak.

2. 1. A KÁRPÁTI KIADÓ MAGYAR SZERKESZTŐSÉGÉNEK FELSZÁMOLÁSA

A Szovjetunió megszűnte és az új Ukrajna létrejött (1991) után az 1945 óta fennálló és az állami szektorba sorolt Kárpáti Kiadó sorsa megpecsételődött: a rendszerváltás a csőd szélére juttatta, már nem tudta vállalni a ráfizetéses könyvek kiadását. 1992-ben pénzihiány miatt magyar könyvet már nem jelentetett meg.

Némi javulás 1993-tól volt tapasztalható, mivel a Kárpáti Kiadó állami struktúrában maradt, így az ukrán kormány nemzetiségi könyvkiadást szorgalmazó alapítványa újabb 10 könyv megjelenését tudta dotálni. A magyar szerkesztőség finanszírozását azonban az ukrán kormány nemzetiségi alapja nem vállalta fel.

Az 1958 óta megszakítás nélkül megjelenő *Kárpáti Kalendárium* utolsó számát 1996-ban adták ki. 1998-ban Fejes János felelős szerkesztő nyugdíjaztatásával a magyar szerkesztőséget megszüntették. Azóta a kiadó külsős magyar szerkesztőket kér fel egy-két magyar kézirat gondozására, nyomdai előkészítésére, magyar szépirodalmi művek²⁵ azonban egyre ritkábban látnak nyomdafestéket.

2. 2. GALÉRIA KIADÓ, UNGBEREG ALAPÍTVÁNY

Az állami könyvkiadás válságát tapasztalva a kárpátaljai szerkesztők közül néhányan beindították a magánkönyvkiadást magyarországi alapítványok támogatásával.

A magánkönyvkiadás úttörői közül Balla D. Károly a rendszerváltás után, 1992 januárjában Galéria²⁶ néven (1994-től 1995-ig Galéria-Ècriture) elsőként szervezett magánkönyvkiadót Ungváron. Alapítói: Balla D. Károly (főszerkesztő, kiadóvezető) és Vereckey Béla (igazgató). 1995-ig a javarészt festőművészek alapította Galéria Kisvállalaton belül, majd közel két éven át a Balla D. Károly alapította Galéria-Ècriture Magánvállalat keretében működött. A kiadó főállású szerkesztői voltak: Berniczky Éva és Nagy Zoltán Mihály.

A Galéria „*fő profiljának a kárpátaljai magyar irodalmárok műveinek megjelenítését és az olvasóközönséghez történő eljuttatását tekinti. A tevékenységéhez szükséges anyagi feltételek megteremtésében szponzorok támogatására számít.*”²⁷ Ennél a kiadónál több mint 30 könyv jelent meg. Ezzel a teljesítménnyel beírta nevét a kárpátaljai magyar irodalom történetébe. A Galéria Könyvtár²⁸ sorozatban, majd az UngBereg Alapítvány gondozásában önálló

könyvalakban kiadta Sütő Kálmán, Kecskés Béla, Balog Sándor, Balla László, Balla D. Károly, Berniczky Éva, Horváth Sándor, Id. Balog Sándor, Kőszeghy Elemér, Finta Éva, Bartha Gusztáv, Cséka György, Pócs István és mások műveit. Összeállításában mintegy félszáz kárpátaljai szerzőt felvonultató antológiák, gyűjtemények jelentek meg.²⁹ Nagy visszhangot váltott ki a Bendász-szerzőpáros (apa és fia) monográfiája, amely a GULÁG-táborokba hurcolt görög katolikus papok, egyházi személyek kálváriáját mutatta be.³⁰

Balla D. Károly nevéhez fűződik az 1992-ben megrendezett magyar könyvvásár, amely néhány év alatt több száz látogatót vonzó és tucatnyi könyves műhely részvételével zajló jelentős kulturális eseménnyé nőtte ki magát. 1996-ban átadta a rendezés jogát.

Magánkiadója 1992–1995 között 3 folyóiratot (*Pánsíp*, *Irka*, *Közoktatás*) adott ki. 1996. január 1-jén megszüntette a kiadót, amelynek bizonyos tevékenységi köreit az 1995-ben alapított UngBereg Irodalmi és Művelődési Alapítvány vette át, illetve a *Pánsíp* szerkesztősége vitte tovább.

A leginkább kiadóként, könyvterjesztőként és kulturális szolgáltatóként működő UngBereg Alapítvány – az itt publikáló kárpátaljai szerzők sajnálatára – 2002-ben beszüntette működését, a *Pánsíp* szerkesztőségének intézményi-jogi keretei is megszűntek, így működése gyakorlatilag Balla D. Károly szerkesztői magántevékenységére korlátozódott: 2000-től a lap nyomtatásban már nem jelent meg, internetes folyóiratként működött.

2002-ben Balla D. Károly felfüggesztette az Alapítvány működését is, amely hivatalosan 2004-ben szűnt meg.

2. 3. MANDÁTUM, HATODIK SÍP ALAPÍTVÁNY, HATODIK SÍP KÖNYVEK SOROZAT

1991-ben a Hatodik Síp Alapítvány (más néven Mandátum Kiadó) a Hatodik Síp Könyvek sorozat beindításával (egyben a Hatodik Síp kiadója is) az állami könyvkiadás monopóliumát azzal törte meg, hogy „az ungvári szerkesztőség gondozásában, ungvári nyomdai előállításal és kárpátaljai szerkesztésben, majd terjesztésben – ám budapesti kiadói háttérrel! – kezdetét vette az első darabjainak a kiadása. Ez óriási inspirácót adott nem csupán az itt élő alkotóknak, hanem egyszersmind előkészítette a helyi magánkiadók alakulását.”³¹

1989–1999 között jelentős könyvkiadóként működött, sorozatában 37 könyv látott napvilágot. Köztük voltak a jelentősebb kárpátaljai szerzők művei is: Nagy Zoltán Mihály, Finta Éva, Vári Fábián László, Balla D.

Károly, Botlik József, Dupka György, Kovács Vilmos, Móricz Kálmán, Pálóczi Horváth Lajos, Penckófer János, Sáfáry László, Szöllösy Tibor, Tamás Mihály, Csatáry György stb.³² Különösen értékesek voltak Kárpátalja néprajzával és történelmével foglalkozó tanulmányköteteik.³³

Nagy Zoltán Mihály a *Hatodik Síp* munkatársaként eltöltött 3 év legjelentősebb hozadékának tartja, hogy „*sikerült elkészülnöm A sátán fattya sokadik (egészen pontosan negyedik) változatával, amely aztán 1991 őszén jelent meg a Hatodik Síp Könyvek című sorozat első darabjaként. Biztos vagyok abban, hogy építőmunkásként képtelen lettem volna megírni, befejezni. Az új munkámból eredő körülmények közt akár naponta elővehettem, csiszolgathattam. Egész fejezeteket írtam át. Sem előtte, sem utána nem volt ehhez hasonló zavartalan alkalmam az íráshoz.*”³⁴

Balla D. Károly 1993-as kiválását követően a Hatodik Síp Alapítvány a Németh István vezette budapesti Új Mandátum Könyvkiadóval és a beregszászi bejegyzésű, Penckófer János vezette Mandátum Kiadóval közreműködve több időszaki kiadványt is megjelentetett (*Hatodik Síp, Emberhálás, Kisebbségkutatás*). Az Új Mandátum 1999 után már nem adott ki a kárpátaljai műhelyek közösen könyveket.³⁵

2. 4. TÁROGATÓ LAP- ÉS KÖNYVSZERKESZTŐSÉG

1992–2001 között tucatnyi helyi szerző (Kovács Vilmos, Füzesi Magda, Horváth Sándor, Tárczy Andor és mások)³⁶ könyvének megjelentetésére vállalkozott az eleinte *Tárogató* című szatirikus orgánum kiadását elindító Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség. Felelős vezetője Ivaskovics József zeneszerző, szerkesztői: Tárczy Andor és Palkó István. Főleg a zeneművészettel kapcsolatos gyűjtemények kiadására szakosodtak (Márton István, Ivaskovics József zenei művei.)³⁷ Az említett szatirikus lapon kívül 1992–2004 közt kiadták a magyar fiataloknak szánt, *Bóbita* című gyermek- és ifjúsági magazint is (*Bóbita-Füzetek*). Főleg az iskolákban terjesztették, innen a KMP SZ egyre népszerűbbé váló *Irka* című gyermeklapja szorította ki.

A szintén általuk kiadott, gazdag képanyagot is tartalmazó, a történelmi egyházak (római katolikus, görög katolikus és református) templomairól készült honismereti albumok művelődés- és vallástörténeti értéket képviselnek.³⁸ Magyarországi alapítványok támogatásával több mint 20 kiadványt rendeztek sajtó alá. A Tárogató Kiadót 1998-ban hivatalosan megszüntették. A továbbiakban az Ivaskovics József által 1998. október 2-án

alapított és bejegyzett Kárpátaljai Magyar Egyházi Kulturális Újjászületési Zene- és Képzőművészeti Crédo Alapítvány³⁹ (ismertebb nevén: Credo Alapítvány) lett a kortárs magyar zeneművészet képviselője és a verseneklő és a népzenei hagyományokat is népszerűsítő mozgalom generátora, CD-lemezek, könyvek⁴⁰ kiadója, illetve hangstúdiót működtetett.

2. 5. A KÁRPÁTALJAI MAGYAR KULTURÁLIS SZÖVETSÉG KIADVÁNYAI

A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség 1996-tól szintén kiadói tevékenységet vállalt. A kilencvenes évek második felében Nagyszőlösön Ugocsa Print néven, magyarországi kormánytámogatással közös lap- és könyvnyomdát hozott létre, amelynek felelős vezetője a beszüntetéséig Milován Sándor, a KMKSZ alelnöke volt.

Az Ugocsa Print nyomdán kívül azóta az ungvári Patent Rt. Nyomda és a Kovács Dezső által alapított PoliPrint magán kisnyomda, Grandzsa Kft., valamint a Zakarpattya Kiadó és Nyomda biztosít lehetőséget az újabb könyvek nyomtatására.

A KMKSZ kiadója eddig több mint 60 különböző tematikájú (történelem, művelődéstörténet, egyháztörténet, politika, politológia, kisebbségi jog, néprajz, népművészet, oktatás stb.) kiadványt jelentetett meg.⁴¹ Az 1996–2014 közötti időszakban kiadott könyvek között néhány kárpátaljai szerző szépirodalmi műve, esszéje, tanulmánya is olvasható.⁴² Az ezredforduló után – a KMPSZ és az ungvári tankönyvkiadó közreműködésével – elektronikus könyvekkel (tankönyvek, módszertani anyagok) bővítette a profilját. Az elemi, az általános és a középiskolák számára a kijevei oktatási minisztérium által jóváhagyott és a lemergi Szvit kiadónál papíralapon megjelentetett tankönyvek magyarra fordított változatait digitalizálták. A „tankönyvtár” mindenki számára elérhetővé, letölthetővé tették.⁴³

2. 6. AZ INTERMIX KIADÓ, KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖNYVEK SOROZAT

Az 1992. március 26-án alapított Intermix Kiadó (Intermix Kft. ukrán-magyar vegyesvállalat, kárpátaljai alapítója: Dupka György) működése az egyik legeredményesebb. Kárpátaljai Magyar Könyvek című sorozatában szépirodalmi, helytörténeti, politikatörténeti, szociográfiai és művelődéstörténeti kiadványok egyaránt megtalálhatók. 2016-tal bezárólag mintegy száz kárpátaljai

alkotótól⁴⁴ közel 260 könyv jelent meg. (Az 1992–2016-ban nyomdafestéket látott kiadványok katalógusát lásd a Függelékben). A könyvsorozat induló címei voltak: Füzesi Magda: *Biztató* (versek), 1992; Fodor Géza: *Erdőn, mezőn gyertyák* (versek), 1992; Kovács Vilmos: *Testamentum* (versek), 1992; Vári FABIÁN László: *Vannak ringó bölcsők* (Kárpátaljai magyar népballadák) 1992; *Kisebbségi ének a beregi rónán* (Kárpátaljai írók antológiája 1919–1944.) Összeállította: Dupka György, Váradi-Sternberg János, 1992; *Sors, megírva* (a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának antológiája.) Összeállította: Füzesi Magda, 1993; *Nézz töretlen homlokomra* (A Forrás Stúdió versantológiája.) Összeállította és az utószót írta: Fodor Géza, 1994.

A Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozat önálló kötetes szerzői:

(költők) Füzesi Magda, Fodor Géza, Kovács Vilmos, Zselicki József, Kádas Katalin, Simon Menyhért, Balla Teréz, Nagy Zoltán Mihály, Ferenczi Tihámér, Becske József Lajos, Bartha Gusztáv, Mester Magdolna, Bakos Kiss Károly, Lőrincz P. Gabriella, Czébely Gabriella, Finta Éva, Czébely Lajos, Kenyeres Mária, Tárczy Andor;

(prózaírók) Tárczy Andor, Horváth Sándor, Horváth Anna, Nagy Zoltán Mihály, Schober Ottó, Lengyel János, Kovács Vilmos, Bartha Gusztáv, Papp Ildikó, Weinrauch Katalin, Hájas Csilla;

(műfordítók) Kótyuk István, Skrobinec Jurij, Kudla György, Ivan Petrovics és mások;

(a gyermek és ifjúsági irodalom művelői) Király Benedek Lőrinc, Kincses István, Szalai Borbála, Weinrauch Katalin, Kész Barnabás, Olasz Tímea, Turák Angéla, Kurmai-Ráti Szilvia és mások;

(memoárok, életrajzok szerzői) Nagy Jenő, Ortutay Elemér, dr. Répay Jenő, Badzey Pál, Mandrik Erzsébet, Mészáros Sándorné, Danielovics Emmi, Istvánffi Erzsébet, Lusztig Károly, Horváth László, Szalai Borbála és mások;

(interjúk, riportok szerzői) Balla Gyula, Kovács Elemér, Horváth Sándor, Lengyel János és mások;

(irodalomtörténet, esszé, publicisztika) Gortvay Erzsébet, Keresztyén Balázs, Botlik József, S. Benedek András, Kovács Gábor, Csordás László, Pomogáts Béla, Finta Éva és mások;

(nyelvészeti írások) dr. Kótyuk István;

(építészet, képző- és iparművészet) Szöllősy Tibor, Ilku Marion József, Tóth Lajos;

(színház, zene) Ivaskovics József, Boniszlavszky Tibor, Schober Ottó, Kobulej Emil;

(oktatás, nevelés) Bagu Balázs, dr. Árpa István, dr. Deák Ferenc, Orosz Ildikó, Imre Éva, Zubánics László, dr. Spenik Sándor és mások;

(hitélet, teológia) Szabó György, Nagy János, Bohán Béla, dr. Ortutay Elemér, Puskás László, Pilipkó Erzsébet;

(történelem, művelődéstörténet, politika, jog) Dupka György, S. Benedek András, Botlik József, dr. Szabó László, dr. Csatáry György, dr. Lizanec Péter, M. Takács Lajos, Horváth Sándor, dr. Soós Kálmán, dr. Szöllősy Tibor, dr. Cserniczkó István, Szakáll Mihály, Ozsváth Lajos, Riskó Mariann, dr. Veres Jenő, dr. Fatula Mihály, dr. Papp László, Alekszej Korszun, Zubánics László, Bakura Sándor, Kovács Elemér, Kovács Erzsébet, Molnár D. Erzsébet, Tóth Zsuzsanna, Bagu Balázs, dr. Kiss Éva, Kosztyó Gyula, dr. Tóth Mihály, Jaroszlav Lazur, Gajdos István és mások;

(néprajz, népművészet) Vári Fábrián László, Keresztyén Balázs, Kész Margit, Dupka György, György Horváth László, Lajos Mihály, Galgóczy Tibor, Kovács Katalin, Fekete Erzsébet, Bagu Balázs, P. Lator Ilona, Fedák Anita és mások;

(természetismeret) Andor György, Úr Sándor, dr. Fodor István, dr. ifj. Fodor István, Kovács Elemér.

(kézikönyv, évkönyv) Dupka György, dr. Csubirka Magdolna, Horváth Sándor, Zubánics László, Fuchs Andrea.

Mint ismeretes, a rendszerváltás óta katasztrofális a helyzet a magyarországi könyvek hivatalos behozatala terén, ugyanis az ukrán vámtörvények előírása miatt akadozik a könyvtárak, iskolák, civil intézmények kötelező példányokkal való ellátása, mert a szállítmányokat közel 50 százalékos vámadóval sújtják. A magyar olvasók nem juthatnak hozzá a legújabb magyarországi kiadványokhoz sem. A könyvtárak magyar napi és heti folyóirat-előfizetését nem biztosítja az ukrán költségvetés.

Az Intermix-könyvek kezdettől fogva az Országos Széchényi Könyvtár ISBN számaival jelennek meg. A köteles példányokat (az utóbbi időben a könyvek elektronikus változatát is) megjelenés után leadják az OSZK ISBN osztályára. Korábban a magyar kultuszminisztérium, majd az Illyés Közalapítvány vissza nem térítendő támogatásával jelentek meg, 2007-től az eddig megjelent kötetek a Szülőföld Alap, majd a Bethlen Gábor Alap, a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Művészeti Akadémia támogatásának köszönhetően láttak napvilágot. Több fórumon szóvá tettük, hogy a *„mostani magyar könyvkiadás kimondottan a magyar állam támogatása révén tud működni, mivel az ukrán állam egy árva fityinget nem ad. (...) nem szólnak bele, bármilyen könyvet megjelentethetünk, tehát nem cenzúráznak minket, ez a támogatásuk.”*⁴⁵

A kiadási pályázatra ajánlott kéziratokat tapasztalt szerkesztők, köztük Barzsó Tibor (nemrég elhunyt) szakmai körökben elismert olvasószerkesztő, Nagy Zoltán Mihály író, Csordás László, az *Együtt* folyóirat olvasószerkesztője lektorálja és állítja össze. A kéziratok gondozásában többek közt Kövy Márta, Szemere Judit vesz rész. A könyvek tördelését, művészi megformálását kezdetben Fábíán Zoltán végezte el, manapság Dupka Zsolt végzi. Neves kárpátaljai grafikusok illusztrálják kiadványainkat: Réti János, Matl Péter, Berecz Margit, Turák Angéla, Juhász István és mások.

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületének felkérésére kiadónk 1992-től minden évben részt vesz a budapesti Ünnepi Könyvhéten; kiadványaival, amelyek közül a legjobbak felkerülnek az ünnepi könyvheti listára; egyedül képviseli a kárpátaljai magyar könyvkiadást. A könyvbarátok a Kárpátaljai Magyar Könyvkiadók sátrában juthatnak hozzá a legfrissebb kiadványokhoz.

Közös kulturális fejlesztési program keretében együttműködünk a Magyar Értelmisségiek Kárpátaljai Közösségével, a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjával, a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesületével, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézettel, Nagyszőlősen az Ugocsa, Beregszászban a Bereg, Ungváron az Ung Könyvesbolttal. Az Intermix Kiadó szerzői köréhez tartozik a kárpátaljai alkotók mintegy 95 százaléka.

A megjelent könyvek elektronikus változatát folyamatosan feltöltik a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapjára, a megjelent könyvek bibliográfiája is itt található. (www.kmmi.org.ua).

Az Intermix-kiadványok 60–70 százaléka a kárpátaljai települési és iskolai könyvtárakhoz kerül adományként. Különböző iskolai vetélkedőkön a díjazottak könyvjutalomban részesülnek. Könyvsorozatunk kiadványainak megjelenésekor író-olvasó találkozókat, irodalmi esteket, könyvbemutatókat tartunk. Az elmúlt tíz év alatt az Intermix mérvadó könyvkiadóvá fejlődött Kárpátalján, amely hivatalosan licenzált könyvkiadási engedéllyel rendelkezik.

JEGYZETEK:

¹ Az 1991. december 1-jén megtartott referendum eredménye alapján Kárpátalja a független ukrán állam közigazgatási egységévé vált. A választópolgárok 80 százaléka járult az urnákhoz. A leadott szavazatok 93 százaléka Ukrajna függetlenségét támogatta.

² S. Benedek András: *A regény ígérete*. In: Pánsíp, 1997/1.12.

³ *Ukrajna, Kárpátalja*. In: Magyar világháló. A világban élő magyarok ezredvégi üzenetei. OMIS Kiadó, Budapest, é.n. 138. old.

⁴ A csoport tagjai: Tóth Mihály (frakcióvezető), Milován Sándor, dr. Kovács Elemér, Lőrincz Lajos, Tuba Magdolna, Majorossi István, Nagy Balázs, Székovszky Natália, Orosz Ildikó, Dupka György és Kovács Imre Zoltán (1990 novemberében elhunyt, a megüresedett muzsalyi körzetben Fodó Sándort választották képviselőnek).

⁵ Ukrajna Igazságügyi Minisztériuma 2005. február 17-i dátummal bejegyezte a „KMKSZ”-Ukrajnai Magyar Pártot, melynek megalakítását a KMKSZ kezdeményezte. 2005. márciusi dátummal került bejegyzésre az UMDSZ által kezdeményezett Ukrajnai Magyar Demokrata Párt (UMDP). A két magyar szervezet azért döntött a pártalapítás mellett, mert a módosított választási törvény kizárólag pártok számára tette lehetővé a jelöltállítást.

⁶ A kárpátaljai magyarok voltak leginkább megfosztva az anyaországgal való érintkezés lehetőségétől.

⁷ Az engedéllyel a határ menti terület azon településeire lehet beutazni, amelyek a határtól számított 50 kilométeres sávban helyezkednek el. A magyar–ukrán kishatárforgalmi megállapodás Kárpátalján 300, Magyarországon pedig mintegy 200 települést érint. Az eddig kiadott engedélyek azért népszerűek a kárpátaljai lakosok körében, mert gyors határátlépést biztosítanak, és nem kerül pecsét az útlevelebe.

⁸ A magyar kormány felhatalmazásával 2008 augusztusától a KMKSZ és az UMDSZ által (figyelembe veszik a történelmi egyházak, a KMPSZ ajánlásait is) kiadott „*garancialevelek*” meggyorsították a shengeni vízum megszerzését. (2010 nyarán a Magyar Külügyminisztérium az UMDSZ-től visszavonta a garancialevelek kiadási jogát, a megkülönböztetett helyzet azóta sem változott).

⁹ Kárpátalján több mint száznegyvenezen rendelkeznek ilyen okmánnyal.

¹⁰ 2016 elejéig több mint százezer kárpátaljai lakos szerzett magyar állampolgárságot az egyszerűsített honosítási eljárás során – adta hírül a *mukachevo.net* hírportál 2016. február 29-én. A magyar törvényeknek megfelelően a határon túli magyarok továbbra is igényelhetik az egyszerűsített honosítást. Ez azokra a kárpátaljai magyarokra vonatkozik, akik igazolni tudják magyar származásukat, és beszélik a nyelvet. A magyar állam által biztosított lehetőséget nem Ukrajna elleni lépésként kell értékelni, mivel a helyi magyarok őshonosok Kárpátalján, hiszen egykor ez a terület Magyarország része volt.

¹¹ 1991. május 31-én Ukrajna és Magyarország együttműködési megállapodást írt alá az egymás területén élő kisebbségek kölcsönös védelméről.

¹² Az 1991. december 1-jén több kérdésben is megtartott referendum eredménye alapján a Kárpátaljai terület különleges státusú önkormányzatának megteremtését a szavazók 78 százaléka óhajtotta. Ugyanezen a népszavazáson a Beregszászi járás szavazópolgárai elsőpró többséggel foglaltak állást a magyar nemzetiségi körzet megalakítása mellett. Leonyid Kravcsukra a szavazók, köztük a magyarok több mint 50 százaléka voksolt, abban a hiszemben, hogy a független Ukrajna első elnökeként támogatni fogja a kárpátaljai autonómia-törekvések megvalósítását. Sajnos, ennek az ellenkezője történt. A kijevi parlament érdemben azóta sem foglalkozott a kárpátaljai népszavazás ide vonatkozó eredményeivel, válasz nélkül hagyta az autonómia-kérelmet követelő KMKSZ-beadványt is. Lásd bővebben: Dupka György: *Autonómia-törekvések Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004, 58-62.

¹³ *Válaszol Tóth Mihály, az ukrán parlament képviselője* (A Kárpátalja 2000 ankét kérdéseire). In: Pánsíp, 1997/2., 7.

¹⁴ Reketőr: orosz, ukrán szervezett bűnszövetkezet tagja, akik védelmi pénzt követelnek. Lásd bővebben: *Kárpátaljai szójegyzék*. Összeállította Cserniczkó István. In: Pánsíp, 1997/2., 28-29.

¹⁵ Pócs István: *A félelem bére*. In: Pánsíp, 1997/2., 5.

¹⁶ Cserniczkó István: *A kárpátaljai magyarság hazaképe*. In: Pánsíp, 1997/3., 4.

¹⁷ Dupka György: *A Kárpátok alján lobognak őrtüzeink*. In: Magyar világháló. A világban élő magyarok ezredvégi üzenetei. OMIS Kiadó, Budapest, é.n. 141-142.

¹⁸ *Dr. Kovács Elemér üzenete*. In: Magyar világháló. A világban élő magyarok ezredvégi üzenetei. OMIS Kiadó, Budapest, é.n. 141.

¹⁹ *Bilics Éva üzenete*. Uo., 140.

²⁰ Orosz Ildikó: *Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség*. Uo., 139.

²¹ *Gortvay Erzsébet üzenete*. Uo., 143.

²² *Fodó Sándor üzenete*. Uo., 146.

²³ *Ivaskovics József üzenete*. Uo., 144.

²⁴ *Vári Fábián László üzenete*. In: Magyar világháló. A világban élő magyarok ezredvégi üzenetei. OMIS Kiadó, Budapest, é.n. 145.

²⁵ A Kárpáti Kiadó fontosabb szépirodalmi és helytörténeti stb. kiadványai 1991–2004 között: *Vári Fábián László: Széphistóriák*. Versek. Ungvár, 1991.

Évgyűrűk '90. Irodalmi, művészeti és társadalompolitikai kiadvány. Ungvár, 1991.

Kalendárium '92. Összeállította: Réthy Rozália. Ungvár, 1991.

A hétországi király. Beregújfalui népmesék. Ungvár, 1993.

Kántálások. Ungvár, 1993.

Kalendárium '93. Összeállította: Fejes János. Ungvár, 1993.

Kalendárium '94. Összeállította: Tirkánics Gabriella, Fedinec Csilla. Ungvár, 1994. Zseliczky Béla–Zseliczky Csilla: *Magyar–orosz–ukrán társalgási zsebkönyv*. Ungvár, 1995.

Ivánka, a mester. Ukrán népmesék. Illusztrálta: Medveczky Ágnes. Ungvár, 1995.

'96. Kalendárium '97. (A Kárpáti Kiadó kalendárium a /40 év címszavakban.) Összeállította: Tirkánics Gabriella, Fedinec Csilla. Ungvár, 1996.

Ukrajna emlékkönyve. Kárpátontúli terület. I. Ungvár, 1997.

A nyuszi álma. Kisgyermekek verseskönyve. Ungvár, 2001.

Balla László: *A lét határán*. regények, Ungvár, 2001.

Balla László: *Szobor a főtéren*. Novellák, regény. Ungvár, 2001.

Balla László: *Szegény ember vízzel főz*. Visszaemlékezések. Ungvár, 2002.

Balla László: *Árva aranyesők*. Tárca. Ungvár, 2004.

²⁶ Forrás: *A Galéria Kiadó működése*. In: <http://szamizdat.balla.biz/> (2015.02.04.)

²⁷ *A Galéria Kiadó felhívása*. In: Sütő Kálmán: Holdarcba nézve. Galéria Könyvtár 1. Galéria Kiadó, Ungvár–Budapest, 1992.

²⁸ *A Galéria Kiadó fontosabb könyveiből 1993–1995*. In: <https://ungparty.wordpress.com/author/ungparty/> (2015.02.04.)

²⁹ *Ötágú síp*. Kiadja az Illyés Gyula Magyar Irodalmi Klub. Ungvár: Galéria Kiadó, 1992., *Mezsgyén állva*. Szerk.: Balla D. Károly. Galéria Kiadó, Ungvár–Budapest 1993, 1999; *Razzia*. Ifjúsági antológia, (szerk.: Pócs István. 1993, 104. old.); *Töredék Hazácska*. Szerk.: Berniczky Éva. Galéria-Écriture, Ungvár–Budapest, 1994; *Száz szomorú szonett*. Kárpátaljai magyar költők tizennégysorosai az ezredvég küszöbén. Szerk.: Berniczky Éva. Pallas–UngBereg, 1998; Füzesi Magda–Berniczky Éva–Balla D. Károly: *Reggel madár, délben kötéll*. Pánsíp–UngBereg, Ungvár–Budapest.

³⁰ Bendász István–Bendász Dániel: *Helytállás és tanúságtétel*. Galéria-Écriture, Ungvár–Budapest, 1994.

³¹ Forrás: *A Hatodik Síp Alapítvány kiadványai*. In: <http://szamizdat.balla.biz/> (2015.02.04.)

³² Fontosabb könyvcímek: *A sátán fattya*, 1991; *Tölgyek alkonya*, 1996 (Nagy Zoltán Mihály); *A lét dicsérete*, 1991 (Finta Éva); *Kivont kardok közt*, 1991 (Vári Fábián László); *Hóban és homokon*, 1991 (Balla D. Károly); *Ez hát a hon...* 1991 (Botlik József–Dupka György); *EXTRA HUNGARIAM*. Antológia, 1992; *Régi versek*, 1995; *A megmaradás esélyei*

Tanulmánygyűjtemény, 1996. (S. Benedek András); *Fejezetek az üvegházból*. Mese, 1999. (Berniczky Éva); *Évszakok ösvényein*. Versek. *Napló 1976–1989*, 1996 (Czébely Lajos); (szerk.): *Beregszász és környéke. Andruskó Károly fametszetei*, 1997 (Dalmay Árpád); *Fenyvesek árnyékában*. Versek, 1997 (Fodor Géza); *A lét dicsérete*. Versek, 1991 (Finta Éva); *Táj gesztenyékkel*. Versek, 1998 (Füzesi Magda), *Folytatás*. Versek, 1993 (Kovács Vilmos); *Nagydobrony*. Falumonográfia, 1993 (Móricz Kálmán); *Két világ határán*. Regény, 1993 (Pálóczi Horváth Lajos), *Mert*. Versek, 1993; *Marad a part, a víz*. Versek, 1997 (Penckófer János); *Hómezők előtt*. Versek, 1995 (Sáfáry László); *A kígyó önmagába mar*. Regény, 1999 (Szöllősy Tibor); *Szép Angéla háza és más történetek*. Novellák, 1994 (Tamás Mihály); *Zorja-Hajnal*. Kárpátaljai Tudományos Társaság, 1995 (Csatáry György) stb.

³³ P. Punnykó Mária (szerk.): *Tűzoltó nagymadár* (beregújfalusi népmesék és mondák), 1995; „*Szem látta, szív bánta...*” (néprajzi és honismereti írások), 1996; „*Hét kereszt alatt felkelek...*” (néprajzi írások), 1997; „*Madarak voltunk*” (néprajzi írások) stb.

³⁴ Nagy Zoltán Mihály: *Én is fújtam a sípot...* In: Tízévkönyv, 23.

³⁵ Forrás: *A Hatodik Síp Alapítvány kiadványai*. In: <http://szamizdat.ballabiz/2015.02.04>.

³⁶ Füzesi Magda: *Mosolykérő*. Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség, Ungvár, 1995.

Kovács Vilmos: *A kis kakas gyémánt félkarcárja*. Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség, Ungvár, 1995.

Tárczy Andor: *Tegnapután*. Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség, Ungvár, 1995.

Horváth Sándor: *Kishaza*. Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség, Ungvár, 1995.

Király Benedek Lőrinc: *A szerelmes tücsök és társai*. Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség, Ungvár, 1998.

Tárczy Andor: *Kalandozások elkurnában*. Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség, Ungvár, 1998.

³⁷ *Zenés versgyűjtemény*. Szerk.: Tárczy Andor. Tárogató Kiadó, Ungvár–Dunaszerdahely, 1992.

Ének két hangra. Kárpátaljai magyar költők megzenésített versei. Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség, Ungvár, 1995.

Márton István: *Megy a Tiszán, megy egy csónak*. Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség, Ungvár, 1995.

Márton István: *A kicsi madárka*. Népdalfeldolgozások. Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség, Ungvár, 1996.

Márton István: *Missa*. Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség, Ungvár, 1998.

Ivaskovics József: *Rigók, rügyek, ibolyák*. Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség, Ungvár, 1996.

Ivaskovics József–Tóth Lajos: *Ének a porban*. Tárogató Kiadó, Ungvár, 1999.

³⁸ *Római katolikus templomok*. Kárpátalja templomai. Összeállítók: Palkó István–Ivaskovics József–Tárczy Andor. Fényképezte: Kohán László. Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség, Ungvár, 1997.

Kárpátaljai református templomok. Összeállítók: Ivaskovics József–Palkó István–Kohán László. Fényképezte: Szirohman Mihály. Tárogató Kiadó, Ungvár, 2000.

Görög katolikus templomok. Kárpátalja templomai (ukrán és magyar nyelven). Összeállítók: Ivaskovics József–Szirohman Mihály–Palkó István–Kohán László. Fényképezte: Szirohman Mihály. Tárogató Kiadó, Ungvár, 1998–2001.

³⁹ Lásd a Credo Alapítvány honlapját: <http://credo.def.hu/fooldalCA.htm> (2015.02.04.)

⁴⁰ Ivaskovics József–Tóth Lajos: *Gyertyaláng*. Megzenésített versek. Credo Alapítvány–Intermix Kiadó, Ungvár, 2003.

⁴¹ A *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség kiadványai*. In: KMKSZ honlapja, <http://kmsz.com.ua/kiadvanyok/> (2015.02.04.)

⁴² Krúzseley Erzsébet: *Titkok keresése*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1996.
Kovács Vilmos: *Kik voltak...? Nyelv- és őstörténeti írások a honfoglaló magyarság kialakulásáról I-II*. Kötet. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1997.

Vári Fábíán László: *Világtalan csillag*. Versek és műfordítások. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2001.

Becske József: *Indián szívek a kövön*. Versek. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002.

Ócsák Veronika: *Flóra Szivárványföldön*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2004.

Milován Sándor: *Kárpátaljai mozaik*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2004.

S. Benedek András: *Ithontalanul*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2006.

Pap Ildikó: *Holtunkiglan*. Naplóregény. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2006.

Fodor Géza: *Hamvazó Hold a jávoron*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2006.

⁴³ A *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tankönyvtára, elektronikus könyvek*. In: KMKSZ honlapja, <http://kmsz.com.ua/mediatar/tankonyvtar/> (2015.02.04.)

⁴⁴ Az Intermix Kiadónál megjelent kötetek, gyűjtemények szerzői, műfordítói, összeállítói, szerkesztői és grafikusai, illusztrátorai 1992–2016 között:

Ámorth Angelika (Nagyszőlős), Andor György (1925–1995), Arany János (1817–1882), dr. Árpa István (1925–1996), Badzey Imre (Románia), Badzey Pál (1899–1944), Bagu Balázs (1932–2011), Bakos Kiss Károly (Beregújfalú), Bakura Sándor (Eszeny), Balla Gyula (1948–2000), Balla Teréz (Nagypalád–Miskolc), Bánszky Hajnalka (Nyíregyháza), Baraté Ágnes (Mezőkaszony), Baráth Mihály (Ungvár), Bárdos Ilona (Magyarország), Bartha Gusztáv (Nagybereg), Barzsó Tibor (1930–2012), Becske József Lajos (Visk), Benedikta nővér (Ungvár†), Berecz Margit (Ungvár), Bergelyi István (Ungvár†), Bicsák Péter (Budapest), Bimba Brigitta (Bátyú), Bohán Béla (Beregszász), Boniszlavszky Tibor (Magyarország†), dr. Botlik József (Budapest), Czébely Gabriella (Beregszász–Budapest), dr. Csatóry György (Beregszász), dr. Csernicskó István (Beregszász), Csordás László (Eszeny), dr. Csubirka Magdolna (Ungvár), Danielovics Emmi (1924–2004), Dayka Gábor (1769–1796), Dupka György (Tiszabökény–Ungvár), dr. Deák Ferenc (Bátyú), Doma István (Sároosorosi), Dupka Zsolt (Ungvár–Budapest), Erdélyi Béla (1891–1955), Fakász Mihály (Barkaszó†), dr. Fatula Mihály (Ungvár†), Fedák Anita (Ungvár), Fedinec Csilla (Bátyú–Budapest), Fejes János (Ungvár†), Ferenczi Tihamér (Badaló), Fekete Erzsébet (Szalóka), Finta Éva (Beregszász–Sárospatak), Fodor Géza (Dercen), Fuchs Andrea (Ungvár), Füzesi Magda (Nagybereg–Budapest), Gajdos István (Beregszász), Galgóczy Tibor (Nagykapos†), Gazdag Vilmos (Zápszony), dr. Gortvay Erzsébet (1936–2013), György Horváth László (Magyarország), Halász József (Ungvár), Hájás Csilla (Bátyú), Hájás István (Bátyú), Heé Gizella (Gát), Héder Ingrid (Fancsika), Hodinka Antal (1864–1946), Holomb R. (Ungvár), Horváth Anna (1924–2005), Horváth László (Bene†), dr. Horváth Katalin (Ungvár), Horváth Sándor (Ungvár), Horváth Simon (1899–1972), Horváth (Bojcsuk) Zsanett (Beregszász), Halpert Tilda (Ungvár), Huber Béla (Ungvár), Hudák Elvira (Nagyszőlős), Igyártó Gyöngyi (Visk–Budapest), Imre Ádám (Beregszász), Imre Éva (Ungvár–Magyarország), Illár Krisztina (Ungvár), Ilku Marion József (1933–2003), Istvánfi (Bilák) Erzsébet (Magyarország), Ivaskovics József (Ungvár), Jankovics Mária (1962–2007), Juhász András (Magyarország),

Juhász László (Sárosoroszi), József Attila (1905–1937), Kalitics Erika (Munkács), Kádas Katalin (Beregszász–Nyíregyháza), Kárpáti P. Zoltán (Mezőkaszony), Kenyeres Mária (Beregszász), Keresztyén Balázs (Nagyszőlős †), Kész Barnabás (Salánk), Alekszej Korszun (Ungvár), Koós M. (Budapest), Kincses (Kótyuk) István (Ungvár), Király Benedek Lőrinc (Tiszabökény†), dr. Kiss Éva, (Ungvár), Kobulej Emil (1929–2004), Kolozsvári László (1950–2013), Kovács Elemér, Kovács Erzsébet (Beregszász), Kovács Eleonóra (Szalóka), Kovács Gábor (Ungvár), Kovács Katalin (Nagyszőlős), Kovács Vilmos (1927–1977), Kosztyó Gyula (Beregdeda), Kövy Márta (Ungvár), Kőszeghy Elemér (Fertőszalmás–Szürte), Kudla György (Ungvár), Kulin Ágnes (Ungvár), Kurmai–Ráti Szilvia (Beregszász), Kutasi Xénia (Bene), Kocsis Csaba (Berettyóújfalu), Koszták István (Beregszász–Budapest), Lajos Mihály (Salánk), dr. Latorcai Csaba (Budapest), Jaroszlav Lazur (Ungvár), Lengyel János (Beregszász–Budapest), Lengyel Vanda (Nagybégány), Leszja Ukrajinka (1871–1913), Lizák Alex (Beregszász), Dr. Lizanec Péter (Ungvár), Lőrincz Katalin (Ungvár), Lőrincz P. Gabriella (Beregszász), Lovász Noémi (Kolozsvár), Lusztig Károly (1922–2012), dr. M. Takács Lajos (Edelény), Mádi Bianka (Verbőc), Mandrik Erzsébet (Beregszász†), Márton István (1923–1996), Marcsák Gergely (Kincsehomok), Matl Péter (Munkács), Matkovits–Kretz Eleonóra (Pécs), Mester Magdolna (Budapest), Mészáros Sándorné (1910–2001), Mihók Richárd (Ungvár), Mikszáth Kálmán (1847–1910), Mihályi Molnár László (Szlovákia), Mikola Lukás (Kijev), Mitsa V. (Ungvár), Mihajlo Misjuk (Ungvár), Molnár D. Erzsébet (Beregszász), dr. Murádin János Kristóf (Kolozsvár), Nagy Emese (Péterfalva), Nagy János (Magyarország), Nagy Zoltán Mihály (Csonkapapi), Németi Anett (Palló–Darmstat), Olasz Tímea (Beregszász), dr. Orosz Ildikó (Beregszász), dr. Ortutay Elemér (1926–1995), Ozsváth Lajos (Királyháza–Budapest†), P. Lator Ilona (Ungvár), Palkó István (Csap), Pák Diána (Karácsfalva), Pap Ildikó (Csap), dr. Papp István (Ungvár), Pomogáts Béla (Budapest), Pálffy István (Magyarország), Ivan Petrovicsj (Ungvár†), Perduk Zita (Magyarország), dr. Pilipkó Erzsébet (Salánk–Veszprém), Puskás László (Ungvár–Magyarország), Pusztay–Tárczy Beatrix (Beregszász), Répay Jenő (1895–1942), Réti János (Ungvár), Réthyné Bulecza Rozália (Ungvár†) Riskó Marianna (Nagyszőlős), Romzsa Tódor (1911–1947), S. Benedek András (1947–2008), Serbestyén Gyula (Budapest), Simon Menyhért (1897–1952), Skultéti Csaba (Ambrus Márton) (Budapest†), Jurij Skrobinec (1927–2000), dr. Soós Kálmán (1962–2011), Schober Ottó (Beregszász–Budapest), Spenik Sándor (Ungvár), Szabó György (Ungvár †), dr. Szabó László (1927–2007), Szakáll (Fakász) Mihály (Barkaszó†), Szalai Borbála (1926–2011), Szemere Judit (Beregszász), dr. Szöllőssy Tibor (Técső–Nyírmada), Tárczy Andor (Ungvár), Tirkánics Gabriella (Ungvár), Tóth Gábor (Ungvár–Budapest), Tóth Lajos (1948–2006), dr. Tóth Mihály (Zápszony–Kijev), Tóth Zsuzsanna (Beregszász), Turák Angéla (Ungvár), Jurij Turjanica (Ungvár), Úr Sándor (Kisdobrony), Dr. prof. Váradi–Sternberg János (1924–1992), Vakiv Marietta (Ungvár), Vass Szabina (Nagyszőlős), Vári Fábíán László (Tiszaújlak–Mezővári), Varga János (Feketeadó), Veres Ágota (Beregszász), Veres M. (Budapest), Veres Péter (1943–2004), Weinrauch Katalin (Beregszász), Zádor Dezső (1912–1985), Zubánics László (Gut), Zselicki József (Kisgejőc).

⁴⁵ Dupka György: *A magyar könyvkiadás helyzetéről*. In: Magyar könyvkiadás munkacsoport. A Tokaji Írótkör tanácskozási 2010, 108.

ZUBÁNIC LÁSZLÓ

ISMERETLEN MOZAIKKOCKÁK A HOMONNAI DRUGETH CSALÁD TÖRTÉNELMÉBŐL –

HOMONNAI DRUGETH BÁLINT ÉLETE ÉS POLITIKAI PÁLYÁJA

Az 1301-ben Magyarországra érkező I. (Anjou) Károly hatalma megszilárdítása érdekében új, hozzá hű arisztokrácia kialakítását tűzte ki céljául: ennek során nevelőjét, Drugeth (I.) Fülöpöt is fontos tisztségekkel és jelentős birtokokkal ruházta fel [1]. Az Anjou-királyok uralkodása idején a család több tagja is betöltötte a nádori (*Drugeth Fülöp 1323–1327, Drugeth János 1328–1333, Drugeth Vilmos 1333–1342*) és országbírói (*Drugeth Miklós †1355*) tisztséget. Drugeth Vilmos nádor 1330-as végrendeletében már jelentős vagyonról, köztük Szalánc, Parics, Barkó, Jeszenő, Palocsa, Szakolya, Lubló, Regéc, Gönc és Dunajec várakról intézkedik. A nádor korának kiemelkedő személyisége volt, 1335-ben ő szervezte meg a visegrádi hármas királytalálkozót, többször vezetett hadjáratokat Lengyelországba, I. (Lokietek) Ulászló király támogatására, előbb Sziléziába, majd a Német Lovagrend ellen. Az időközben hatalmassá duzzadt Drugeth-vagyon „megnyirbálását” I. (Nagy) Lajos király kezdte meg, aki több várat visszavett a famíliától [2].

Luxemburgi Zsigmond király (1387–1437) uralkodása idején a politikai szintéren korábban oly aktív család alig kerül említésre. Kegyesztettséjük oka, hogy az uralkodóval szemben Anjou László nápolyi király (II. Károly magyar király fia) trónigényét támogatták, s mint ilyenek belekeveredtek az 1403-as Debrői-féle felkelésbe. A lázadás leverése után a Drugethek megtartották ugyan birtokaikat, illetve továbbra is betöltötték Ung (időnként Zemplén) vármegye főispáni tisztségét, azonban az országos politikából kiszorultak.

Közel egy évszázadnak kell eltelnie ahhoz, hogy a Drugethek ismét országos szerepkörbe kerüljenek. A Jagelló-dinasztia 1526-os kihalása után rokonuk, Szapolyai János erdélyi vajda oldalára álltak (*Szapolyai apja, István nádor első felesége Drugeth Margit, illetve VIII. Drugeth János felesége Szapolyai Krisztina volt*) [3]. Drugeth (IV.) István és (II.) Ferenc

részt vettek az 1526. november 5-i székesfehérvári országgyűlésen, ahol Szapolyai Jánost Magyarország királyává választották. Drugeth (IV.) István zempléni főispán lett, (II.) Ferenc pedig szolgálataiért később Ungvár várát és az Ungvár örökös grófja címét kapta. Drugeth Ferenc 1527–1533 között a tárnokmesteri tisztséget is betöltötte, s ezzel az országbárok (*barones regni*) sorába került [4].

Az ország három részre szakadása után a család birtokai a királyi országrészbe kerültek. Az 1540-es adóösszeírás alapján a famíliát 949 adózó portájával az előkelő országos hatodik helyen találjuk (a munkácsi uradalom ekkor 260, Bereg megye 527 portával bírt) [5]. A Habsburg uralkodók igyekeztek minden lehetséges módon magukhoz édesgetni alattvalóikat: erről tanúskodik az az 1549–1551-es birtokper is, amely I. Ferdinánd király kúriáján zajlott, s az eredmény a Drugethek javára dőlt el [6].

Ferdinánd utódai – I. Miksa és I. Rudolf – már nem sokat törődtek magyar alattvalóik véleményével. 1569-ben a királyi udvar Habsburg-ellenes összeesküvéssel vádolta meg a felső-magyarországi főurakat, többek között Drugeth Gáspárt és (V.) Istvánt. A célból, hogy az urakat Kassára csalják, a Királyi Kamara többek között felajánlotta az 1551-ben elvett ungvári vár visszaadását is. Gáspár azonban megneszelve a számára állított csapdát és Lengyelországba menekült.

Drugeth (V.) István, a korszak későbbi nagy katonája a fent említett „összeesküvésben való részvételéért” kegyelmet kapott. Neve mégis a korai időszakban azzal a hatalmaskodással kapcsolódik össze, amelyet a gondjaira bízottakkal – unokatestvére, Homonnai Drugeth Miklós özvegye, Zrínyi Margit és három lánya – szemben követett el. Drugeth Miklós 1580. augusztus 30-án keltezett végrendeletében ugyanis Drugeth Istvánt nevezte ki gyermekei gyámjává [7]. Előbb elvette az özvegytől férje végrendeletét, majd módszeresen hozzálátott birtokai kifosztásához.

A főúr megfélemlítette az özvegyet támogató ungi nemességet, annak vezetőit – köztük Palágyi Gáspár alispánt és a vármegyei esküdteket – börtönbe vetette. A királyi táblán elindított pert Zrínyi Margit ugyan megnyerte, de Drugeth (V.) István hallani sem akart a birtokok átadásáról. Végül Rueber János felső-magyarországi főkapitánynak kellett katonai karhatalommal közbeavatkoznia. Nem sokkal ezután Homonnai ismét kiűzte az özvegyet Ungvárról. A család a Zemplén vármegyei Barkó várában húzta meg magát. Innen származik 1588-ból Zrínyi Margit egyik utolsó levele a Drugeth István ellen indított hatalmaskodási perben, aki elhajtatta az

asszony jobbágyainak ökreit szántás közben [8]. Nem sokkal ezután Zrínyi Margit meg is halt. Lányai még sokáig pereskedtek jogos örökségükért.

Drugeth István, mint az északkeleti országrész egyik legnagyobb birtokosa részt vett a nevezetes szikszói csatában (1588. október 8.), ahol kilőtték alóla a lovát és török fogságba esett. Közben a csata a magyarok javára dőlt el, így a már Fülekre indított foglyot sikerült kiszabadítani [9].

Homonnai Drugeth István enyingi Török Fruzsínát vette feleségül. A menyasszony előkelő rokonsággal és hatalmas hozománnyal bírt anyai öröksége révén. Édesanyja guthy Országh Borbála örökölte férfiágon kihalt családjá birtokainak nagy részét, köztük a diósgyőri uradalmat (Miskolc városával), apai ági örökségként (Török Ferenc→Török Bálint) a debreceni uradalmat vitte a házasságba [10].

Amikor 1599-ben Drugeth István, Zemplén vármegye főispánja, „*a ki számtalan sok csatából sebtelenül vágta ki magát*”, hosszas betegség után a család homonnai várkastélyában meghalt, legidősebb fia (II.) László levéllel fordult Bocatius János kassai főbíróhoz, amelyben felkérte, hogy atyja részére sírverset és sírfeliratot fogalmazzon: „*Igen tisztelt férfitű, nagyon kedvés volt tanítóm!* (A levélből kitűnik, hogy ő maga és öccse, Bálint korábban Bártfán, illetve Eperjesen Bocatius tanítványa lehetett – a szerző). *Nem kételkedem abban, hogy Uraságnak bizonyosan tudomására jutott, hogy az én kedves jó atyám, Nagyságos Homonnai Drugeth István, Zemplén- és Ungvár megye főispánja, az élők sorából elköltözött. Ő a mi magyar hazánknak, országunk királyának, nem egy hadjárat alkalmával, testének, életének, vére ontásának kímélése nélkül, készségesen és hűségesen állott szolgálatára. Azon kívül katonai képzettségére nézve sem volt utolsó Magyarország többi nagyjai és mágnásai sorában. Megérdemli tehát, hogy róla halotti versek énekeljenek. Vers Írás dolgában pedig Felső Magyarországnak ezeken a részein nem ösmervén senkit mást, a ki Uraságnál pompásabban verselne, – indítatván Uraságnak hozzám való jóságától, bizodalmasan kérem önt stb. Kelt Hosszuzmezőn levő udvarunkból 1599. márc. hó 2-án. Uraságnak lekötelezett jóakarója: Homonnai Drugeth László*” [11].

A Bocatius által írt sírversek 1599-ben Bártfán nyomtatásban is megjelentek (ezeket valószínűleg a temetési szertartás során osztották szét). A szövegben az író utal a Drugeth család itáliai származására, Drugeth István kiemelkedő tetteire, illetve felmenőire is. Az ungvári vár kápolnájában eltemetett Homonnai Drugeth István sírfeliratát Bocatius [12] így fogalmazta meg:

„*Aspice, qui transis, vicit fera Parca, viator Thracia quem nequirit vincere Marte virum, Quis fuerit? queris. Germanus, an Ausonus, Hunnus*

An Schyta? Thrax? noli querere. Ad Antipodas, Ad Garamanthas, ad extremos si veneris Indos, Qui iacet hic, fuerit quis? tibi dicet humus Teuto, Getes, Pannon, Turea, Ittale, Sarmata, Mosche, Drugethium hunc proprios nostis ut vnguiculos.

„Vándor, kit utad erre vezet, im' lássad, legyőzte a kegyetlen halál azt a férfiút, kit Trácia (ti. bolgár és román) nem bírt legyőzni a had erejével. Kérdezed, hogy ki volt? Hogy: német, auzon (ti. ő s itáliai) humn, szittyá, trák? Ne kérdezd. Menj bár a föld kerekén ellenlábasainkig, a garamantokhoz, a legkeletibb Indiáig, ha kérdezed, ki fekszik itt, ki volt ő: megmondják neked. Német, géta, pannon, török, talián, szláv, orosz ezt a mi Drugethunkat ősmertók tetőtől-talpiglan.”

A korabeli temetési menetek egyik fontos kelléke az epitáfiumcímerék mellett a temetési (vagy halotti) zászló volt [13]. Bocatius erre is megfelelő verset szerkesztett az alábbi szöveggel:

„*Drugethius iacet hac Stephanus sub sindone nigra, Inclita virtutis gloria, Martis honos. Non superesse virum, pietas cum Caesare MagnóMaeret, et Vngarici natio tota soli*”.

„*Drugeth István fekszik ez alatt a fekete márvány alatt, vitézségéről messze földön híres, Hadúr előtt is tiszteletben állott. A felülmúlhatatlan férfiút gyászolja a közkegyelet: a nagy császártól kezdve az egész magyar nemzet*”.

Drugeth István és Török Fruzsina házasságából két fiú, a már említett (II.) László és (I.) Bálint született. Az apa halála után az idősebb fiúra várt Zemplén vármegye örökös főispáni tisztsége, amellyel kapcsolatban Bocatius így ír egyik levelében: „*Accipe laus Comitum, flos inlyte, prima parentis Gloria, Drugethia maxime stirpis honos, stb*” [„Főispánok díszje, ékes virágszál, szülődnék első dicsősége, a Drugeth-nemzetségnek legfőbb büszkesége, fogadd (ti. üdvözetemet).”] Azonban Zemplén vármegye jegyzőkönyvei nem tartalmaznak megfelelő bejegyzést azzal kapcsolatban, hogy Homonnai Drugeth (II.) László letette volna a főispáni esküt. Temetéséről édesanyja tájékoztatta a vármegyék nemességét: „*Az én szerelmes fiamat is az nagyobbakt Homonnai Lászlót ma kilenc és tíz óra közeöt dell elöt az Uristen ez arnyek wylagbol, it Homonnan Közülönk ki vette, melynek temettese és tisztesege el takaritasa rendeltük lenni Unghvarat, ez keövetkezendő Böjt elő honak hatodik napjan, az wy Calendarium szerint...*” – írta Kassa városának „*Az nehaj nagysagos Drugeth homonnai Istvannak megh hagiót eözvegye. az Nagysagos enyigi Thöreök Fruzsina aszony, 1600. január 19. Homonna*” [14]. A következő főispáni beiktatásra 1600. május 3-án került

sor, amikor az akkor 22 esztendőös Homonnai Drugeth Bálintot Zemplén városában beiktatták a vármegye vezetésébe, s megfogadta, „*hogy főispáni tisztét hűséggel és igazsággal fogja viselni*” [15].

Homonnai Drugeth (I.) Bálint 1577-ben született. Életének korai szakaszáról nagyon keveset tudunk, valószínűleg bátyjával, Lászlóval együtt tanult Eperjesen Bocatius János keze alatt. 1602 májusában Szerencsen került sor Homonnai és Rákóczi Erzsébet lakodalmára (az egyházi szertartást május 19-én tartották meg). Rákóczi Zsigmond és Alaghy Bekény Judit lánya anyja örökségéből a regéci uradalom felét vitte a házasságba. A házasság viszonylag rövid ideig tartott, Rákóczi Erzsébet 1604-ben elhalálozott. Ennek pontos dátuma bizonytalan. Felesége halálának emlékére – „*megemlékezem az én kedvem szerint való szerelmes társamnak, Az én édes Rakoci Elizabetamnak hozzám való igaz szerelméről és minden aranynál ezüstmél én előttem drágább és jobb voltáról*” – Homonnai 1605. június 5-én Ungváron élethossziglani adománylevelet állított ki 11 csepelyi jobbágyról és zsellérről Sárközi Istvánnak, Rákóczi Erzsébet szolgálói udvarmesterének [16].

1602-ben Homonnait unokaöccsével, Homonnai Drugeth Györggyel és apósával együtt hatalmaskodással vádolták meg. Teljesen érthető hát, hogy 1604-ben Ung és Zemplén megyékkel együtt az elsők között állt Bocskai István oldalára, amelyet így magyaráz: „*eő Felségétiül reánk vetett súllyos sententia ellen, kihez képest hitünkért halálnak lettünk volna fiai magunk oltalmában, Generale Decretumnak tartása szerint, életünkért fogtunk fegyvert*” [17]. Katonai szerepvállalása kapcsolatban volt felesége elvesztésével is, mint naplójából kitűnik, remélte, hogy a sok dolog elvonja a figyelmét veszteségéről. Az inkább írói talentumokkal, mint hadi erényekkel megáldott fiatalember 1605-ben Bocskai hadainak fővezére lett. Rákóczi Zsigmonddal együtt vonták az ingadozó Báthori István országbírót Bocskai pártjára.

1605. április 20-án Rákóczi Zsigmond birtokán, a szerencsi református templomban az összegyűlt magyarországi rendek fejedelmükké választották Bocskait. Szeptember 14-én pedig a megyesi országgyűlés Erdély fejedelmének is megválasztotta. Ekkor, hatalma csúcspontján kérhette Bocskai a Fényes Portát, hogy küldjön számára királyi koronát. A szultáni díván teljesítette kérését és egy királyi diadémot küldött el Bocskainak a nagyvezír által. (Az 1619. május 20-án, Rudolf császár kincstárának összeírása során leltárba vették az ún. Bocskai-koronát is, amely a leírás szerint: „*Egy erdélyi egész arany korona. Persa munka, amelyet eredetileg a török császár ajándékozott Bocskaynak és amelyet Thurzó György palatínus szál-*

lított őfelségének 1610. október 6-án. Van rajta 32 piciny és nagy türkisz, 90 rubin, 64 smaragd, 22 rubin paliasz és 282 gyöngy. A tetején egy nagy smaragd. Az egész kettős tokban.”) [18].

A találkozóra a Buda melletti Rákosmezőn került sor, amelyet Bocaccius kassai bíró, Homonnai Drugeth Bálint és Alvinczy Péter udvari prédikátor is megörökített naplójában. Az eseményről Homonnai így emlékezik meg: „... annak utána Memhet vezír pasa a török császár küldte koronát nagy tisztességgel megadta őfelségének. Ez ugyanazon vezír együtt a koronával adott őfelségének egy arany hüvelyű, türkezekkel [türkizekkel] rakva igen szép aranyos kardot és egy handzsárt ajándékon, tizenkét lovakat” [19]. Mivel még mindig nem bízott „szövetségesében”, Bocskai a találkozó előtt az alábbiakat mondta fővezérének: „*Ha énnékem (kit Isten ne adjon) a török miatt mostani közibek való menetelemben valami nyavajám történne, Magyarországot ne hagyja(d) el... az magyarországi urak közül Báthory Gábort mindeneknél feljebb becsüljed, és ő vele értekezzél!*” [20].

Mivel a tizenötéves háborút a Török Porta csak azzal a feltétellel volt hajlandó lezárni, hogy a Habsburgok előbb a magyarokkal rendezik viszonyukat, megindultak a tárgyalások Mátyás főherceg és Illésházy István között, amely eredményeként 1606 júniusában megszületett a felkelést lezáró bécsi béke. A szerződésben rögzítették a vallásszabadságot és a nádorválasztást Magyarországon, Erdélyt elismerték szuverén államnak, hozzácsatolták a Partiumot, valamint Bocskai életének tartamára Ugocsa, Bereg, Szabolcs és Szatmár megyéket, Szatmár, Huszt és Tokaj várakat és uradalmakat.

A kassai udvarban már a békekötés előtt kikristályosodott két politikai irányvonalat követő párt. Mindkettő saját jelöltjét igyekezett elfogadtatni a fejedelem utódául. A békepártot Illésházy István vezette, trónjelöltje Homonnai Drugeth Bálint volt. A háborús párt feje Káthay Mihály kancellár volt, aki rokonát, Báthori Gábort támogatta. Mivel a tárgyalások idején a fejedelem súlyosan megbetegedett, Illésházy a tárgyalásokon résztvevő kancellárt távollétében mérgezéssel vádolta meg. A visszatérő Káthayt börtönbe vetették. Mivel Hagymássy Katával kötött házasságából nem született utódja, Bocskai halálát érezvén közelegni, elkészítette politikai végrendeletét, amelybe kijelölt utódként Homonnai Drugeth Bálint neve került bele, bár a fejedelem az év elején csak a kassai főkapitányi tisztségre látta alkalmasnak: „*Inttyük szeretettel, ... hogy a Nemes Ország mi utánunk nem mást, hanem a Tekintetes és Nagyságos Homonnai Bálintot Uramat vegyék, válasszák és esmérjék fejedelmeknek. Ha ez tanácsunkat megfogadják, sok jót látnak benne, de legnagyobbat, hogy egész*

Magyar Országot evel magokhoz kapcsolván, nem tarthatnak ezután örökös megmaradásokra semmi ártalmat, mind eddig vagy Magyar Országból vagy a mint szokott volt lenni csak a két Oláh Országból is; és minden abból következő jókat ha ide nem irhatunk is, a Nemes Országot Isten bölcs itélettel szerette, magoktól feltalálhatják és eleve megláthatták” [21].

Bocskai István halála 1606. december 29-én következett be. Végrendeletében kijelölte végső nyughelyét is *„a mi temetésünknek helyét rendeltük Erdélyben GyulaFejérváratt, mint szerelmes Hazánkban; minthogy az odavaló fejedelmek ott szoktak eleitől fogva temetkezni”* [22]. A fejedelem holttestét egy 6–700 főre felszaporodott temetési menet kísérte Kassáról Erdélybe. Ugyancsak megérkezett a szultán által Homonnai nevére kiállított athnamé is: *„téged úgy is, mint a magyar fő emberek közt rangra, születésre nézve legelsőt, de különösen mint fényes és magas portámnak hűség és kitarító szolgálóját, folyvást növekvő s kifogyhatatlan császári kegyelmességgem jeléül felséges elmém elhatározásához képest méltónak ítélek arra, hogy az említett István király helyét halála napjától kezdve betöltsed, s Erdély és Magyarországok királya légy”* [23]. Hasonló tartalmú levelet kaptak az erdélyi rendek is a szultán nevében eljáró nagyvezírtől: *„a boldogultnak nővére utján veje, vezére, meghittje és tanácsosa, ki egyszersmind a magyar főurak közt vitézségre, észre és születésre nézve egyaránt az legelső, magas portámnak igaz híve s az nép vezetőinek egyedüli bizodalma, egy ennek előtte kiadott athnamében a boldogult halála utánra királynak lett kijelölve; s hogy egy már szintén régebben kelt császári levelem erejénél fogva erre néki az engedélyt is megadtam”* [24] (az utolsó mondat arra utalhat, hogy Bocskai már korábban kérte a Portát, hogy hagyja jóvá Homonnai Drugeth Bálint örökössé váló kinevezését, amivel cáfolja azt a korábban közzéjón forgó elképzelést, hogy a végrendelet írók csempésztek be a nevet a dokumentumba – a szerző).

Éppen ezért nagy meglepetés érte az Erdély határára érőket – a rendek először és utoljára éltek szabad fejedelemválasztó jogukkal és fejedelemmé választották az addig kormányzó Rákóczi Zsigmondot, Homonnai egykori apósát.

Miután Bocskai István elhalálozott, az átengedett tiszántúli vármegyék visszaszerzésére kijelölt királyi biztosok megfelelő lépéseket tettek Erdély függetlenségének felszámolására is. A bécsi béke ugyan világosan fogalmazott a kérdésben, illetve *„az erdélyiek a libera electiót szerződés szerint biztosított joguknak tartották”*, azonban a biztosok, személyes Thurzó György úgy gondolták, s aszerint cselekedtek, hogy *„Erdély ... visszaszállott Ma-*

gyarország koronás királyára, és a kit ő felsége választ s megerősít, az uralkodjék az országban”. Az erdélyi rendek tisztában voltak ezekkel az elképzelésekkel, ugyanakkor ellenükre volt az is, hogy Bocskai István végrendeletében Homonnai Drugeth Bálintot jelölte ki fejedelmükül, „*a kinek személye ellen különben alapos kifogásuk nem volt, a sok fáradtságukkal, költségükkel, vériük hullásával keresett és megoltalmazott libera electiót lényegében épen úgy fölládozzák, mintha csak a magyar király által rájuk erőszakolt vajdát ösmernék el uroknak*” [25]. Ennek a kettősségnek lett az eredménye, hogy az Erdélyben korábban kormányzóként tevékenykedő, s ezáltal mindenki által jól ismert Rákóczi Zsigmondot 1607. február 12-én „egy szóval nyelvel” [egyhangúlag] fejedelemmé választották, mondván, hogy „*az ország függetlenségének oltalmazását még a szabadító Bocskay István emléke iránt táplált hálánál és kegyeletnél is elébb való kötelességnek tartják*”.

Természetesen Homonnai Drugeth Bálint, a kijelölt örökös és környezete, köztük a rokon Nyáry Pál 1607. február 19-én kelt levelében azt írja a felső-magyarországi királyi biztosoknak, hogy az országnak csak „*harmadrésze és valami asszonyemberek*” választották Rákóczit fejedelemmé. Homonnai először fegyverrel próbált meg érvényt szerezni a végrendeletnek, majd Nyáry Pál javaslatára 1607. március 18-án levelet intézett a Marosvásárhelyen ülésező országgyűléshez és egyrészt követelte, hogy Rákóczi Zsigmond megválasztását mondják ki semmisnek, illetve „*bocsásák kezébe csendesen az országot, mert máskülönben engedetlenségük miatt utolsó romlásra és rút pusztulásra jutnak*”. Az erdélyi országgyűlés letartóztatta Homonnai követét és március 22-én a magyarországi vármegyéhez intézett levelükben a főúr eljárását méltatlannak nevezték, s kifejtették, hogy az „*egyező értelemmel választott fejedelmüktől elszakadjanak, magukra nézve gyalázatosnak tartják, és inkább mind egy lábíg meghalnak, mintsem hogy Rákóczy Zsigmondot deponálják*”. A kialakult probléma azért jöhetett létre, mivel Homonnai nem jelentette be igényét fejedelemmé való megválasztására (amit a rendek valószínűleg meg is vizsgáltak volna), s amúgy is, miféle dolog, hogy valaki egy országot annak „*híre és akarattya nélkül valakinek testamentumban hadta volna*” [26]. A magyarországi rendek is megpróbálták közvetíteni, ezért a kassai részgyűlésről (1607. március 23.) Hoffmann Györgyöt és Alaghy Ferencet küldték követségben Homonnaihoz, hogy a fejedelemség elfoglalásáról lebeszéljék „*ne igyekezék egy kis méltóságnak kívánságával mind magát elveszteni, mind édes hazáját és annak immár megadatott szép csendességét megháborítani*” [27].

Ugyancsak levelet intézett hozzá Thurzó György királyi biztos is, amelyben javasolta, hogy „*a harag és bosszúállás gondolatával fölhagyván, és Rákóczy Zsigmondnak vén és beteges állapottját tudván ne haddal és erővel, hanem szép egyezséggel, egy kis várakozással, türelemmel, a királyi consensusával és engedelmével, az országnak kára, fogyatkozása, vérontás és nagyobb zűrzavar indítás nélkül igyekezzék megszerezni magának az erdélyi fejedelemséget*”. A levél némi burkolt fenyegetést is tartalmaz, kilátásba helyezve egy esetleges birtokelkobzást is: „*attyja jó hírét nevét és egyéb eleiét elhadni kgdnek és urával, fejedelmével, királyával magát megnótálni nem volna dicséretes, sőt gyalázatos*” [28].

Az átalakuló belpolitikai helyzet (a királyi udvar is elfogadni látszott Rákóczi fejedelemségét) Homonnai meg is szakította kapcsolatait a hajdúkkal és a törökökkel, azonban 1607 áprilisának vége felé országszerte elterjedt Rákóczi Zsigmond halálhíre. A további teendőkről Homonnai Thurzó Györgytől kért tanácsot, s mint kifejtette, „*Isten látja lelkét, ő ugyan nem örvend az apja (korábbi apósa) halálának, mindazonáltal elfogadná a botot és zászlót, nehogy az erdélyiek ismét valami zűrzavart indítsanak*”. Aktivizálta magát a Homonnai „királyá tételében” érdekelt budai pasa is, aki többször is követeket küldött Ungvárra. A követek elől a főúr a Bocskai végrendeletében rá hagyott Kővárra húzódott, onnan intézett magyarázkodó levelet Ung vármegye közösségében, amelyben kifejti, hogy „*látja az Ur Isten és az körültem lévő emberek is látják, hogy én még eddig, miolta Ungvárról kijöttem és ide járok, törököt szememmel sem láttam, ajándékát sem vettem, s velek sem nyájaskodtam*” (Szinérváralja, 1607. április 3.) [29].

Thurzó György Mátyás főherceghez intézett levelében arra kérte, hogy valamilyen országos tisztség felajánlásával próbálják meg Homonnait eltántorítani eredeti szándékaitól. Mint később kiderült, ekkor a bécsi udvar már egészen más jelölt személyében gondolkodott Erdélyben, s ekkor merült fel az országbírói tisztség felajánlása a főúr részére.

Homonnai Drugeth Bálint, mint a huszti uradalom birtokosa 1608 áprilisában előbb királyi megerősítés révén lett Máramaros vármegye főispánja, ugyanazon év októberében Báthori Gábor erdélyi fejedelem kinevezését is megkapta [30]. Ugyancsak 1608 áprilisában a hivatalos címzése szerint királyi tanácsos és felső-magyarországi főkapitány is („*Valentinus Drugeth de Homonna, Caes. Regiaque Majestatis Consiliarios, Comitatum Regni Hungariae Superiorum Capitaneus ac Comitatum Zempleniensis et Maramarosiensis Comes etc.*”). 1608 nyarán jelentős politikai változások-

ra került sor Magyarországon – a korábban kormányzói hatáskört betöltő Mátyás főherceg fegyveres erővel kényszerítette Prágában székelő bátyját a magyar királyi korona átadására. A seregben ott voltak Homonnai csapatai is. A koronázásra 1608. november 19-én került sor, amelynek másnapján az uralkodó Homonnai Drugeth Györgyöt aransarkantyús vitézzé ütötte, 1608. december 1-jén Homonnai Drugeth Bálint pedig megkapta országbírói kinevezését: „A koronázás után ... Homonnai Bálintot *Judex Curiaeságra ... confirmálták*” [31]. A következő évben nádornak jelölték, de halála, amit mérégnek tulajdonítottak, megakadályozta a választásban való részvételét.

A hirtelen halálesetre 1609. november 9-én került sor Ung vármegye gyűlését követően, miután az alispáni tisztségbe beiktatták Tárkányi Ferencet. A főúr ekkor mindösszesen 32 éves volt. Halálhírére felesége, Palocsai Krisztina tudatta Ung és Zemplén vármegyékkel [32]. Mind a közvélemény, mind a vármegye közössége mérgezésre gyanakodott, ezért is maradt fenn a vármegye idézőlevele Homonnai Drugeth György részére, amelyben a mérgezés gyanújával kapcsolatos kihallgatásra idézik meg [33]. „*Nyergét kenték volt meg méreggel, és a feneké rothadott, az miá holt meg. Ez időben a Bocskai halála után szokásba jöve ez országban a meröggel való etetés, nyergeknek és széköknek méreg porral való meghintése. Vendégségbe menni ez időben igen félelmes vala. A Dóczy András vendégsége és Dóczy pohara példa-beszéddé lött*” [34].

Homonnai Drugeth Bálint országbíró, Ung és Zemplén vármegyék főispánját Ungvár várában temették el 1610. március 14-én, sírfeliratát [31] Tolnay-Balogh János esperes, ungvári lelkész írta meg:

„*Postquam te genuit, lauitque Vngvaridis vndis Euphrosine! verum nomen adepta parens, Bartphanae puerum post haec fouere virentem Hinc et Eperiessides te docuere Deae. Ast vbi concessa est annis, prudentia maior, Ornarunt thalamos Tállya, Palócsa tuos. Tum Ducis officium tibi contulit Hungara tellus Iudicis hinc Regni munus habere dedit. Mors tumulo corpus, mentem DEUS addit Olympo Famam rite solum personat, atque salum. Siccine Drugethiae decus indelebile gentis Dormit Homonnea dictus ab vrbe Valens! O! patriae pater! Ocurrus auriga ruentis! Cur immatura morte peremptus abis? Sat vixti, fateor; quia sat bene, miles et acer, Prudens atque senex, vt iuuenisque pius. Attamen ante diem nobis ereptus abisti, Hei mihi! multorum fletibus aucte virum! Hic Drugeth ille Valens. Satis est, quam plura referens Notior ille solo, gratior ille polo.*”

„Miután világra hozott és megfürösztött tégedet az Ung vizében, tisztet nevet viselt anyád, Fruzsina, mint serdülő gyermeket Bártfán oltalmaztak és ezután Eperjesen tanítottak tégedet a Múzsák. Ámde ott, évek múltán, megadtván neked a nagyobb okosság (nyilván a jogban való jártasságot érti a költő – a ford.) a te nyoszolyáidat Tállya, Palócsa (ti. palócsai Horváth Krisztina volt a második felesége; az első Rákóczi Erzsébet Tállya várából – a ford.) ékesítették. Azután Magyarország a vezéri tisztet bízta reád, később az országbírói hatalmat adta bírnod. A halál testedet a sirgödörre, Isten pedig lelkedet az égre bízta. Híredet illendőképp személyesíti a szárazföld és a tenger. Ilyképp aluszik a Drugeth nemzetségnek letörülhetetlen dísze, Hatalmasnak (Valens) nevezve Homonna városáról. Oh, hazánknak édes atyja! Oh, a rohanó szekér kocsisa! Miért is mégysz megöletve korai haláltól? Beismerem, hogy eleget éltél; és elég jól, mint erős katona, okos és érett s mint jámbor ifjú. De mégis időnapelőtt elragadva távoztál. Jaj nekem! A sok könnyhullatásától megöregedettnek! Ez az a Drugeth Bálint (Valens). Elég róla ennyi. A többit elmondja ő maga, ki ösmeretesebb mint a föld színe, kedvesebb mint az ég.”

Északkelet-Magyarország és Erdély történelme szempontjából korszakosnak tekintőek a Bocskai István uralkodásának utolsó, illetve halálát követő esztendőök, amelyek történései nagymértékben befolyásolták a térség politikai, gazdasági és vallási arculatának alakulását. A legújabb kutatások eredményei számos újdonsággal szolgálnak a témával kapcsolatban, maga Homonnai Drugeth Bálint politikai életrajza is újabb adalékokkal bővült. A 20. századi történetírás egy következetlen, inkább írói, mint katonai és politikai talentumokkal megáldott főúrként jellemezte, aki nem tudott mit kezdeni az ölébe hullott történelmi eséllyel – az erdélyi fejedelmi trón megszerzésének lehetőségével. Naplója, illetve az erdélyi fejedelemség megszerzésével kapcsolatos levelezése alapján inkább egy megfontolt, óvatos politikai képe rajzolódik ki, aki felismerte, hogy az adott történelmi pillanat nem alkalmas Bocskai politikai örökségének továbbvitelére. A rendelkezésre álló források is alátámasztják, hogy főleg a török Porta számára volt igazán fontos, hogy Homonnait beültesse az erdélyi fejedelmi székbe, s nem maga a főúr melengetett efféle aspirációkat. Mint Borbély Zoltán, a Drugeth-família korabeli történetét kutató történész megjegyzi: *„Személyén keresztül ugyanis nemcsak Erdély, hanem a Magyar Királyság egy része felett is biztosítani akarták a befolyásukat, amihez Bocskai, általuk kreált magyar királyi titulust és annak örökítését használták fel”* [36].

JEGYZETEK:

1. Hampel József. A Drugethek őseiről. // Századok 15 (1881), 133-147, 207-213. pp.
2. Zsoldos Attila. A Drugethek és a „hét vármegye”. // „Köztes Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Szerk.: Bagi Dániel – Fedeles Tamás – Kiss Gergely. Pécs, 2012. – 577-585. pp.
3. Wertnár Mór. A Drugethek genealógiájához. // Turul 9 (1891) – 151. p.
4. Fallenbüchl Zoltán. Magyarország főméltóságai 1526-1848. Budapest, 1988 – 80. p.
5. Acsády Ignác. Régi magyar birtokviszonyok 1494–1598. // Értekezések a Történelemtudományok Köréből XVI. kötet. – Budapest: MTA, 1897. – 81-148. pp.
6. Bessenyei József. Ferdinánd király és a magyarországi arisztokrácia, különös tekintettel Ferdinánd pártjának kialakulására (1526–1540). // Történelmi Szemle XLV (2003) 1-2. – 93-107. pp.
7. Homonnai Drugeth Miklós végrendelete. // Zubánics László. Vitézi végek dicsérete. A nemesség szerepe a XVI–XVIII. századi Északkelet-Magyarország társadalmi fejlődésében. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2016. – 210-213. pp.
8. Márk Éva: A Zrínyiek leányai és asszonyai // <http://korok.webnode.hu/products/zrinyiek-leanyai-es-asszonyai/>
9. Szabó András. Az 1588-as szikszói csata és propagandája. // Hadtörténelmi Közlemények 112. (1999/4.) – 851-860. pp.
10. Nagy Iván. Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. III. kötet (C–D). – Pest: kiadja Ráth Mór, 1858 – 420 p.
11. *Homonnai Drugeth István sírfelirata.* – Történeti jegyzetek Zemplén-vármegyéről. // Adalékok Zemplén-vármegye Történetéhez (szerk. Dongó Gyárfás Géza) – Sátoraljaújhely: Zemplén Könyvnyomtató Műhely – 1900. – № 2 – 39-41. o.
12. Uo.
13. *Drugeth István sírköve és halotti zászlója.* – Történeti jegyzetek Zemplén-vármegyéről. // Adalékok Zemplén-vármegye Történetéhez (szerk. Dongó Gyárfás Géza) – Sátoraljaújhely: Zemplén Könyvnyomtató Műhely – 1900. – № 3 – 75. o.
14. *Homonnai Drugeth László halálhíre.* // Archiv mesta Košice – Collectio Schwartzbachiana (AMK CS) No. 4908.42.
15. *Drugeth László és Drugeth Bálint beiktatása.* – Történeti jegyzetek Zemplén-vármegyéről. // Adalékok Zemplén-vármegye Történetéhez (szerk. Dongó Gyárfás Géza) – Sátoraljaújhely: Zemplén Könyvnyomtató Műhely – 1900. – № 3 – 76. o.
16. Oláh Tamás. Egy levél Bocskai fejedelem temetési menetéből, avagy adalék a 17. század eleji magyar református politikai elit belharcaihoz. // http://reformacio.mnl.gov.hu/egy_level_bocskai_fejedelem_temetesi_menetebol_avagy_adalek_a_17_szazad_eleji_magyar_reformatus
17. *A Zemplén megyei nemesség hadra kelésének okairól.* – Történeti jegyzetek Zemplén-vármegyéről. // Adalékok Zemplén-vármegye Történetéhez (szerk. Dongó Gyárfás Géza) – Sátoraljaújhely: Zemplén Könyvnyomtató Műhely – 1900. – № 5 – 135-137. o.
18. Bocskai kíséretében a Rákosmezőn. Közreadja Csonka Ferenc és Szakály Sándor. Budapest, 1988. – 136 p.
19. Uo.
20. Uo.
21. Bocskay István, Magyar- és Erdélyországi fejedelemnek testamentomi rendelése. Magyar gondolkodók 17. század. Sajtó alá rend. Tarnóci Márton. Bp. 1979.
22. Magyar főrangúak temetkezési szertartása a XVII-ik században. // Történelmi Tár – 1894 – 738-744. pp.
23. Papp Sándor. Homonnai Drugeth Bálint fellépése Bocskai örököséiként. // Studia Cariliensia – 2006 – 1. sz. – 133-152. pp.

24. Uo.
25. Komáromy András. Rákóczi Zsigmond és Homonnay Bálint versengése történetéhez. // Történelmi Tár, 1899. – 273-297. pp
26. Uo.
27. Beda Kálmán. A Felső-magyarországi rendek kassai részgyűlése 1607 márciusában. // A Hajdú-bihar Megyei Levéltár Évkönyve III. 1976. – 159-176. pp.
28. Komáromy András. Rákóczi Zsigmond és Homonnay Bálint versengése történetéhez. // Történelmi Tár, 1899. – 273-297. pp
29. Uo.
30. *Homonnai Drugeth Bálint máramarosi főispáni kinevezése* – „Értjök aztis hogy némelliök minémö okon Contradictiót akarnának formallni Huzt ellen, abból kednek’ semmi bántássá nem lészen, magunkra nézve meg akariuk oltalmazni kedet’ benne”. Báthory Gábor Homonnai Bálintnak. Gyulafehérvár. 1608. október 27. // Štátny archív v Prešove. Drugeth Humenné (1292-1945) (ŠA Prešov DH) inv. c. 653/10.
31. Fallenbüchl Zoltán. Magyarország főméltóságai 1526-1848. Budapest, 1988 – 72. p.
32. Palocsay Krisztina levele Ung vármegye törvényhatóságához férje, gróf Homonnai Drugeth György elhalálózása kapcsán. // Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), F. 4. (Ung vármegye főispánja), op. 11. jegy. zbr. 23.
33. A vármegyei törvényhatóságának idézőlevele Homonnai Drugeth Györgyhöz Homonnai Drugeth Bálint meggyilkolásának ügyében. // KTÁL, F. 4. (Ung vármegye főispánja), op. 2. jegy. zbr. 226.
34. Szepsi Laczkó Máté krónikája. // Erdélyi Történelmi Adatok, III. kötet. Szerkesztette: Mikó Imre. Kolozsvár 1858. [Elektronikus forrás]: <http://mek.oszk.hu/15200/15288/15288.pdf>
35. *Homonnai Bálint ungvári sírfelirata*. // Adalékok Zemplén-vármegye Történetéhez. Sátoraljaújhely: Zemplén Könyvnyomtató Műhely – 1900. 39. p.
36. Borbély Zoltán. A Homonnai Drugethek Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben. – Eger, 2015. – 255 p.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2017. JÚNIUS – JÚLIUS

ELISMERÉSEK

* **2017. június 16.** Országos Tehetséggálára került sor az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával Budapesten. Az eseményen, melyet ötödik alkalommal rendeztek meg, *Bonis Bona-díjban* részesült a **Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ)**.

* Kiemelkedően eredményes és áldozatos tehetséggondozó munkája elismeréseként ugyancsak *Bonis Bona-díjban* részesült **Kokas Károly**, a kárpátaljai Kokas Banda vezetője.

* **2017. június 24.** *Magyar Örökség Díjat* kapott **Orosz Ildikó** oktatáspolitikus, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektora, az MTA köztestületének külső tagja, a KMPSZ elnöke.

JÚNIUS

* **Matl Péter** *Ötösével* című kiállítását nyitották meg a Péterfalvai Képtárban. A közel húsz pasztellgrafikából álló tárlata eddig Kárpátalja és Galícia több városába eljutott. A Gulág Emlékbizottság és a Szolyvai Emlékbizottság által is támogatott al-

kotásokkal Matl Péter az 1944. november 18-án málenkij robotra elhurcolt ártatlan kárpátaljai magyar és német származású férfiak előtt kívánt tisztelegni.

* A trianoni békediktátum aláírásának 97. évfordulója kapcsán, a nemzeti összetartozás napján megemlékezéseket szerveztek a magyarlakta településeken.

* **Szalóki Ági** budapesti előadóművész koncertet adott a Viski Kölcsey Ferenc Középiskola dísztermében a Visk Jótékonyági Alapítvány szervezésében.

* A Tiszabökényi Árpád-házi Szent Erzsébet és a Mártírok Templomában a pünkösdi szentmisét követően **Weinrauh Máriaó** ferences atya felszentelte **Matl Péter** *Feltámadt Jézus* (2017) című egész alakos szobrát. Ugyanott megnyílt a dr. Dupka György által összeállított *Egyházüldözés Kárpátalján 1944–1991* című állandó tárlat, amely előtt **Torzsa István** beregszászi konzul mondott köszöntőt. A Gulág Emlékbizottság támogatásával készült 30 tabló bemutatja az üldözöttek szenvedéstörténetét. A kiállítás anyagát Kárpátalja valamennyi egy-

házi vértanújának ajánlják. A rendezvényen jelen volt és felszólalt mások mellett **Matl Péter** szobrászművész, **dr. Zubánics László** történész, a KMMI elnöke is.

* **Csundák Olga**, az ungvári Kárpátaljai Megyei Filharmónia orgonaművésze jótékonyági koncertet adott a beregszászi római katolikus templomban a Keresztény Értelmisségiek Szövetségének szervezésében.

* A MÉKK és a KMMI szervezésében a Beregszászi Járási Könyvtárban Magyar Könyvhét (2017) című program keretében bemutatták az Intermix Kiadó, a MÉKK, a Szolyvai Emlékparkbizottság gondozásában megjelent kárpátaljai magyar kiadványokat és az *Együtt* című lap legújabb számát. Közreműködött **Csordás László, Dupka György, Marcsák Gergely, Shrek Tímea, Szemere Judit**.

* Nagyszőlősön és Beregszászban megrendezték a Kárpátaljai Zsidó Napokat. Kárpátalja úgy él a magyar zsidó emlékezetben, mint az eltűnt-elpusztított autentikus zsidóság otthona. Kárpátalja számtalan elnémult zsidó történet szülőhelye és temetője, a mindennapok magyar kultúrájának elsüllyedt szigete. A Kárpátaljai Zsidó Napokon közösen emlékeztek a zsidók és nem zsidók.

* Megrendezték Budapesten a 88. Ünnepi Könyvhetet és 16. Gyermekekönyvnapokat, amelyet **Závada Pál** író

nyitott meg. A Kárpátaljai Könyvkiadó sátrában **Dupka György, Kocsis Csaba, Kovács Sándor** dedikált. A KMMI-t **Lőrincz P. Gabriella, Szemere Judit**, a KVIT-et **Shrek Tímea** és **Marcsák Gergely** képviselte.

* A kárpátaljai irodalmárok (**Dupka György, Csordás László, Marcsák Gergely, Shrek Tímea**), illetve Kovács Vilmos örökségének tisztelői a falu nagy szülőltére, Kovács Vilmosra emlékeztek Gáton. A gáti könyvtár és a KMKSZ helyi alapszervezete által rendezett találkozó a költő emléktáblájának koszorúzásával ért véget.

* *A reformáció szellemisége egykor és ma* címmel tudományos konferenciát tartottak a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, a Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont és az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Kárpátaljai Egyesülete szervezésében. Többek között elhangzott **Bogárdi Szabó István** (Dunamelléki Református Egyházkerület, püspök); **Hoppál Péter** (Emberi Erőforrások Minisztériuma, kultúráért felelős államtitkár); **Tókéczki László** (történész, egyetemi tanár) és mások előadása. A konferencián *a Soós Kálmán* kéziratából készült *A reformáció terjedése és megszilárdulása a mai Kárpátalja területén 1517–1600* című könyvet **Csatáry György** és **Radvánszky Ferenc** mutatta be.

* Új előadást mutattak be *RH+* címmel a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban. **Oleg Melnyicsuk** rendező – aki színészként is tagja a társulatnak – három irodalmi mű, Richard Bach *Jonathan, a sirály*, Viktor Pelevin egyik novellája, *A Sárga nyíl* kötetben napvilágot látott a *Remete és Hatujjú* című írás, valamint George Orwell *Állatfarmja* alapján állította színpadra az új darabot. Az *RH+* – *Álomjáték Richard Bach, Viktor Pelevin és George Orwell művei alapján* című előadás az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával valósulhatott meg.

* Zrínyi Ilona és Thököly Imre házasságkötésének történelmi „rekonstrukcióját” rendezték meg a munkácsi várban, amelyre egykor 1682. június 15-én került sor.

* A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság (KVI) és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) emléknapot szervezett Kovács Vilmos születésének 90. évfordulója alkalmából. A rendezvény elején **Shrek Tímea**, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság tagja köszöntötte a vendégeket, jelenlévőket. Ezután **Marczás Ger-gely**, ugyancsak KVI-tag, megzenésített verset adott elő. A megemlékezés elején **Gara Katalin**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának konzulasszonya köszöntötte a jelenlévőket, és osztotta meg gondolatait az egybegyűltekkal. Ezt követően

Csordás László, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság elnöke szólt a KVI munkájáról, illetve beszélt Kovács Vilmos irodalmi szerepéről, az író életéről, majd **Shrek Tímea** részletesen ismertette Kovács Vilmos életútját, irodalmi munkásságát. **Dupka György**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet igazgatója személyes emlékeit idézte fel Kovács Vilmostal kapcsolatban.

* Tiszapéterfalván megtartották a testvértelepülések nemzetközi találkozóját, amelyen a házigazda szerepében **Tóth Bálint** polgármester üdvözölte az anyaországi, erdélyi, illetve a székelyföldi, a felvidéki és más testvértelepülések küldöttségét. A polgármesteri hivatal előtt egy székelykaput is felavattak. A rendezvényt mások mellett megtisztelte **Buhajla József** ungvári főkonzul, **dr. Zubánics László**, az UMDSZ elnöke, **dr. Dupka György** történész, a MÉKK elnöke és mások.

* *A hagyomány vonzásában – válogatás kárpátaljai festőművészek munkáiból* címmel nyílt tárlat Rómában, a Magyar Akadémián.

* A viski származású **Brassói-Jőrös Andrea** nyerte az Armel Dalverseny szakmai fődíját. Jőrös Andrea zenei tanulmányait a debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola magánének és zongora szakán végezte, majd a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karán

2014-ben szerzett klasszikus ének-művész diplomát. Ezt követően a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem opera szakát is elvégezte.

* A lemergi Filharmóniában került sor *A folklór összeker* című népzenei koncertre, amely bemutatta a kárpátaljai és szélesebb összefüggésben az ukrán népdalkincs sokszínűségét. Az előadás résztvevői a Técsői Banda, egy aknaszlatinai családi együttes, valamint a kárpátaljai születésű **Pál István Szalonna** által vezetett Magyar Állami Népi Együttes, továbbá **Both Miklós** és magyarországi zenei együttese, a kijeji Bozsicsi Zenekar, a Drevo Együttes (Krjacskivka község), a Pisznegraj Együttes (Popivka község, Poltava megye) és mások.

* Beregsomban felújították és felavatták az első és a második világháború áldozatainak emlékművét.

* A Magyar Színházak 29. Kisvárdai Fesztiválján a közönségdíjat a beregszászi Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház kapta **Örkény István Tóték** című darabjának előadásáért.

* *Magyar mindennapok Kárpátalján* címmel fotókiállítás nyílt hétfőn a Külgazdasági és Külügyminisztérium épületében. **Mohai Balázs**nak, az MTI/MTVA fotósának képei Beregszászban és környékén készültek az elmúlt hónapokban, és a létminimum alatt élő gyerekek életébe engednek betekintést.

* A pécsi Német Kör szervezésében huszonnégy tagú kutatócsoport indult el a GULAG-GUPVI Emléktúra, amely érinti Örményország, Kazahföld és Üzbegisztán több települését is. A zárandoklaton Kárpátalját, illetve a Szolyvai Emlékparkbizottságot **dr. Dupka György** történész és **Fuchs Andrea** irodavezető képviselte.

* Egy budapesti aukción a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (II. RF KMF) tulajdonába került a kárpátaljai magyarság polgárjogi mozgalmának második dokumentuma, a 72-es beadvány eredeti, aláírásokkal ellátott példánya. A *Beadványt* a főiskola Győr termében mutatták be.

* Az UNE Rektori Hivatalában megrendezték az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézete diplomaosztó ünnepségét. 77 végzős diák vette át diplomáját ünnepélyes keretek közt.

* Megjelent **Szakál Imre** *Telepek és telepes falvak a csehszlovák Kárpátalján* című kötete. A szerző az MTA köztestületének külső tagja.

* Megjelent Kárpátalján és olvasható a világhálón is a *Historia est magistra vitae. Az I. Lehoczky Tivadar Helytörténeti és Néprajztudományi Konferencia anyagai* című kötet szerkesztője **Zubánics László** (az MTA köztestületének külső tagja) és Kocsis Mária.

MÁJUS

* A nagybakosi római katolikus Egyházközség szervezésében megrendezték a Nagybakosi Szent László búcsút. A nagyszabású rendezvény keretében megemlékeztek Szent László magyar királyról, akinek trónra lépésének 940. és szentté avatásának 825. évfordulója alkalmából 2017-ben emlékévet hirdetett a magyar kormány. A búcsúi szentmisét **Németh László** nagybecskereki püspök mutatta be **Molnár János** beregszászi esperes-plébánossal, **Jaczkó József** kaszonyi plébánossal, **Szűcs Béla** barkaszoói görögkatolikus lelkésszel és a püspök atyát kísérő görögkatolikus lelkésszel együtt.

* A Beregszászért Alapítvány Kuratóriuma és a Csizaj Kft. szervezésében a Beregszász határában lévő Kishegyen honfoglalási emlékhelyet avattak fel az 1890 áprilisában Lehoczky Tivadar régész, helytörténész által feltárt honfoglaláskori lovassír helyén. Mint ismeretes, innen került elő az egyedülálló süvegcsúcs, amelyet a Magyar Nemzeti Múzeumban őriznek.

* Panelbeszélgetésekkel, vitadélutánokkal és kulturális programokkal telt a XXV. Kárpátaljai Nyári Szabadegyetem, melyet a Kisebbségért – Pro Minoritate Alapítvány és a Kárpátaljai Magyar Kulturális

Szövetség (KMKSZ) szervezett Felsőszínevéren. A rendezvény második napján a Kárpát-medencei magyar oktatás és a kisebbség jogi helyzetét mutatták be a szakértők.

* A pécsi Német Kör szervezésében sikeresen befejeződött a történelmi zarándokút. A GULAG Emlékbizottság támogatásával – Örményország-Kazahsztán-Üzbegisztán-Oroszország programterv alapján – a 24 fős kutatócsoport a közel 20 ezer kilométer távolságot repülőgéppel, autóbusszal és gyalogosan tette meg. Kárpátalját, illetve a Szolyvai Emlékparkbizottságot **dr. Dupka György** történész és **Fuchs Andrea** irodavezető képviselte.

* Negyedik alkalommal szervezte meg Péterfalván ének-, zene-, néptánc- és kézműves tábort. A képzést **Pál István „Szalonna”** a Hagyományok Házával és a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezettel karöltve hívta életre.

* A Karácsfalvai Sztojka Sándor Görögkatolikus Líceumban lezajlott a 22. Mikes Kelemen hagyományörző és alkotótábor a „Genius” Jótékonyági Alapítvány szervezésében.

* Az Előretolt Helyőrség Irodalmi Karaván keretén belül az Íróakadémia kárpátaljai tagjainak (**Csornyij Dávid, Kertész Dávid, Lőrincz P. Gabriella, Marcsák Gergely, Shrek Tímea**) közreműködésével irodalmi estre kerül sor

a Nem Adom Fel Cafe & Bar szép-irodalmi szalonban.

* A Beregszászi Városi Művelődési Házban megnyílt **Kovács Éva Színek, hangulatok, gondolatok** című egyéni kiállítása a Beregszászi Városi Művelődési Osztály szervezésében.

* Második alkalommal került megrendezésre Péterfalván a Kuruc Lovasnap a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet szervezésében.

* Nógrádon sor került **Marcus Gergely és Farkas Wellmann Endre** *A római disznó monológja* előadására.

* A péterfalvai vidámparkban sor került a hagyományos KurucFeszt 2017 fesztiválra, amelynek a becsült adatok szerint közel 10 ezer látogatója volt.

* Tiszaujlak-Tiszabökény határában Kárpátalja magyarsága a Rákóczi-szabadságharc első győztes csatájának 314. évfordulójáról emlékezett meg a hagyományos Turul-ünnepség keretében, az egykori ütközet helyén emelt turulmadaras emlékműnél. Az ünnepségen beszédet mondott **Seszták Oszkár**, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei közgyűlés elnöke, **Hennagyij Moszkal**, Kárpátalja megye kormányzója, **Zubánics László**, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) elnöke és mások. **Brenzovics László**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) elnöke, az ukrán parlament képviselője szerint Ukrajna és

a kárpátaljai magyarság számára a legfontosabb a béke minél előbbi megteremtése, hogy Kárpátalján nyugalom és béke legyen. A KMKSZ elnöke hangsúlyozta: *„Ukrán barátainknak üzenjük, nem vagyunk ellenségeik, sőt a célunk közös – egy európai, demokratikus Ukrajna, egy jóléti állam, egy jogállam, amelyben tiszteletben tartják a kisebbségek jogait is. Mi sem teszünk mást, mint amit az ukrán nemzet legjobbjai tettek, amikor ők voltak elnyomás alatt: harcolunk nemzetünk nyelvért, kultúrájáért, jogaiért. Kérjük az ukrán nemzetet, ne váljon elnyomottból elnyomóvá”* – zárta beszédét Brenzovics László.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Felsőfokú Szakképzési Intézetében oklevélátadó- és tanévzáró ünnepségre került sor a Rákóczi-főiskola átriumában. A végzősök fogadalomtétele és a diplomák általános ismertetése után 48 diák vehette át molodsij specialiszt (ifjú specialista) végzettséget igazoló oklevelét.

* Koszorúzással egybekötött megemlékezésre került sor a ruszin áldozatok emléktáblája előtt a Szolyvai Emlékparkban. Az avatóünnepségen **Csehily József** elnök által vezetett Pécsi Ruszin nemzetiségi Önkormányzat vett részt. A rendezvényen **Dupka György**, a Szolyvai Emlékparkbizottság felelős titkára is jelen volt és üdvözölte a vendégeket.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Dupka György: *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján.* Írástudókat adó táj kultúrtörténeti jellegzetességei, kortárs írók, irodalmi életet generáló intézmények adatai. Kárpátaljai Magyar Könyvek 245. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017. 225 o.

Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/uploads/books/books-pdf/DGY_magyar_irodalmi_élet_3_0.pdf

A Kárpát-medencéből elhurcolt magyar és német rabok nyomában Orosz földön és a Kaukázus országában. Nemzetközi emlékkonferencia anyagai, Makkosjánosi, 2016. november 18. Szerkesztette: dr. Dupka György, dr. Zubánics László. Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017.

Kocsis Csaba: *Elrabolt ötven évem.* XX. századi emlékek szintézise. Bucsella József és 56-os sors társai emlékére). Kárpátaljai Magyar Könyvek 258. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2017. Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=537

A kivégzett, lágerekben elhunyt kárpátaljai magyar képviselők (1945–1949). Bródy András és társainak emlékkönyve. Szerkesztette:

dr. Dupka György, dr. Zubánics László. Kárpátaljai Magyar Könyvek 264. – Ungvár–Budapest: Szolyvai Emlékparkbizottság–Intermix Kiadó, 2017. Tárolt változata: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=539

Historia est magistra vitae. Az I. Lehoczky Tivadar Helytörténeti és Néprajztudományi Konferencia anyagai. Felelős szerkesztők: dr. Zubánics László és Kocsis Mária. Kárpátaljai Magyar Könyvek 263. Kárpátaljai Magyar Oktatásért Alapítvány–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017.

Különjárat. Fiatalkárpátaljai szerzők antológiája. Összeállító: Szemere Judit. Előszó: Füzesi Magda. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2017.

Dupka György: *Kárpátalja magyar művelődéstörténete.* Kultúrtörténeti fejezetek Trianontól napjainkig. Történelmi szociográfia. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2017.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Dupka György, Fuchs Andrea: *Kárpátaljai magyar művészek arcképcsarnoka.* – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2017.

Kárpátaljai magyar férfiak a sztálini lágerekben. Összeállította:

Dupka György. – Ungvár–Budapest: Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, 2017.

Kovács Elemér: Kárpátaljai anekdoták kincstára. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2017.

Dupka György: A nagy háború (kollektív) emlékezete. Kárpátalján. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2017.

A kereszt/tyén egyház üldözése Kárpátalján a kommunista rezsim

alatt, 1944-1991. Az állandó kiállítás katalógusa. Összeállította: Dupka György. – Ungvár–Budapest: Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, 2017.

Összeállította: Dupka György

Együttműködő partnerünk a Magyar Művészeti Akadémia:
<http://www.mma.hu/az-akademia>

SZERZŐINK

BARTHA GUSZTÁV – 1963 (Nagybereg)
CZAKÓ GÁBOR – 1942 (Budapest)
CZÉBELY LAJOS – 1951 (Visk)
CSORDÁS LÁSZLÓ – 1988 (Eszeny)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény)
KARIKÓ-HÁJAS CSILLA – 1989 (Bátyu)
KISS ANNA – 1939 (Budapest)
KERTÉSZ DÁVID – 1993 (Csap)
KOPRIVA NIKOLETT – 1996 (Munkács)
LŐRINCZ P. GABRIELLA – 1983 (Beregszász)
MARCSÁK GERGELY – 1990 (Ungvár)
SZEKÁRY ZSUZSANNA – 1986 (Budapest)
TAR BÉLA – 1961 (Szombathely)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári)
ZUBÁNICS LÁSZLÓ – 1971 (Nagygut)

Lapszámunkat Szekáry Zsuzsanna Budapesti képzőművész alkotásaival illusztráltuk.